A TÖRTÉNELEM FAGGATÁSA

Turcsány Péter versei 2
Bozók Ferenc versei 6
Pósa Zoltán Egy igazlató és a valódit is láttató irodalomtörténész-író *(interjú)* 7
EGYÜTT JOBB! MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK ETNOKULTURÁLIS ROVATA XIII. RÉSZ
(Zágorec-Csuka Judit fordításai)
Konrad Sutarski A Rába és a Mura közének szlovén irodalma *(bevezető)* 15
Franci Just A szlovén nemzetiség irodalma Magyarországon *(tanulmány)* 15
Pável Ágoston versei 19
Irena Barber Az élet rövid *(novellarészlet)* 21
Francek Mukič Szétzilált gyökerek *(regényrészlet)* 24
Karel Holec Az orfalusiak hétköznapja *(társadalomrajz)* 27
A magyarországi szlovén szerzők életrajzai 29

VILÁGBESZÉD

„MENNYI SZENVEDÉLY…" SPANYOL FOCINOVELLÁK *(M. Nagy Miklós fordításai)*
M. Nagy Miklós Bevezető 31
Julio Llamazares Mennyi szenvedély a semmiért *(A Djukić-paradoxon)* 34
Manuel Vicent A déli lelátón 40
Manuel Rivas Az edző és az Iron Maiden 44
Jorge Valdano Azt hiszem, anyjuk, a fiad ezt elkúrta 47
Rainer Maria Rilke A régi ház *(Tandori Dezső fordításai)* **52**

MERÍTETT SZAVAK

Matyikó Sebestyén József versei **58**
Lisztóczky László versei **59**
Makkos Péter Feledés *(novella egy örmény témára)* 60
Barcs János Vándorcipőben *(vers)* 66
Barcsa Dániel Brüniszkáld *(beszély 11. folytatás)* 67

TÁJOLÓ

„HA MOST CSAK A FELÉT ESZEM MEG…" BODOR ÁDÁM: *VERHOVINA MADARAI*
(Soltész Márton összeállítása)
G. István László Repülő szőnyeg 151 *(vers)* 72
Kiss Judit Ágnes Verhovina színei *(esszé)* 72
Payer Imre Bizonytalan feltámadás *(esszé)* 73
Németh Tamás Merőleges történetek *(esszé)* 74
Benyovszky Krisztián „De előbb eszünk" *(Gasztroszemiotikai esszé)* 77
Horváth Csaba Nem megoldás, hanem irgalom (*Bodor-apokrif, esszé)* 84
Soltész Márton A gusztustól a gesztusig
Szöveg- és olvasói magatartások a Verhovina madarai*ban (esszé)* **88**
Függelék a *Verhovina madarai*hoz *(Összeállította: Sárközi Dóra)* *92*
Bágyoni Szabó István Toronygombi feljegyzések *(emlékirat 11. rész)*
Írógép – avagy: „betű-vetés" a Jenei portán 94
Nagy Márta Szekeres Erzsébet textilművész
Árpád-házi szentjeink – Szövött faliképek (esszé egy kiállítás elé) 95

E lapszámunkat Szekeres Erzsébet textilművész szövött faliképeivel illusztráltuk.
A borítókon Bíró László verse és Turcsány Péter *A nemzetet, mi magunkat is ünnepeljük általatok!* című köszöntője található.

Turcsány Péter

Fölfénylő esténk arcai

Mottók:

„Sosem mi jutunk gondolatokhoz,
azok törnek be hozzánk.”
M. Heidegger

Mikor a gondolkozás „betör” a várakozóhoz.
T. P.

Előhang I

Az érzés tartósságának van-e elsődlegessége?
Megrepedt jégre miért merészkedünk?
A végzetes süllyedés megelőzésére kinek van hatalma?

Előhang II

Világunk halott világ.
Miért is ébresztenénk?
Búcsúzzunk *békességgel.*

III (A vers)

Rezzenéstelen nyári este,
a tenger lüktetését mégis
zölden
tarkázzák a parti fák,

fölülünk a madarak is
visszavonultak,

csak a lélek sebes
szárnyalása
hasít az emlékezésbe!

Ó, érzések heve!

Nem múlik el az ember –
múlhatatlan,
de lüktető nyugalma
akár a tengereké.

A följegyzések lírai csillogása –
az örökkévalóé.
Hazatérésünk –
a távolságba simuló estéké.

Halljátok,
a tücskök is hallgatnak már.
Odaát –
fogsz-e még erre emlékezni?!

IV (Vers-zár)

Mennyire kicsiny a lámpafény
az éjszakához képest?
És mennyire hatalmasak
a lámpafényben kirajzolt
arcok!

Este a Szentélyben

(György Ádám *Magyar népdal improvizáció*ja bemutatásakor)

Imaszerű kezdet,

lassan kibontakozó elevenedés,

mintha éjszakába egyenként
tűnnének föl a tündérek,

gyülekezet tagjai gyűlnek így össze
(talán?) közös imára,

visszafogottság, elfogódottság,

a szentély gyertyái égnek,
kint-bent
kéken
nyugszik a lélek,

mintha álom –
a szellő ébred,

összefogóznak
mind a tündérek,

(mesélj, nagy varázsló, mesélj,
hangjegy-ujjaid szívig érnek,
lépj és álmodj, szárnyai nőnek
a zenédnek,
égről a csillagok is hozzád térnek,
hallod, újra együtt, ők a tündérek,
együtt lépnek,
együtt az égi dallam
és a földi lélek)

ki száll és merre?
fölöttünk
a felhő?
vagy bennünk
az emlék?

az örök ég
vagy a nemlét
szárnysuhogása
ez a szellő?

mosollyal fogadd,
fogadd mosollyal
bármerről jő…

kint-bent nyugszik
az ég, a lélek,
a szentély gyertyái
égnek,

ott kinn ég, ég az erdő!
de tündérek –
sértetlen lépnek,

ég, ég az erdő!
de a tündérek
összefogózva hozzánk,
hozzánk térnek.

(Pomáz, Teleki–Wattay Kastély, 2012. július 23.)

A nyár zenitje

Habzó, tajtékzó, árad
a hullám,
a parttal pofozkodik,

de a *mélyen* olykor
átüt a fény,
meg-megvilágosodik.

Pomáz, 2012. július 30.

És az infernó fehér izzása

Lendület nélkül, tűz nélkül
nincsen álom, nincsen vágy.
Lendület nélkül, tűz híján
nincsen otthon, nincsen élet.

Valamit nagyon elhanyagoltunk.

Kialudt tűz. Hiába fújjuk,
csak hamva maradt.
Hajdan volt zenék:
föltámaszthatatlanok.

(Amadeus már nem üt rá
az élet-halál billentyűire…)

Befelé vérző gleccserek
megfagyott fényén
elidőzik még fehér izzása
a teliholdnak.

(Pomáz, 2012. augusztus 1.)

A fény cseppkövei

(Ismét Ádám György improvizációja alatt)

A csönd
a csönd
a csönd
a csönd
a csönd
szüremlik át a barlang
mészkő testein,
a csönd
a csönd
a csönd
a csönd
a csönd
olvad arannyá a fény
zongorahangjain.

(Pomáz, 2012. augusztus 1.)

Boldog Gertrúd
Szövött falikép

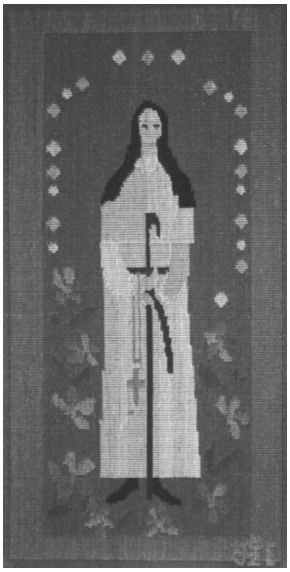

Bozók Ferenc

Grafit

A rajzlapon grafitkopók,
grafitmaszatban táncolók,
satírozott bozontfejek.
Agyonradírozott terek.

Grafitmagányban őszi táj.
Az őszi bánat úgy szitál,
akként kerül belénk a kor,
mint rajzlapok közé a por.

Kagyló

Fülkagylóra tapasztott
fodros tengeri kagyló
zsongító morajában
próbáltam lefülelni
tengermélybe bukásod,
foglaltat jelölő, halk
távolodásod.

Boldog Jolán
Szövött falikép

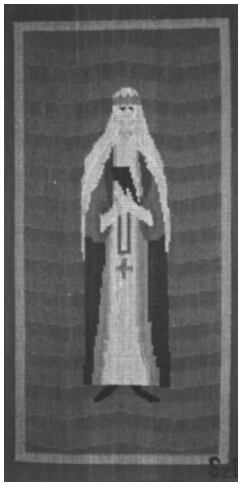

Ablak

kintről csillagok
bentről villanyok
kenik rá az estét

kintről friss hideg
bent állott meleg
tapintja vézna testét

kettős árvaság
itt-ott áll hazád
hol itt hol ott seholban

függőn szétterülsz
áttetszőn feszülsz
az itt meg ott pokolban

Színek

Hangom milyen színű?
Rozsdás, falevél színű.
Gondom milyen színű?
Gyűrt ólom, Duna-színű.
Léptem milyen színű?
Macskaköves, lopódzó.
Arcom milyen színű?
Nem tudom. Elmosódó.
Isten milyen színű?
Valószínű.

Pósa Zoltán

Egy igazlató és a valódit is láttató irodalomtörténész-író

Szörényi László, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatója, a Szegedi Egyetem professzora vall irodalomról, kurta emlékezetről, az ifjabb generációk tanításáról

Élő legendának, példaképnek, ifjú szívekben élő literátornak, írónak neveztem Szörényi László irodalomtörténészt, 1997 óta az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatóját, 2000 óta a Szegedi Egyetem (2010-ig tanszékvezető) professzorát, a neolatin tanszékcsoport vezetőjét a hatvanötödik születésnapjára írt Magyar Nemzetbeli köszöntőmben. Az 1945. március 22-én, Budapesten született irodalomtörténész latin–görög–iranisztika szakon szerzett diplomát, s már egyetemi hallgatóként lenyűgözte tanárait azzal, hogy kivételes emlékezőtehetségének szerteágazó kincsestárát szintézisteremtő, példás rendben tartja, hogy tudását Thomas Mannra emlékeztető iróniával képes írásban, szóban átadni. Személyes élményként raktároztam el harmadéves hallgatóként, ahogy 1970-ben, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen megrendezett felvilágosodás-konferencián nyíltan ostorozta a szakma akkor háttérbe szorított nagyságai, kedvenc tanáraink, Barta János, Baróti Dezső, Julow Viktor jelenlétében a marxista irodalomtörténet-írásnak és könyvkiadásnak a klasszikusokon elkövetett ideológiai hamisításait és csonkításait. Nem véletlen, hogy tengernyi kiváló folyóiratközlés dacára csak 1988-ban engedték megjelenni a *Kis magyar retorika* című, Szabó G. Zoltánnal közösen megírt könyvét. A hallgatás gátja felszakadt, sorban jelent meg a többi között a *Múltaddal valamit kezdeni* (1989), a *Hunok és jezsuiták* (1993), a *Memoria Hungarorum* (1996), a *Hosszúlépés* című prózakötet (1997), a *Delfinárium* (1998), a *Studia Hungarolatina* (2000) az *Arcades ambo* (2000), az *„Álmaim is voltak, voltak…"* (2004), az *Új-Zélandot választottam ki új hazámul* (2010) és a *Petrarca Budapesten* (2011) című kötetek. Az önálló könyveken kívül Szörényi mintegy kétszáz közleményt mondhat magáénak. 1990 óta Arany Páfrány Díjban, József Attila-díjban, Toldy Ferenc-díjban és Arany János-díjban részesült, 2010-ben megkapta az Olasz Köztársasági Érdemrend parancsnoki fokozatát, 2011-ben a Széchenyi-díjat.

Az irodalomtudományi intézetben arra törekszik, hogy a nagy magyar klasszikusoknak újra hiánytalanul, a kommunista korszak csonkításai nélkül jelenjenek meg kritikai és a nagyközönség számára elkészült kiadásai, de a tengernyi restancia és az egyre szűkösebb anyagi lehetőségek lassítják a munkát. A Szegedi Egyetemen és többek között pécsi, debreceni, itáliai vendégelőadóként naprakész kapcsolatban áll a hallgatók legújabb nemzedékével is, ezért pedagógia kérdésekről is beszélgettünk.

– Ön irodalomtörténészként arra törekszik, hogy csonkítás nélküli rendszerbe foglaltan jelenjenek meg egykor eretneknek számító gondolatok is. Tanulmányok sorával hívja föl a figyelmet a legfontosabb eszmei áramlatokra, és olykor kellemetlen pillanatokat okoz kortárs íróknak, amikor szembesíti őket olyan művekkel amelyeket szívesen feledtetnének és feledtetnének. Hogyan alakult ki önben az igazmondás e bátorsága?

– Gimnazista koromban a könyvtárban olvasva, vagy antikváriumokban böngészgetve gyakran találtam régi kiadású könyvekben olyan szövegeket, amelyek az 1945 után megjelent változatból eltűntek. Babitsnál kezdtem először vadászni ezekre a mondatokra, bekezdésekre, oldalakra, akkor még mit sem sejtve arról, hogy valamikor hivatásos filosz leszek. Felső tagozatos korszakom végnapjaiban az Andrássy úti antikváriumban, a régi Zrínyi könyvesboltban (ami azóta sajnos megszűnt, eszpresszó van a helyén), megvettem az *Elza pilóta* című regényt. Sci-fiszerűséget én korábban egyáltalán nem olvastam, ez a regény többszörös meglepetést okozott. Egyrészt képtelenül jó egészében is, másrészt a kommunizmus dúlásának évadján, ötvenhat után pár évvel olyan részletekre bukkantam benne, melyekben a kommunisták bombázzák Szegedet, a gépeket pedig Magyarországról elrabolt, egyetemista leánykák vezetik. A korai hatvanas években Rozgonyi Iván kiadásában megjelentek a teljesség igényével Babits költeményei, de a kötetre nem az volt ráírva, hogy „összes", hanem az, hogy „összegyűjtött versek". Utánajártam a „rejtélynek", bementem a Szabó Ervin könyvtárba, s kivettem azt a Babits *Öszszes*t, amelyet még Török Sophie adott ki, a két változatot összevetve azután azt láttam, nemcsak művek maradtak ki, hanem szakaszok, verssorok is eltűntek, címek is megváltoztak, ami kiváltképpen vérlázító csonkítás és hamisítás. Elkészítettem először csak magamnak egy kézzel írott hiánylistát, hiszen akkor még nem bölcsésznek készültem, földrajztudós és geológus, vagy efféle akartam lenni. Egy pilisi kiránduláson kezdtem el terjeszteni az osztálytársaim között, a fülük is kétfele állt attól, hogy Babits olyan jó kis ravasz antikommunista, ahogy illik. Ezek a felfedezéseim tereltek a bölcsészkar és a magyar irodalom felé, a sikeres fölvételi vizsga után elkezdtem a szakok halmozásában lubickolni, de másfél év elvégzése után kénytelen voltam leadni a magyar és a finnugor szakot ahhoz, hogy a latin és a görög mellett a perzsát is megtarthassam. Az akkori rendelkezések szerint maximum háromszakos lehetett az ember, a magyar és a finn ráadásul csak együtt volt érvényes, ennek azért sem örültem, mert már gimnáziumban elkezdtem a finnugor manysi, más néven a vogul nyelvet tanulni, egyetemen pedig a finnt. Latin–perzsa–görög szakos tanári diplomával kerültem be az MTA Irodalomtudományi Intézetébe 1968-ban. A magyarországi latin irodalom, a tizennyolcadik század és a reformkor volt a három fő területem. Már akkor próbáltam huszadik századdal *hivatalosan* is foglalkozni, a huszadik századi osztály vezetője, Béládi Miklós nagyon támogatott, a rettegett Szabolcsi Miklós politikai okokból annál kevésbé, az ő nyomására például nem engedtek be a Szabó Dezsőről szóló konferenciára. Egyetemista koromban jó viszonyba kerültem egy baráti társasággal anélkül, hogy igazán beltagja lettem volna, ebben ve-

zető szerepet játszott Kulin Ferenc és egy Széky Péter nevű, magyar–orosz szakon végzett újságíró barátom, aki fiatalon elhunyt szívrohamban. Mintegy kéthetente, olykor havonta jártunk össze, nagyrészt baloldali hangoltságú, népies gyerekek alkották a társaság gerincét, akik Németh Lászlóból indultak ki, az ő ki sem adott, vagy régi kiadásban nehezen elérhető műveit magyarázgatták, magyarán a Pozsgay Imre–Bíró Zoltán-féle vonal előfutárai voltak, ők vezettek rá Szabó Dezső írásainak ízére. Nekem könnyű volt, mert mint pesti lakos bejáró, s nem bentlakó Eötvös Kollégista voltam, de mégis egész nap a kollégiumban bújtam a könyvtárat, s ez folytatódott akkor is, amikor az Eötvös Kollégiumban tanítottam. És továbbra is működött érzékenységem a szövegek épsége, illetve ellenérzésem cenzori befolyásoltságuk iránt, de nagyon sokáig csak mellékszálként. Egészen odáig, amíg haza nem tértem 1981 novemberében Firenzéből, ahol két évig voltam ösztöndíjas, s meg nem kérdezte tőlem a Jókai Klub egyik ellenzéki színész vezetője, Fodor Tamás: nem akarok e valamiben részt venni náluk? Nyomban visszakérdeztem: érdekel e benneteket, hogy a magyar klasszikusokat nálunk meghamisítják? – Tényleg? – kérdezte döbbenten. – Bizony, Vörösmartytól kezdve Szerb Antalig, Krúdytól József Attiláig csonkítanak, hamisítanak mindenkit. Fodor vevő volt a témára, tartottam 1982 kora tavaszán egy előadást, amiből hatalmas botrány támadt, és be is tiltották a klubot. Alexa Károly kérdezgetett engem, s valaki felolvasta Kosztolányi *Égi jogászát*, amitől a közönség őrjöngött, sírt. Az írás kálváriája azzal folytatódott, hogy a Mozgó Világ elfogadta, már be volt tördelve, de akkor, mint tudjuk, betiltották, megszüntették a lapot, s nyomában létrehoztak ugyanezen a néven egy új lapot, melynek (mind a mai napig) semmi köze sincs az elődjéhez. Aztán az Alföld lehozta megcsonkítva, megcenzúrázva a csonkításokról és a cenzúráról szóló tanulmányt. Majdnem egészében Szegeden jelent meg először a Gondolat-Jel című stencilezett kiadványban, amelyet Zentai Mária nevű tanárkollegám szerkesztett, Balogh József volt a diákszerkesztője, s ott is nagy botrány kerekedett belőle. A diákszerkesztőt magához rendelte a rektor-helyettes, s azt kérdezte tőle: „nem gondolja, hogy ez olyan, mintha Szörényi éles késsel csiklandozná a hatalom hóna alját?" Hát, ebben a képben van valami elképesztően perverz. Míg aztán Balogh Jóska azt felelte: „addig örüljön a professzor úr, amíg nem a nyakát." Így aztán ezt a lapot betiltották. Amikor a rendszer megdőlt, négy részben jelent meg folytatásokban, s aztán könyvekben többször is. A tanulmány a végtelenségig bővíthető. Számomra Mészöly Miklós jelentette a politikai felettes ént, a nevelőt, ő a *Negyedik út* című tanulmánykötetében – ami 1989-ben jelent meg, először és még egyszer a Mészöly-összes életműkiadásban – megírja, hogy ha egyetlen szóval akarnánk a cenzúrát meghatározni, akkor pornográfiának kellene nevezni. Általában a szólásszabadság megcsonkítását is, de azt a játékot is, amelyet a szövegekkel művelnek a cenzorok. Mészölyre hivatkozva, gondolamenetét tovább görgetve kötöttem és hasonlítottam össze a klasszikus szövegek megcsonkítását avval a jámbor pedagógiai szándékkal, amely minél több trágár részletet igyekezett kigyomlálni a latin klasszikusok-

nak azon műveiből, amelyek az ifjúság számára is elérhetők. Én bemutattam úgy a kommunista rendszert, mint aggályos perverz jezsuiták gyülekezetét, akik a nemzeti klasszikusokból irtják ki – ezúttal nem a valóban pornográf részleteket, hanem – azokat, amiket ők politikailag extravagánsnak, idézőjelesen pornográfnak ítéltek. A józan ész és a perverzió harcaként próbáltam leírni az írók akarata és a cenzúra közötti küzdelmet.

– Nem először beszélgetünk arról, minő elképesztő adósságai vannak a klasszikusok újrakiadásának. Naiv módon azt hittük, 1990 után minden könnyebb lesz, de csak bonyolultabbá vált az irodalom és az irodalmárok helyzete.

– A helyzet valóban sokkal bonyolultabb lett, ugyanis '90 óta az egész ország összes szektorára kirótt „spórolást" fokozatosan kivetették a kultúra minden területére. Nos, az a különbség, hogy ha például takarékossági okokból három évig pihentetjük a repceföldet, az újra bevethető. Ám ha az emberi agyat nem vetjük be tudással, akkor abból zombi lesz, és kiválóan kiképezhető rabszolgává, vagy tömeggyilkossá. Bármilyen józannak álcázott pénzügyi meggondolással szemben én azt állítom, hogy a kultúrán spórolni nemzeti öngyilkosság, és mindazon célok megcsúfolása, amelyeket a spórolás többi ága kitűz maga elé. Jókai a legnagyobb magyar írók közé tartozik, s az a lehetetlen helyzet állt elő, hogy leállt az életműkiadása, nincsenek benne a versek, mintegy harminc kötetnyi novella és publicisztikai anyag feldolgozatlan, pedig tudjuk, hogy minden szava aranyat ér. És leállt számos nagy klasszikus életműkiadása is. Az a nagy baj, hogy nemcsak a kritikai és a nagyközönség számára szánt életművek konkrét kiadására nincs pénz, hanem az irodalomtörténeti, a szerkesztői előmunkálatokra sem. Ezt a fáradságos, nem biztos, hogy hálás munkát csak főállásban lehet elvégezni, egyéb munka mellett akadozik. Az államszocialista korszakban az MTA Irodalomtudományi Intézet igazgatójának, Klaniczay Tibornak volt arra kerete, hogy egy doktorandusz vagy egy nyugdíjas tanár három-négy éven át úgy élhessen, mint ha tanítana vagy könyvtárban dolgozna valahol, ehelyett önfeláldozó módon ül a fenekén és szerkeszti egy nagy elődd kritikai kiadását. Ma ilyen keret nincsen, az önfeláldozó öregek kihaltak. Ha már a kisgyerekeket is az extraprofit elérésének fontosságára tanítjuk, még mielőtt kiábrándulnának a Mikulásból, már kimarad a szótárukból az a szó, hogy *haza*. S ha eljutunk odáig, hogy az emberek nagy többsége már csak a nevét tudja nyomtatott betűvel aláírni egy új autó árát kiegyenlítő csekken, akkor a *nemzet* helyett húsz-harminc év múlva egy *csorda* alakul ki majd, amelynek persze szintén meglesznek a maga szabályai. Csakhogy én már nem akarok emberek helyett zebrák, zsiráfok pedagógiájával foglalkozni, vadabb állatokról – mint például a vaddisznó és az orangután – nem is beszélve.

– Disztópikus válaszából adódik a következő kérdés: ennyire igazak a negatív legendák az egyetemre érkező diákok többségének elképesztő fölkészületlenségéről és az olvasás iránti közönyéről? Bár tudjuk, hogy ez semmiképpen sem csak a tanárok és az iskola hibája, mégis megkérdezném, mit tehet a tanár és az iskola a mai helyzetben?

– Sajnos, ki kell mondanunk: az olvasás már hobbi szinten sincs jelen – s nem csupán az átlagemberek horizontján.

Én 1994-ben kapcsolódtam be újra az egyetemi oktatásba, miután visszatértem Rómából, ahol nagykövet voltam. Ma is tanítok az Eötvös Kollégiumban, és a Szegedi Egyetemnek hívott egykori József Attila Tudományegyetemen vagyok a neolatin tanszékcsoport vezetője. Bár római nagykövet koromban sem szakítottam teljesen a tanítással, nyaranta, a szünidőben tanítottam Szegeden erdélyi református és unitárius papnövendékeket, akiknek hiányoztak a magyar irodalmi és történelmi alapismereteik, fölkészítettük őket az egyetemi évekre – iszonyatos nyári dömöcklések közepette. Úgy körülbelül 1998-ig csak bizonyos halovány gyanúim támadtak, bár az Eötvös Kollégium elit oktatási intézmény. Először az tűnt föl, hogy az újkori diákok nem is hallottak olyan neveket, amelyeket különben illene ismerniük, és azt is észre kellett vennem, hogy az olvasás nem válik olyannyira az életük szerves részévé, mint ahogy ez bölcsészemberhez illő volna. ’98-ban éreztem valami nagy szakadást, valószínű, mert a korábbi négy évben erősen lebutították a felvételi követelményeket. Onnantól kezdve elkezdtek jönni a hülyék, akik semmit nem olvastak, minden újdonság volt számukra, először szelídek voltak, aztán egyre vadabbak. Volt egy emlékezetes szegedi esetem egy latin–olasz szakos hallgatóval, akit latinból vizsgáztattam és nem tudott semmit. Mivel át akartam engedni, az olasz irodalomra tereltem a szót, és kiderült, hogy soha nem olvasott Carduccit. „– Ön olasz szakos, és nem olvasott Carduccit? Miért?” – És tudja, mit válaszolt szó szerint, afféle fölényes mosollyal? „– Tudja, tanár úr, én nem szeretek olvasni!” – Ezt mondja nekem a harmadéves bölcsész. „– De hát akkor mit szeret?” – kérdezem én. Most feketén-fehéren mulatságosnak hat a történet, akkor iszonyúan kínos volt. Rám néz, ugyanazzal a nyájas mosollyal: „– Hát, teniszezni!” Erre már kirúgtam, úgy éreztem, ez mindennek a teteje, de ma már az ilyen után is vágyódom, mert aki teniszezni szeret, azt talán a teniszen keresztül vissza lehet vezetni az irodalomba. De ezek a mostaniak már teniszezni sem szeretnek, nem tudom, mint szeretnek, csak ülnek, bámulnak maguk elé, mint egy majom. Azért olykor-olykor reménykedem, de sajnos minden évben, vizsgaidőszakban jön a depresszió, amikor a sötétség mélységes kútjának legmélyével kell szembenéznem, s már csupán néha-néha akad egy-egy kivétel. Ugye, jobbára semmit sem hoznak ezek a szegény gyerekek sem az általános iskolából, sem a középiskolából, sem otthonról. S mára a legkisebb presztízse a bölcsészkarnak van. Látom lelki szemeimmel, ahogy gondos szülők azt mondják: „fiam, te olyan hülye vagy, hogy ha mérnök leszel, felrobban az atomerőmű. Ha jogász leszel, fölakasztják a védenceidet. Ha orvos leszel, meghal az első beteg a kezed alatt, mert tévedésből a szájába öntöd az ágytálat. Menjél tanárnak!” És oda is megy, ez a baj. Vagy ha az oklevél birtokában mégsem jut be az iskolába, mert van egy épelméjű iskolaigazgató, aki nyugdíj előtt áll, és nem akarja fölvenni a katasztrófajelöltet, akkor is bölcsészdiplomája lesz, elveszi a helyet az érdemesek elől, és ráadásul fölvág, mert ahogy kézbe veszi a papírt, elfelejti, hogyan szerezte meg; azt hiszi, hogy ő értelmiségi és művelt ember, s így megmérgezi a környezetét. Ha pedig sehová sem kell, elmegy valamelyik úgynevezett „szórakoztató rádióhoz” vagy „kereskedelmi

tévéhez" riporternek, mert aki annyira hülye, hogy írni-olvasni sem tud, még mindig meg tud fogni egy mikrofont. Amíg meg nem szüntették az utasellátót a szegedi pályaudvaron, evés vagy ivás közben mindig egy kereskedelmi szennycsatornát kellett néznie a nagyérdeműnek, így van fogalmam arról mi az, hogy kereskedelmi csatorna. Ennél mélyebben tanulmányozni a kérdést nem akarom, mert nem vagyok öngyilkos típus. De tény, hogy rengeteg olyan ifjút ismerünk, akit a jelenlegi bölcsészképzés kitermelt. S mivel ezek a gyerekek mindennemű oktatásra alkalmatlanok, fölveszik őket ezekhez a bulvár rádiókhoz és tévékhez, mert ott a műveletlenség *elvárás*. S bár hülyék, de virulensek, képesek nyolc-tíz évig mérgezni a közvéleményt és a közönséget, míg a náluk is hülyébbek és agresszívebbek át nem harapják a torkukat. Ők hozzák létre azt a bantu és pápua hangulatot, ami a mai Magyarországon uralja hétköznapjainkat.

– *A legújabb korban szokás lebecsülni a bölcsészetet, hogy csak ama hírhedt szocialista államtitkári kijelentésre utaljunk. Szabó Zoltán, mint azóta megtudtuk, többre tart egy másodfokú egyenletet az egész magyar történelemnél. Mégis, a legélesebb viták e területen jelennek meg a tantervi változások idején. Miért fontos az irodalom vagy a történelem ennyire?*

– Én ezt a bizonyos fontosságot annyira nem érzékelem, inkább mondok egy még furább anekdotát. Abban a székben, ahol most ön ül, helyet foglalt egy ifjú, nem is ismeretlen írópalánta, ki ajánlólevelet akart kérni tőlem a Móricz Zsigmond-ösztöndíjhoz. Novellákat ír, és a beszélgetés közben kiderült, hogy Hajnóczy Péternek a nevét sem hallotta. Ekkor utasítottam el a kérését. Jó-jó, ha ragaszkodik hozzá, akkor komolyan is válaszolok. Kaptam egy levelet a NAT megalkotóitól, arról, mit szólok ahhoz, hogy a két világháború közötti konzervatív írókat behozzák a tanmenetbe. Én azt feleltem, fura az a lista, ahol együtt szerepel Tormay Cécile és Szabó Dezső, akik, ha utálta valaki egymást, akkor ők biztosan. Szabó Dezsőt én már egyszer beraktam egy tankönyvbe, ki is vették onnan, a Népszabadság lefasisztázott érte. Nem baj, csak ne azoknak a kárára rakják be, akik már benne vannak, például Tóth Árpád vagy Dsida Jenő kárára. Azóta sok emberrel csevegtem erről, kiváló magyartanárokkal, többek között Korzenszky Richárd perjellel, aki azt a nagyon is megfontolandó észrevételt tette, hogy neki nincs kifogása senki ellen, akiknek a neve szóba került. De ha összeraknánk az eddigi és a leendő kötelező és ajánlott olvasmányok jegyzékét, abból kijönne valami tizenhét fólió kötet. S nem hogy gyereket, tanárt se ismer, aki mindezeket végigolvasná, mert képtelenség. Ha ezt a listát még tovább akarjuk bővíteni, lebénul az egész rendszer, inkább szelektálni kellene, mint tágítani. Én úgy érzem, van egy csomó dolog, amit nem biztos, hogy csak az irodalomból kellene megtanulnia a gyerekeknek, például az igazságot a tanácsköztársaságról, Trianonról, Horthy Miklósról, a bolsevizmusról, '56-ról, a Kádár-korról. Ha mindezekhez a *történelemoktatás* és a *család* nem adja meg a kellő ismereti hátteret, akkor hiába olvas Nyírő Józsefet, Wass Albertet, vagy akár Márait; ha hiányosak a történelmi ismeretei, csak valami hangulatot sajátít el, és azt sem tudja, miről van szó. Az irodalomoktatás és az olvasás nem veheti át egyedül a történelemoktatás hiányainak pótlását. Értem én, hogy az

irodalom a legalkalmasabb és a leghatásosabb eszköz bizonyos frontok áttörésére és új információk elfogadtatására. Ám addig, amíg a történelemtanároknak nem sikerül legyőzniük abbéli félelmeiket, hogy a négyévente megtartott választások visszarendeződést hozhatnak, nem várható számottevő áttörés. Mit is mondana az átlagos történelemtanár: „esetleg majd mégis visszatérnek a szocik, és ránk küldenek olyan igazgatót, aki azért fog engem kirúgni, mert rosszat mondtam Kun Béláról vagy akár Kádár Jánosról". Amíg ez nem változik, megette a fene az egészet! Amíg a Parlamentben egy Vadai Ágnes Nyírő József újratemetése kapcsán képtelenségeket ordítozhat Szálasiról és Horthyról – hogyan jönnek egymáshoz ők ketten, és mindez hogy jön Nyírő József újratemetéséhez? –, addig nehéz lesz nemzeti minimumról beszélni. Ha az adott hölgyet nem röhögi ki mindjárt a közvélemény – és bizony nem röhögte ki senki! –, akkor nagy baj van... Meg kell mondanom, Olaszországban még mindig nem ennyire rossz a helyzet – legalábbis egyelőre. Umberto Bossi, az Északi Liga elnöke – aki trockista-kommunista költőként kezdte pályáját, most még mindig meg akarja alakítani Padániát és a dél-olaszokat gyalázza – nemrég megkapta a magáét, amikor hasonló ökörséget mondott. Egy kampánybeszédében kifejtette, hogy ha pártja megszerzi a győzelmet, megtiltja Homérosz oktatását a középiskolákban. Amikor megkérdezték tőle, miért, azt felelte, hogy a dél-olasz naplopók, akik a szorgalmas hangyaként dolgozó észak-olaszokon élősködnek és kizsákmányolják őket, példaképet faragtak Odüsszeuszból, aki ahelyett, hogy hazatért volna hű nejéhez, Pénelopéhoz, végigkefélte és -csavarogta a fél világot. Hát a *terrone* – ez a dél-olaszok gúnyneve – a „déli bugris" ne kapjon eszmei támogatást Homérosztól! Nos, ha most ugyanezt a baromságot Arany Jánosról mondaná el egy politikus, nyomban vita indulna arról, szoktak-e a szalontai parasztok dolgozni, vagy a napot lopják. Senkinek nem jutna eszébe az, amit tenni kellene: *kiröhögni* az illetőt. Olaszországban viszont a következő történt: megszólalt a sajtóban Bossi egykori görög–latin tanára, s kimondta az igazságot: „ez a hülye beszél, akit megbuktattam görögből? Ezért akar bosszút állni Homéroszon!" S az egész ország Bossin nevetett. Nálunk ott kezdődik a baj, hogy nem buktattak meg időtlen idők óta senkit – se latinból, se görögből, semmiből sem –, s a latinoktatást is eltöröltük. Most sajnos az olaszok is el akarják törölni, ám tegyék csak, hasonuljanak hozzánk az effajta bugrisságban, néhány év alatt el is érhetik, csak meg kell szüntetni egy jól működő klasszikus iskolarendszert. S eközben, mint a híres Mephisto-rondóban: „áll a hajsza, áll a bál a pénz körül, járja koldus és király, a sátán örül", és röhögve pödri a bajszát. De az olaszok még talán csak elindultak ezen az úton, és talán még visszakozhatnának, ha észhez térnek. Ám nálunk, ahol a korábbi miniszterelnököt (nem érdemli meg, de ki kell mondanunk a nevét, nehogy valaki félreértse, *szándékosan*: Gyurcsány Ferencről van szó), aki tehát kimondta ország-világ előtt, hogy ő fiatal korában „gyakran bérmálkozott", nem sodorta el a népröhej. Ha valaki ilyesmit kijelentene egy épelméjű országban, akkor annak vége. Nálunk csak néhány széplélek sápítozott… Az a szörnyű, hogy a többség nem is tudja, mit jelent bérmálkozni, áldozni vagy úr-

vacsorát venni. Ez utóbbi eset is mutatja, milyen veszélyes útra léptünk, amikor a tudásra, a vallásra, az irodalomra, a történelemre és a hagyományokra vonatkozó elemeket ki akarjuk iktatni a kultúrából.

– *A NAT irodalmi műveltségterületet érintő vitájának két ága: milyen szerzőket tanítsanak, és milyen nagy a kortárs irodalom szerepe? Vannak, akik fontosnak tartják a történetiséget. Mások túlbecsülik a kortárs irodalom szerepét az oktatásban. Érvelésük szerint a mai literatúra a beszélt nyelv aktualitását hordozza, a gyerekek kritikákat olvashatnak róla a lapokban, így inkább lehet beszédtéma közöttük is, mint régibb korok irodalma.*

– Nekem erről külön véleményem van: a mai irodalom tanításának nem kell szerepelnie semmiféle oktatási programban. A mai magyar nemzeti irodalom egy ezeréves fejlődés eredménye. Ha nem tudjuk, hogy a mai irodalom egy ilyen nagy múltú műfaji, nyelvi tradícióhoz viszonyul, akkor nem fogja tudni az a kisiskolás sem, hogy ha kiírja a WC falára bármivel is, hogy „szeretlek Klára", az nem vers. Ha nem tanítjuk meg a gyereknek az alapelemeket, akkor nem tudja meg, mi a különbség egy szóban elmondott érdektelen, köznapi történet és egy valódi elbeszélés között. S később azt sem fogja tudni, hogy ha magáévá tesz abban a bizonyos helyiségben egy Klára nevű hölgyet, az nem egyenrangú azzal, hogy szerelmes verset ír hozzá. Mai irodalmat tanítani: *lehetetlen*. Ha viszont a gyereknek megtanítjuk az *Anyám tyúkjá*t, és elmondjuk neki, mi is az, akkor föl fogja ismerni a többi verset is, akármikor is keletkezett. „Nini, ez is vers!" Ennyi.

– *Bízik-e a tanár úr az irodalom és a tanítás huszonegyedik századot érintő jövőformáló szerepének megmaradásában, vagy ha tetszik, a tanítás visszatérésében?* Az új földesúr *egyik központi hőse, Garamvölgyi Ádám mondja ki: akkor támad föl az emberben a remény, hogy pozitív változás lesz, amikor minden a legreménytelenebbnek látszik. Van e ma remény arra, hogy ebben az önmagából kifordult világban valami elkezd normális irányba visszafordulni? Csak mert én hatvanhárom éve erre várok, mindhiába...*

– Jó, hogy Jókaira hivatkozik! A világpusztulás a XIX. századi irodalomnak és Jókai műveinek vissza-visszatérő motívuma. Elég csak a *Fekete gyémántok*ra gondolni, melynek bevezetőjében az alattunk lévő teljes világot egy szörnyű katasztrófa pusztította el Isten gondoskodásából, hogy annak helye később egy új, civilizált világ melegágya legyen, hiszen így keletkezett a szén, amiből energia nyerhető. Jókai annak a katasztrófaelméletnek a híve, amelyből mindig megmarad az újjáéledés reménye. Ha csupán egy lakatlan szigeten is, de megmarad a tudás, az emberi tisztesség magja, akkor a kibontakozás nem lehetetlen. Akkor van újjászületés. Jókai Mór írói pályáját katasztrofistaként kezdi az *Óceániá*val, úgy is fejezi be az *Ahol a pénz nem Isten*nel. Viszont hisz abban, ami nagyon fontos: Isten nem játszik az emberrel. Valami célja csak van velünk, csak nem pusztulunk el! S ha Petőfi, Arany, Ady úgy vélte, hogy nem véletlen tréfadolog az sem, hogy magyarnak születünk, akkor bizonyára úgy is van. Ha magyarságunkban pusztulunk el, az ugyanolyan vesztesége a teremtés egészének is. És a teremtés nem lehet vesztes, mert Isten nem akarja a világ gazdagságát megcsorbítani.

EGYÜTT JOBB!
MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK
ETNOKULTURÁLIS ROVATA
XIII. RÉSZ

Konrad Sutarski

A Rába és a Mura közének szlovén irodalma

A magyarországi nemzetiségi irodalom képviselői jellemző módon szétszórtan élnek az ország különböző részein – jó példát szolgáltatnak erre a szerb vagy a horvát írók... Ehhez képest a szlovén írók jelentős mértékben kötődnek létezésük ősi, nyugat-magyarországi térségéhez: a Rába felső folyásához és a Mura magyarországi partvidékéhez. Alapvetően az irodalmi szlovén nyelvet használják, amely a nyugati és középső fekvésű szlovén vidékek tájszólásaiból alakult ki. Ugyanakkor használják a helybéli, keleti tájszólást, vagyis a Rába és a Mura köze népének nyelvét is, amelyet másképp a vendek nyelvének hívnak, utalva a népre, amely – egyes elméletek szerint – nyugati szláv törzsekhez tartozott, de a történelem ködébe vesző ősi vándorlásaik következtében mégis délszláv népek mellett talált magának hazát. Köszönöm Zágorec-Csuka Juditnak a szlovén összeállítás elkészítéséhez nyújtott hathatós segítségét.

(Sutarski Szabolcs fordítása)

Franci Just

A szlovén nemzetiség irodalma Magyarországon

Mint őshonos nemzetiségi közösség, a Magyarországon élő szlovének szerteágazó írásbeliséget hoztak létre, amely a 17. századtól kezdve először kéziratokban, majd a 18. századtól nyomtatott formában is az olvasók kezébe került. A 18. század második felétől már a szépirodalom is állandó kísérője volt ennek a folyamatnak. Az I. világháborúig a kispróza mellett a költészet volt a meghatározó; az írók saját személyes sorsuk megírása mellett a közösségi sors különböző nézőpontjait is érvényesítették műveikben. A költészet a 20. század első évtizedeiben érte el kibontakozásának legmagasabb fokát.

Külön említésre méltó, hogy a szépirodalom alkotói egyben fordítóként is tevékenykedtek: a 19. század közepétől először szlovén nyelvre fordították a magyar irodalom klasszikusait (csekély mértékben fordított irányban), és így építették fel az első magyar–szlovén irodalmi hidakat, kapcsolatokat. Ez a folyamat is a 20.

század első két évtizedében érte el kibontakozásának csúcsát. Mindkét irodalmi tendencia a költészet és az irodalmi kapcsolatok területén Pável Ágoston nevéhez fűződik, aki, mint „a két nép fia", ahogy gyakran nevezik, közösségének életét nemcsak nyelvészként és néprajztudósként vizsgálta, de költői szavakkal is kifejezte. Poétikájának fő jellemzője, a klasszikus trocheus és a jambikus versformák vegyítése, valamint a dicsőítő daktilus használata egyfajta személyes ihletésű, de filozofikusan reflexív költészetet eredményezett, amelyben a költő útkeresése tükröződik. Hazafias verseiben a szeizmográf érzékenységével „jegyezte le" azokat a társadalmi és szociális erőviszonyokat, amelyek az I. világháború előtt és közben rázták meg a szlovén közösséget. Költészete nem rejti el azon orpheuszi vágyait sem, hogy összekötője és buzdítója legyen saját közösségének, melyhez szól. Ezt bizonyítja a *Ne de tak vsikdar, kak je bilo* (*Nem lesz úgy, ahogy mindig volt*) című verse is.

Az I. világháború végén, amikor az államfők Európának erre a részére új határokat húztak, több évtizedre olyan körülmények alakultak ki és rögzültek, amelyek közepette a magyarországi szlovén nemzeti közösség tagjai nem tudtak szépirodalmi tevékenységet kifejteni. Egyfajta irodalmi megmerevedés állt be, az írásbeliség a népi kultúra egyes területeire szorult vissza.

Ezt az irodalmi holtidőt a huszadik század hetvenes éveiben a színjátszók szakították meg a Rába-vidéken. Létrejött néhány színjátszó csoport, amelyek kirajzolták a szlovén irodalom újra feléledt, világos színhelyeit. A színjátszókat követték a költői múzsák. A Narodni Koledar és a Narodne Novine című lapokban, amelyeket A Délszlávok Demokratikus Szövetsége (Demokratična Zveza Južnih Slovanov) adott ki Magyarországon, a horvát és a szerb nemzetiség mellett a szlovén is helyet kapott. Így lépett irodalmi színtérre Toth Franc, Barber Irena és Mukič Francek. Toth szépirodalmi alkotásai közül a legismertebb a *Nem teljesített ígéret* (*Neizpolnjena obljuba*) című rövid elbeszélése. Ám az írással párhuzamosan a Narodne Novine szlovén szerkesztőségében lektorként is dolgozott, és mint befolyásos nemzetiségi politikus folyamatosan buzdította alkotásra a Rába-vidék fiatal értelmiségét, melynek nyomán sokan kezdtek publikálni az említett két időszaki kiadványban. Barber Irena és Mukič Franc az elsők közt váltak ismertté, Mukič ráadásul *Az eltaposott cseresznyevirágok* (*Poteptani češnjevi cvetovi*, 1982) című elbeszélésével az anyaországi irodalmi körökben is elismerést vívott ki.

A múlt század kilencvenes éveiben került sor arra a látható feléledésre, amely a berlini fal leomlásával, valamint Magyarország és Szlovénia átalakuló nemzetiségi politikájával párhuzamosan megmozgatta az alkotói energiákat. Ebben a nemzetiségi-kulturális revitalizálási folyamatban láthatóan elindult a fejlődés útján a szlovén szépirodalom is. A kevésbé igényes drámai és verses szövegek mellett túlerővel bír ma is az elbeszélő próza, amely irodalmi és esztétikai szempontból egyaránt a legértékesebb. Ennek a területnek a képviselői Barber Irena, Holec Karel és Mukič Francek.

Barber Irena elbeszélő opusának fő részét 1990 után alkotta meg és publikálta. Két könyvben jelentek meg rövid, realisztikus elbeszélései: *Trnova paut* (*Tövises út*, 1993) és *Življenje je kratko* (*Az élet rövid*, 1998) címmel. Ezekben a műveiben tematizálja azokat a kulcsfontosságú társadalmi, történeti, szociális és egziszten-

ciális megrázkódtatásokat, amelyeket a Rába-vidéki szlovének a II. világháború után éltek át. Elbeszélésmódja feleleveníti a régió szlovénségének közelmúltját és korszerű jelenét is. Elbeszéléseiben, amelyek általában a megélhetésről, kisebb részt az egyes családok életéről szólnak, a művész kifejezetten a női sorsokra irányítja figyelmét. Röghöz kötött női szereplői elvágyódnak erről a tájról, és ki szeretnének lépni a társadalom béklyóiból, hogy végre kibontakozhassanak. Végül azonban általában lemondanak erről a kihívásról, helyette inkább a faj- és családfenntartást választják. Szociális jellegű elbeszéléseiben az írónő a falusi és városi munkás, illetve hivatalnok rétegek világainak kapcsolatát mutatja be. De ez utóbbi témában igen szkeptikus: az egyszerű, természethez közel álló, tiszta lelkű és hamisítatlan Rába-vidéki szlovén embernek nem jut siker és szerencse. Két lehetőség adódik számára: út az idegenbe, vagy vissza a föld megműveléséhez. A földművelő, gazdálkodó életmódnál az írónő személyes kötődése is megfigyelhető. A földművesről szóló történeteiben sem tud kitérni az elől, hogy szembesüljön azzal a felismeréssel, mely szerint a szocialista társadalomban a földműves a társadalom peremére került. Az írónő kedvenc témái közé tartozik az is, hogy a történelem sorsszerűen beleavatkozik az egyének életébe. Ennek kapcsán az 1956-os magyar forradalom eseményeit eleveníti föl; a Szovjetunió katonai beavatkozása ugyanis számos Rába-vidéki szlovént arra késztetett, hogy elhagyja az országot.

Holec Karel is kisprózát ír, Barber Irenával ellentétben díszletszerűen, majdnem minimalisztikusan: a Rába-vidéki falusi eseményekre, történetekre fókuszál. Általában szülőfaluja, Orfalu konkrét mikrokozmoszát írja le. E falucska demográfiailag és szociálisan is veszélyeztetett helyzetben van, ahogy ez a Rába-vidék egész területére jellemző. Az orfalusi mikrokozmosz jellegzetessége az, hogy Holec ezeket a történeteket egyfajta távolságtartással és humorral szemléli, de egyben szimpátiával is. 2003-ban ezt az „irodalmi beszámolóját" könyv formában is kiadta *Andovske zgodbe* (*Az orfalusiak történetei*) címmel.

Mukič Francek irodalmi közléseinek első két évtizedében szerkesztői és publicisztikai tevékenységet folytatott, de nyelvészeti munkákat is írt. Munkássága meglehetősen gazdagnak bizonyult, de az említett időszakban sem hagyták el a múzsák, hiszen 2005–2010 között két sikeres regényt is írt: a *Črnošolec* (*A garabonciás*) és a *Strgane korenine* (*Szétzilált gyökerek*) című műveket. Mindkét regényében azokat a témákat tárja fel, amelyek eddig a szélesebb nyilvánosság előtt ismeretlenek voltak, olyan elhallgatott történelmi eseményekről ír, amelyek mély sebeket és letörölhetetlen nyomokat hagytak a Rába-vidéki szlovének kollektív emlékezetében.

A *Črnošolec* (*A garabonciás*) című regény a magyarok és az akkori jugoszlávok között kialakult ellentéteket tematizálja. A regényben Lončar Marci Rába-vidéki fiatalember rettenetes meggyilkolását „rekonstruálja" irodalmi eszközökkel, akinek a története igazi legendává vált. Ez a legenda még manapság sem szűnt meg, ahogyan története is tisztázatlan maradt. Mukič mint író sem akarja teljesen tisztázni, feltárni ezt az eseményt, de az olvasótól elvárja, hogy gondolkozzon az emberi ellentmondásosságról és sorsszerűségről, avagy az emberi élet véletlenszerűségéről.

A *Strgane korenine* (*Szétzilált gyökerek*) című regényében Mukič a magyar munkatáborok világát festi meg, ahová a Rákosi-rendszer az 1950–1953 közötti időszakban mintegy 10.000 embert száműzött, köztük számos Rába-vidéki szlovén családot is. Mukič a saját történetében Gumilar Jožefre, a főhősre összpontosít, egy Rába-vidéki deportáltra, aki harminc év távlatából újra megtalálja a szerelmét, kitől ifjúsága idején erővel szakították el. A szerelem az az energia, amely cseppenként van adagolva, amelyet a történelem hullámai sem bírnak legyőzni – üzeni a mű. Mukič újjáélesztette a Philemonról és Bauciszról szóló antik mítosz történetét azzal, hogy a regényében is újra közeledtek egymáshoz főhős és régi szerelmese, s hittek az örökérvényű szerelemben, annak ellenére, hogy szerelmüket ellenezték és évtizedekig nem is láthatták egymást.

Noha mindhárom írónak sajátosan felismerhető személyes attitűdje és stílusa van, elbeszéléseik világában hasonlóságokat is felfedezhetünk. Mivel mindhárman a Rába-vidéket elevenítik fel témaként s az ott élő szlovén közösséget, ezért az ő elbeszéléseiket úgy is nevezhetnénk, hogy Rába-vidéki elbeszélések. Az általuk ábrázolt fiktív világok erősen összefonódnak a körzet valós helyiségeivel, mégpedig oly módon, hogy ezek a történetek a régió történelmi, társadalmi és szociális valóságát elevenítik meg. Mindeközben nem „kutatják" az emberek lelkének pszichológiai mélységeit, nem bocsátkoznak filozófiai elemzésekbe, és nem élnek az irodalmi kísérletezés eszközeivel sem.

A Rába-vidéki szlovén írók elbeszéléseiben erőteljesen kifejezésre jut a történelem. A több évtizedes félelem és hallgatás után, valamint a társadalmi diskurzus hiánya miatt is, amely kifejezhette volna a régió lakóinak kollektív traumáit, a Rába-vidéki szlovén irodalom teret adott a történelem neuralgikus pontjainak kifejezésére.

A Rába-vidéki elbeszélésekben fedezhető fel, főleg Mukič prózájában, a néprajzi szegmentum. Mivel a körzet népi kultúrája, folklórja igen gazdag, s egyben kulturális védjel is, Mukič épp ezért tudatosan használja fel elbeszéléseinek szerkezetében a néprajzi elemeket. Így népi alakjai szimbolikus jelentéssel bírnak.

A Rába-vidéki elbeszélés humorral is telített. Ez a humor jóindulatú, nem tolakodó, néha-néha már komikussá is válik (Holecnél), vagy épp áttételesen van jelen a szójátékokban és a tréfákban (Mukič-nál). A legjobban észlelhető mégis Holec prózájában, akinél a humor forrását a szereplők egymáshoz való viszonyában találjuk meg, amelyet ugyanakkor áthat az elbeszélőnek a leírt valóság iránti távolságtartása.

A Rába-vidéki elbeszélés nem tartalmaz „nagy elképzeléseket", nem mond ki nagy bölcseleti igazságokat. Barber, Holec és Mukič leírják a társadalom, a történelem, a szociális és egzisztenciális élet viharait, megpróbáltatásait, melyek viszonyrendszerébe belép egy kis nemzetiségi csoport Európa közepén. Mégis elmondható, hogy ezekben az írásokban megjelennek olyan általános emberi kérdések, amelyek univerzális jellegűek, hiszen a létezésre vonatkoznak.

Fordította: Zágorec-Csuka Judit

Pável Ágoston

Vak völgy ölén így zsolozsmázok!

Vak völgy ölén szász kínnal tengetem
vakond-életem.

Itt lenn olyan fojtó, süket a látóhatár.
Erre nem száll sosem a Kékmadár.

Itt lenn minden komor, örömtelen.
Itt lenn az öröm: merő gyötrelem.

Ide meghalni jár a dal.
Itt nincsen nászágy, csak ravatal.

De néha szűk egemnek ólmos boltívén
mégis feltündököl valami túlvilági fény.

S a fény a völgynek vak homályába is belemosolyog,
és ilyenkor tündéri ragyogásban égnek
a lombtalan fák, a kopár homok.

Megbabonázva bámulom a Fénycsodát,
aztán reszkető izgalomban
köszöntöm rája rajongásomnak borát.

Igaz: e fény rávilágít koldusrongyaimra:
de hébe-hóba legalább
ünnepet lop be borús napjaimba.

Ily sátoros ünnepeken
holdkórusként felkúszom börtönöm falára,
s a falgerinc szédítő tetején
szomjas szemekkel kutatom:
honnan jön és hová tűnik az égi fény?

De mire feljutok a porkoláb-hegy tetejére:
kilobban és az éjszakába sápad
a tündökletes sugárkéve.

És én
vak völgy ölén,
annyi csalódás születéshelyén
száz kínnal tovább tengetem
mihaszna, bús vakond-életem.

Az idegen

„Idegen!”
Húsz év után
e szó förmedt rám ridegen.

Húsz év után már színtelen
közöny fakul
– mint ócska csipke ócska vitrinen –
– a dolgokon, a szíveken.

Vajjon kinek, minek előle
bújt el minden volt ismerősöm
a faluvégi temetőbe?

Szavam visszhangtalan dadog.
sehol sem nyílnak meg reá
a rozmaringos ablakok.

S tövises gyom közt, rozsdás síneken
mázsás szívvel tovadöcög
a hazatévedt idegen.

Apadó vizek

Keresem, és ... és nem találom!
És sokszor már-már azt hiszem:
az igazság is csak hagymázos álom.

Látjuk fortélyos fénye hideg villanásait,
de kacskaringós oda-útján
ezer buktató árok ásít.

Néha kihajt, ha magva vérben ázik.
de sovány, szomjas hajszálgyökéren
élősdi férgek raja lakomázik.

Ha síkra száll, s jogaiért pöröl:
elnémítják, bekalodázzák
a bunkó és ököl.

S a tikkadt tömegek,
az egyre szűkülő mederben
kétségbeesetten zokognak
az apadó vizek felett.

A verseket fordította: Zágorec-Csuka Judit

Búcsú

Isteni hegyek, csodálatos hegyek,
a te fiad útra készen áll.
Múló ifjúságod küszöbén
ennek a szépségébe halsz bele.

Járkáltam fel és alá hideg árnyékodban;
pedig szerettem volna
ifjakkal csendes erdőkben,
hegyekben sétálni.

Szívem dobbant, ha a hegytetőről
az otthonomra mélázott tekintetem,
még erősebben vert:
megtalálta belső békéjét.

A hegyek alatt, lent a völgyben
van az én édes otthonom.
Isten védi minden bajban;
völgyét villámcsapás sem éri.

Néha füstölög a kéménye,
amikor befedi az alkonyi harmat.
Néha az ablakból felcsillan a mécses,
a nap is elbújik a felhők mögé.

A Szent Iván-i éjszakában
a hold is kibújik a köd mögül:
az otthonom, mint egy csecsemő
békés álmát alussza a völgy ölén.

Szemem könnyezik, s ébren virradok
a szobámban: figyelem a hegyeket,
s szívemben érezem, hogy keserű
lesz az otthoni emlékezet.

Nagy a világ, kicsi az otthonom,
az egész világgal sem ér többet,
idegenben ismeretlen az ember,
itthon ismerem fákat, virágokat.

Nehéz szívvel hagyom el a dombot,
a völgyet, a hegyet, kedves otthonom!
Ha Isten adja, még visszatérek,
találkozhatok még veletek.

Irena Barber

Az élet rövid

(novella, részlet)

Az iroda szép és tágas. Nagy ablakain szép függönyök. A padló fénylik, de ez csak itt-ott látszik, mert drága szőnyeg fedi. A sarkokban nagy filodendronok állnak, s Isten tudja, milyen virágok díszítik még az irodát. A növény levele fényes, sehol semmi por. A szoba közepén íróasztal, rajta sok irat. Az ember számára kicsit nevetséges, hiszen az asztalon három telefon van. Az irodában nagy fotelek is találhatók, s egy kisebb szék az ügyfelek részére. A falon drága képek vannak elhelyezve.

Ez az első benyomásunk. Ha a hivatalnokok több időt töltenének itt, sok más is történhetne. De erre még nem volt példa, hiszen az íróasztal mellett ülő úrnak soha nincs ideje, főleg az egyszerű emberekre. Így telik el az idő délelőtt. Hirtelen két telefon is cseng. A másik szobából kiment valahova a titkárnő, ezért egyszerre három telefonhívást kapcsolt. Viktor egyszer az egyik, majd a másik kagylót tartja a füléhez. Mikor az elsőt hallgatja, a másikon éppen Budapestről keresnek valakit. Az egyiket váratja, míg a másikat útbaigazítja. Közben a felesége is hívja. Elfutja a méreg, és elkezd kiabálni: „Két telefont tartok a kezemben! Te ezt nem érted meg?”

A felesége alig tudja elmondani neki, hogy táviratot kapott. Viktor kiabálva utasítja, hogy hívja később.

Viktor már el is felejtette a beszélgetést, amikor újra cseng a telefon. A titkárnője megkérdezi, hogy kapcsolhatja-e a feleségét. Dühében a fogait csikorgatja, de végül megengedi a kapcsolást. Eszter, a felesége megismétli, amit már előzőleg mondott: „Táviratot kaptunk a nővéredtől. Tudatja, hogy a férje halálos beteg, s kéri, ha lehet, látogassuk meg.”

Viktor rosszkedvűen felel Eszternek: „Nem értem a családomat! Sok a dolgom. Remélem, nem gondolod, hogy most beülök az autómba, és 400 kilométert vezetek oda és vissza. Nekem erre nincsen időm! Ha beteg, gyógyuljon meg, hiszen fiatalabb, mint én!”

Ezzel lecsapja a telefont, s a másikon valamelyik vállalatot hívja. Az igazgatóval kell beszélnie. S miközben eléri az igazgató urat, már el is felejti, hogy családja van.

Viktor egy kis faluban született, egy nővére és egy öccse volt. Már korán elköltözött a városba, hogy továbbtanuljon. Végül itt telepedett le Eszterrel, akit még otthon ismert meg. Eszternek is volt két leány- és két fiútestvére. A lánytestvérek a faluban katonáskodó fiúkba szerettek bele, így aztán Magyarország más tájaira kerültek a férjükkel. Otthon nagy szegénységben éltek, s bíztak abban, hogy máshol jobban boldogulnak. Ez egyik testvérnek sem sikerült. Viktor testvére egy tanyára került, ahol birkákat tartottak. Itt nagy volt a szegénység. Ritkán járt haza, de levelet gyakran írt. Ha temetés volt a családban vagy lakodalom, akkor

hazament, de nem látogatott meg mindenkit akkor sem. Amíg a szülők éltek, gyakrabban hazajöttek a testvérek. Így aztán a testvérek a gyerekeket, unokákat már nem ismerték.

Viktor este hét óra körül ért haza. A felesége nem szólt semmit, hiszen nem az ő sógora beteg, s már elmondta a hírt úgyis. Viktor hozta szóba a dolgot.

„Miért menjek, hiszen nem tudok rajta segíteni!? Hogy gondolja ezt Angéla?"

Eszter hallgatott. A férje folytatta: „Most nem szólsz semmit, Eszter? Délelőtt zavartál az irodában." Eszter a következőket válaszolta: „Nem szeretem, ha ilyen vagy! Lehet, hogy azért küldte a táviratot, mert pénzre lenne szüksége. Már többször előfordult ez!"

Viktort felmérgesedett. A pénztárcájából kivett néhány ezrest, odadobta a feleségének, s ezt mondta: „Ha így gondolod, itt van, küldd el neki!"

Eszter nem akart veszekedni, ezért nem dobta vissza a pénzt. Másnap levelet írt, s a pénzt fel is adta. Az ő levele s a sógornője távirata elkerülték egymást. A táviratban közölte Angéla, hogy férje meghalt, s mikor lesz a temetés.

A hazaérkező Viktornak Eszter a kezébe nyomta a táviratot.

Erre ő mindjárt elkezdte: „No, látod, igazam volt! Úgyis hiába mentünk volna. A pénz pedig jól jön nekik a temetésre!"

Eszter nem merte megkérdezni, hogy elmennek-e a sógora temetésre.

Néhány nap múlva Angéla megköszönte a pénzt, s megemlítette a levélben, hogy jó lett volna, ha Viktor és Eszter ott lettek volna a szertartáson. De ő tudja, hogy Viktor nagy ember, kevés az ideje. Meghívta őket, hogy látogassák meg, hiszen egyedül él, s lányai már férjhez mentek. A kevés nyugdíjból csak nehezen él meg.

Viktornak és Eszternek nem volt gyermeke. Az emberek azt beszélték, hogy erre nincsen idejük. Így kettesben éltek. Ez nem azt jelenti, hogy nem mentek sehova. Viktor vállalatának rendezvényein mindig ott voltak. Eszter tanult, művelt asszony volt, de munkába nem járt. Viktor nem engedte, hogy dolgozzon. Az asszony, nem szívesen, de elfogadta ezt a helyzetet. Mindenki tisztelte, Viktor kollégái a kedvében jártak a társaságban.

Viktor is jókedvű volt. Ha ivott, még táncolt is. Itt nem gondolta volna róla senki, hogy honnét származik. Neki viszont eszébe jutott, és visszaemlékezett kis falujára, a testvéreire, a szomszédokra, s a szülők házára. Ilyen alkalmakkor hiányzott neki, hogy nincsen gyermeke. A barátai beszéltek neki arról, hogy ő azért olyan szigorú a munkahelyén, mert falusi szegénységből jött, s ezzel akarja bizonyítani tehetségét a jobb módúakkal szemben.

Az évek gyorsan múltak, s a családban sok minden történt. Viktor nehezen mozdult ki a városból, szülőfaluja 200 kilométerre volt. Ott éltek testvérei, sógora. Nem látogatta meg senki. Azt mondogatta, hogy majd nyugdíjba megy, s akkor látogathatják a rokonságot, most nincs erre ideje.

Viktor a nagy elfoglaltságában észre sem vette, hogy Eszter néhány hónapja egészen lefogyott, sápadt lett, pedig alig múlt el ötven éves, valahogy megöregedett. Egyik este, amikor hazaért, Esztert ágyban találta. Megbetegedett. A házaspár szépen élt, Eszter jó feleség volt és jó háziasszony. Viktor nyugod-

tan végezhette a munkáját, mert otthon az asszony volt a mindenes. A házban és a ház körül minden munkát elvégzett, Viktor még azt sem tudta, hogy mennyibe kerül egy liter tej vagy egy kiló kenyér. Ha egyszer Eszter beteg lesz, mi leszővele? – gondolta néha. Most eszébe jutott, hogy néhány hónap múlva nyugdíjba mehet. Korábban erre nem is gondolt, de most, ha Eszter beteg lesz, nem lesz más választása. E percben rádöbbent, hogy mit is jelent neki a felesége.

Egy perc alatt nagyon megváltozhat az ember élete – gondolta. Másnap bement a munkahelyére és felhívta a legjobb orvost, hogy nézze meg a feleségét. Alig bírta kivárni az orvos hívását. Néhány óra elteltével az orvos hívta, s elmondta, hogy nem állapított meg semmit a feleségénél, de mivel valami nincs rendben nála, kórházba kell vinni. Viktor a munkahelyén már nem úgy dolgozott, mint régen. Nem tartott kapcsolatot a vezetőkkel, s többször kiment a városba is. Néhány nap múlva felhívta a budapesti vállalati központot, s kérte a nyugdíjazását. Nagyon csodálkoztak a döntésén, azt hitték, hogy beteg. Viktor elmondta, hogy nem ő, hanem a felesége beteg.

Mikor a kórházban a professzorral beszélt, az leültette: „Kérem, uram, valamit meg kell beszélnünk!”

Viktor megszédült. Valójában tudta, hogy miről is van szó. Ő is így viselkedett, ha valakinek rosszat akart mondani. Az ő életében ez gyakran előfordult. De nem mindegy, hogy az ember melyik oldalon ül.

Piroska (Szent Iréne)
(Szövött faliképp)

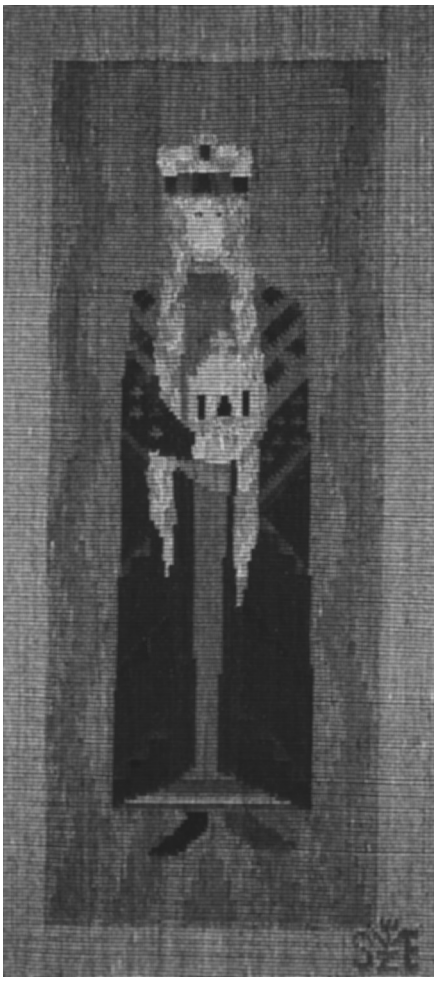

Lassan leült. Arca elsápadt, keze hideg lett. Mintha bizonyos távolságból hallotta volna a szavakat. Ahogy ott ült szó nélkül, érezte, hogy a professzor megfogja a vállát, és az mondja: „Ember, jól érzi magát?”

Viktor felállt és szó nélkül távozott.

Elmúlt egy év. Eszternek tüdőrákja volt.

Fordította: Zágorec-Csuka Judit

Francek Mukič

Szétzilált gyökerek

(részlet)

Szokatlan órában érkezett Gumilár József és Stájer Rézike a szombathelyi szállodába. Vasárnap volt, Mindenszentek napja, korai idő még a reggelizéshez is. A vendégek jobbára az est leszálltával érkeznek, hogy megpihenjenek, nem hajnaltájt.

Az álomittas recepcióstól egy kétágyas szobát kértek. Az unott kérdés, hogy hány éjszakára, még a céltudatos Gumilárt is zavarba ejtette. Hebegve vallotta be, hogy tulajdonképpen nem is éjszakára kellene a kégli, hanem csak úgy, egy kis napközbeni pihenésre. A portás gunyorosan bólintott, és foghegyről odavetette, hogy érti. Miután tudatta velük a szoba árát, kérte az igazolványokat. Rézike elsápadt. Miközben Gumilár odaadta az okmányt, Rézike idegesen turkált a táskájában. A recepciós kelletlenül körmölni kezdte Gumilár adatait a vendégkönyvbe. Végre Rézike is előbányászta piros fedelű személyijét, melyet szégyenpírtól égve, félénken a pultra helyezett. A szálloda ura belepislantott a dokumentumba és kurtán-furcsán felvonta a szemöldökét. Aztán tekintete Gumilár igazolványába mélyedt-révedt, majd újfent Rézikéébe. A háromgyermekes édesanyát elöntötte a forróság. A férfi a pult mögött úgy tett, mintha nem vette volna észre az asszony zavarát. Gumilár azonban derekasan állta a portás kérdő tekintetét. Cinkos szemvillanással jelezte a szállodai alkalmazottnak, mint férfi a férfinak, hogy hát, tudod, öreg, így áll a helyzet... Az illető a pult mögött kényszeredetten köhintett egyet: „Önök, ugyebár, nem egy házaspár?"

„Nem, de..." – nyelt egy nagyot Gumilár. Rézike legszívesebben világgá szaladt volna. Aztán átvillant az agyán, hogy kis ideje még mennyire egy húron pendültek Jóskával a vonaton, miszerint az életben olykor bizony kockáztatni is kell. „A szabályok szerint kettejüket nem helyezhetném el kétágyas szobában..." dünnyögött a bajusza alatt.

„Akkor meg adjon két egyágyas szobát és kész" – vágta a szemébe Jóska ellentmondást nem tűrő hangon.

„Kedves Gumilár úr" – enyhült meg a recepciós hangja –, „van egy sokkal jobb ötletem" – közölte suttogóra fogva, miközben Jóska igazolványát gyöngéden Rézikéére helyezte, mintha igazi házaspár lennének. „Az úrnak fölajánlok egy kétágyas szobát, a kedves hölgynek pedig egy egyágyasat" – rágcsálta kopottas golyóstollát és biztatóan rámosolygott Rézikére. „Csak a kétágyas szobát számolom fel" – mondta jóindulatúan –, „a vendégkönyvbe pedig azt jegyzem be, hogy a hölgy az egyágyas szobában szállt meg… Így megfelel?"

Megkönnyebbülten a nagyobbik szoba felé vették az irányt.

[…]

Gumilár József a franciaágyban először hazai tepertős pogácsával kedveskedett Stájer Rézikének. Mindketten jóízűen majszolgatták az elemózsiát,

mire Rézike arra lett figyelmes, hogy egykori szerelme túlzottan a gondolataiba mélyedt.

„Jóska, ez a pogácsa tényleg isteni! De mit bámulsz úgy a vakvilágba? Min töröd a fejedet?"

„Á, semmi, semmi, csak valami furcsa emlékek tolultak fel bennem."

„Mármint hogy?"

„Áh, inkább nem traktállak vele, nehogy elrontsam az étvágyadat" – vetette oda, miközben torkán akadt az utolsó falat.

„Nekem már tele a pocim! Nyugodtan elmondhatod!"

„Már a második őszt szenvedtük végig a munkatáborban, amikor a fabarakkból átköltöztünk egy nyolchelyiséges vályogházba. A mi „szobánkba" hat család volt bezsúfolva, mintegy huszonöt-harminc ember. A szomszéd odúba szintén. Ott tengette életét, a heringekre jellemző luxuskörülmények között, akárcsak mi, egy balázsfalvi férfi és a felesége is, akik otthonról, szerencse fiai, ilyesféle pogácsákat kaptak. Gondosan elraktározták őket a vaságyuk fölötti polcon. A büntetőtáborban nem voltak szekrények. Fenemód spóroltak az isteni eledellel. Minden bekapott falat igazi csemegét jelentett számukra, és nem mellékesen azt is, hogy ismét sikerült túlélniük egy napot. Egyszer aztán a házaspár panaszkodni kezdett, hogy valaki lopkodja a pogácsáikat... Valamelyik éjszaka megütötte a fülemet, hogy valami serceg a vaságyam alatt. Azért, hogy állandóan fogva tartóink szeme előtt legyünk, a parancsnak megfelelően egész éjjel pislákolt a kormos cilinderű petróleumlámpa. Félig kábultan a rozsdás fekhely alá sandítottam, és a sarokban felfedeztem egy lyukat. A következő pillanatban kiugrott az ágyam alól egy vad tekintetű, méretes patkány. Kifinomult állati ösztönével azonmód gyanút fogott, hogy veszélybe került, ezért felpattant a szomszédos ágyra és sunyi gyűlölettel a tekintetében mereven bámult rám. Hoztam egy nagy darab téglát, eldugaszoltam vele a lyukat. Azt az undorító valamit az egyik öreg beteg sorstársam botjával akartam agyoncsapni. A patkány ideoda cikázott az agyagpadlón, képtelen voltam eltalálni. Aztán eszembe ötlött, hogy nem szabad ilyen eszeveszetten csapkodnom, mert a körülöttem holtfáradtan alvó embereknek épp elég viaskodniuk lidérces álmaikkal. Amúgy meg mindjárt pirkad, és máris kezdődik a lélekölő robot, sokszázadszor. Tehetetlen dühömben sercintettem egy nagyot a poros padlóra és félrerúgtam a téglát a fura kis alagút elől. A förtelmes állat gyáván menekülve visszaslisszolt a szomszédba. Újra eldugaszoltam a titkos csempészjáratot... A hortobágyi patkányok nemcsak vakmerők voltak, hanem veszélyesek is. Az egyik bestia egy ritkaházi fiúnak az orrába harapott. Vérmérgezés miatt, orvosnak hírét-hamvát sem láttuk hónapszám, majdnem az életével fizetett."

„És mi történt a pogácsákkal?"

„A patkány csórta és dugdosta el őket pont az én ágyam alá... Még szerencse, hogy a szomszédom nem vette észre a pogácsákat nálam, mert még azt gondolta volna, hogy én vagyok a tolvaj..."

A közelmúltban Rézike és Jóska szinte folyamatosan gyóntak egymásnak, volt is mit, hogy mi minden történt velük azóta, hogy harminc éve nem látták egymást. Az elmúlt hónapokban fájdalmasan szép leveleket váltottak egymással, két napja pedig kegyetlen

őszinteséggel szembesítik magukat és egymást kisiklott életükkel. Épp ideje, suhant át Rézikén a felismerés, hogy a komorrá vált beszélgetést más mederbe tereljék.

„Jóska, nem gondolod, hogy úgy bezárkóztunk ebbe a szállodai szobába, mint valami dohos kriptába? Kinyitnád kicsit az ablakot? Elkelne már mindkettőnknek egy kis friss levegő, nemde?!"

„Szíves-örömest, kedvesem" – vidult fel, s gavallérosan, akárcsak hajdanán, kiugrott az ágyból, majd az elsötétített ablakhoz lépett. Amikor elhúzta a függönyt, a Nap aranyló sugarai simogatni kezdték Rézike halovány orcáját. A friss őszi levegőtől táncra perdült a fodros tüllfüggöny. Gumilár visszasietett Rézikéhez. Odakuporodott melléje, és sóvárgó tekintete sokáig egykori kedvese sugárzó arcán napfürdőzött.

[…]

„Víz, napfény, levegő – az élethez betevő..." – szólalt meg Rézike, miközben ábrándos tekintettel nézett ki az ablakon. „Ha júniusban lennénk itt, a hársfák koronáján nem csak az aranyló napsugarak szűrődnének át hozzánk. A hűsítő nyári fuvallattól pillanatok alatt megtelne a szobánk a hársfavirágok bódító illatával, melyet olyannyira szeretek."

„Rézike, drága, hallottad, hogy egy gyerek világra jöttében milyen fontosak a fák is? Tudod, hogy ilyenkor hogy' születik a szerelem?"

„Hogy'?"

„Úgy, mint a gyermek."

„És hogyan születik a gyermek?"

„Hogyan?... Úgy, hogy a nap először átragyog a fákon, mint most is. A sugarak átszűrődnek a fák koronáján, és különös melegséggel árasztják el az egymást szerető embereket. Először belevilágítanak a nő szemébe. A gyermek és a szerelem is a nők szemében születik meg. Azt, hogy új szerelem és új élet fogan, a nő a szerelmes férfi szemében pillantja meg. Először egy apró csillag születik az asszony szemében, azután tűz és víz. Mindez eggyé olvad és kikerekedik. Azután az anya szeméből boldog könnycsepp buggyan ki a padlóra, mely gurulva szerelemmé gömbölyödik. A szerelemből újfent egy ember születik, az ember pedig megint csak szerelembe esik... Szóval azt olvastam valahol, hogy így születik a szerelem és a gyermek..."

„Szép gondolat, noha a valóságban nincs mindig így" – húzta el pajkosan a szája szélét Rézike. „Szerelmünk felvillámlását én is a te szemedben pillantottam meg először, abban az ablak nélküli, koromsötét kiskocsmában. A tűz csak azután lobbant lángra a szívemben" – hallgatott el mélázva, és kedvesen Jóskára pillantott, akinek a szemében ismét valami különös fény csillogott.

„Két ember kötődése olyasvalami lehet, mint egy fa kesze-kusza kapaszkodása az anyaföldbe. A várandós anyát egyetlenegy köldökzsinór köti össze a magzatával. Egy fát azonban kisebb-nagyobb gyökerek egész labirintusa táplálja és élteti... Úgy tűnik, a kettőnket egykoron oly erősen összekötő megannyi gyökér mégsem szakadt el mind egy szálig…"

„Jóska, te tényleg egy romantikus lélek vagy" – cuppantott a férfi orcájára. „Fiatal korunkban, sajnos, elszakított bennünket egymástól a kegyetlen sors. Most, vénségünkre meg olyanra vetemedünk, saját családjaink és gyerekeinek előtt mélyen titkolva a dolgot, ami kettőnkhöz talán már nem is mél-

tó... Eh, hagyjuk... Kérlek, te drága, inkább zárd be az ablakot, húzd össze a függönyt, és hamar bújj vissza hozzám az ágyba! Valahogy úgy elfogott ismét a vágy, hogy törzseink egymás köré csavarodjanak, gyökereink szerelmesen egybefonódjanak, koronáink pedig gyengéden egymáshoz hajoljanak..."

[…]

Amikor a taxi a szombathelyi vasútállomásra vitte őket, igen szűkszavúak voltak mindketten. Leginkább tekintetükkel tartották egymásban a lelket, mely pillantások amúgy is beszédesebbek voltak, mint megannyi szó.

Amikor a pécsi vonatot Sopron és Szentgotthárd irányából érkezett sietős utasok lepték el, Rézike is felkászálódott, igencsak nehéz szívvel.

Jóska tétován állt a peronon és azon törte a fejét, mint is mondjon Rézikének, ha majd a végső búcsúzáskor lehúzza a vonatablakot. Nem akarta olyan elcsépelt frázisokkal útjára engedni, hogy „Vigyázz magadra!", „Írjál!", meg hogy „Gondolataimban veled leszek..." Egyszer csak ott szuszogott Jóska mellett a forgalmista, jelzőtárcsával a kezében. A tárcsa zöld oldala a szomorkás idő ellenére mégiscsak sugallt némi reményt. Mintha legalább a vasutas „Mehet" jelzése engedélyezné kettejük számára mindazt, ami egyébként tiltott gyümölcs volt... Hej, de sok éve már!... Rézikének végre sikerült valahogy lerángatnia a rozsdás vonatablakot, és fátyolos szemeivel szelíd szomorúsággal tekintett Jóskára. Gumilár elcsukló hangon csak annyit tudott kinyögni: „Ne sírj azért, mert elmúlt... Mosolyogj, örülj, hogy megtörtént!"

Fordította: Zágorec-Csuka Judit

Karel Holec

Az orfalusiak hétköznapja

Az orfalusiak reggel hatkor kelnek, mert akkor harangoznak. De nem mindenki kel fel akkor, hiszen Fiskális Jóska is úgy alszik, mint a nyúl. Ő már négy órakor az udvaron tevékenykedik. Mi hajtja, nem tudom, ilyen kora reggel nem szükséges még a teheneket ellátni az istállóban. Valószínű, hogy azon töri a fejét, mit is fog dolgozni egész nap, meg a falura veti a szemét, hogy mik az új hírek. Nem véletlen, hogy Fiskális Jóska mindent tud. Őt követi ez ügyben Tupin Jóska. Ezt is azért tudom, mivel ő sem tud aludni, hiszen amikor ő még fiatal volt, nappal és éjszaka is csak a ház körül lézengett. Aztán hatkor kel fel Djüvrin Karcsi, és köszörüli a kaszáját a ház körül, ha szükséges. Ha így folytatja, a háza körül csak porosodik minden. Az igaz, hogy könnyen felkel, hiszen a tyúkokkal megy aludni. Nyáron, amikor a nap a legjobban süt, alsónadrágban járkál az udvaron, mint egy kakas.

Hétkor már mindenki felkel, kivéve azokat, akik nagyon lusták, és kilenckor kell kihúzni őket az ágyból. Hogy kik ezek, nem mondom el, mert még egy kicsit szeretnék élni. Hét óráig olyan csend van a faluban, hogy még a madarak sem énekelnek, nem azért, hogy valakit ne ijesszenek meg, valószínűleg Fiskális Jóska megfenyegette őket, hogy csendben legyenek.

Az is igaz, hogyha a falun keresztül megy öt-hat autó, már erős a forgalom. Az első autó egy kombi, amely elszállítja a gyerekeket az apátistvánfalvi iskolába. Nem tudom, hogy ebben az évben mi is lesz a kombiban levő férőhellyel, hiszen csak egy tanulónk van. Aztán megérkezik a nagy autóbusz háromnegyed nyolckor. Az orfalusiak úgy özönlenek be a buszba, mint az állatok, csak hogy ülőhelyhez jussanak. Aztán olyan hét következik, amikor Szentgotthárdra csak öt-hat ember indul el. Utána jön a „mi Lajosunk", aki a kis Renault-jával felveri az út porát, amikor kenyérért megy – minden második nap. Ha ő nem volna, az egész falu éhen halna. Nemsokára, amikor leülepszik a por, Lajos jelenését követően én is útnak indulok. Aztán egy bizonyos ideig csend van, erről meg vagyok győződve, hiszen nincs több autó a faluban. Háromnegyed tizenkettőkor megérkezik a motorkerékpárjával Sanyi, a postás. Tőle tudjuk meg, hogy mi történik az országban, és a szomszéd faluban. A délutáni autóbusszal kevés utas érkezik. Három óráig, amikor megjön az autóbusz Szentgotthárdról, újra csendes minden. Itt-ott látni, hogy valaki mégis mozog. Vagy Fiskális Jóska kaszálja a csalánt, vagy a Djüvrinék hajtják a kecskéket a Mijalovék mezejéről. Három órakor érkezik meg két munkás az autóbusszal. Többen nem dolgozunk, mivel azt gondoltuk, hogy nem támogatjuk az adónkkal az országot. Amikor ez a nagy tömeg szétszéled, a faluban újra csend honol. Csak akkor bomlik szét a csend, amikor a Kovácsék Norbija a Zsigulijával végigpöfög a falun. A zajtól akkor az ablakok is ropognak. Szívesen mondják azt, hogy a világon nincsen két egyforma ember. Ez érvényes az orfalusiakra is. Habár kicsiny falu vagyunk, itt mindenféle ember él. Manapság már minden háznak van telefonja. Djüvrin Marikát ez nemigen izgatja. Ő még manapság is a hagyományos kommunikációt használja, amely régen volt érvényes. Ha valamit akar, akkor elkiáltja magát. Ha kell, akkor a szomszéd hegyre is elhallatszik. Olyan torka van, hogy hangját hallják Apátistvánfalván is.

„Irénke, te, mondd meg a Lajosnak, hogy hozzon nekem…" – kiabálja gyakran.

Ebből kifolyólag az egész falu tudja, hogy mit főz ebédre. Ez nem kitalált dolog, ha megrongálódnak a telefonok, akkor Djüvrin Marikát kell kérni, hogy telefonáljon a faluban a maga módján.

Vannak derék fickóink is.

Józsi szívesen mondja: „Mit szarakodtok, én ezt egy kézzel is felemelném."

Józsi hasonlít az amerikai színészre, John Wayne-re. Ő sosem fázik, soha sincs melege, és soha semmi sem fáj neki, nem betegeskedik.

Ha valaki át akar menni a falun, nem tud elbújni. Nem tud úgy elhúzni, hogy észre ne venné Svecina Majcsa. Ő egész nap az udvaron járkál, és csak nézelődik. Az idegenek kérdezgetik, de ő semmit sem árul el nekik. Ő olyan, mint egy katona.

Legjobban a szomszédom, Djaustji nevettetett meg. Nevetséges disznókat vett, amelyek egész nap az udvaron tengnek-lengnek. Dori, a szomszéd olyan, mint Majcsa. Egész nap csak bámul, de nem az emberekre, hanem a disznókra.

Gyakran átkiabál: „Ha ennyit nézed ezeket a disznókat, sosem nőnek fel."

Fent a másik hegyen, amelyet Gresnek neveztek el, ott él a kis postás, Dinda. Nem tudom, hogy mivel foglalkozik, jár-e szolgálatba, hiszen már egy éve nem

láttam. Lehet, hogy már összepakolt. Meg kell kérdeznem az anyját, hogy mi van vele.

Sokan azt gondolják, hogy tréfálkozom velük. De ez nem igaz. Én így szeretem őket, és örülök nekik, hogy Orfaluban élnek. Nem vagyunk egyformák, mindenkinek megvan a saját keresztje. Nekem is, másnak is. Azt gondolom, hogy abban különbözünk más falubeliektől, hogy a hibáink ellenére, amelyeket felismerünk, mégis tiszteljük egymást. Ezért vagyunk mi „orfalusiak".

Fordította: Zágorec-Csuka Judit

A magyarországi szlovén szerzők életrajzai

Pável Ágoston (Vashidegkút, ma Cankova, Szlovénia, 1886 – Szombathely, 1946), néprajzkutató, költő. A vend (keleti szlovén) nyelv volt az anyanyelve. Származását a későbbiekben sem tagadta meg, mindig vállalta kettős (szlovén és magyar) identitását. Illyés Gyulát idézve Pável Ágoston „két nép hű fia". Vas megye szellemi életének egyik legkiemelkedőbb alakja, és a leghíresebb szlovén Magyarországon. 1905-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–latin szakára iratkozott be, de már itt is erősen foglalkoztatta a szláv filológia. 1924-től haláláig a szombathelyi múzeum könyvtárának őre. Az 1933-ban megalakult Vas-vármegyei Múzeumok Barátainak Egyesülete elsősorban Pávelnek köszönheti létrejöttét. Ugyanebben az évben az egyesület életre hívta a Vasi Szemle című folyóiratot, melynek Pável lett a főszerkesztője. Ő rendezte sajtó alá a Dunántúli Szemle Könyveinek köteteit. Az 1930-as években két versgyűjteménye jelent meg: *Vak völgy ölén így zsolozsmázok*; *Felgyújtott erdő*. Lírája figyelemre méltó, és nem csupán a szűkebb hazájában élő magyarok, illetve szlovének figyelnek rá, hanem Szlovéniában, de még az Ausztriában élő szlovén nemzetiségűek is. Ennek ékes bizonyítéka az osztrák Pável Ágoston Ház (Pavelhaus) által 2006-ban kiadott három nyelvű (magyar, szlovén, német) válogatáskötet (*Dermesztő századom*, *Mein frostarrendes Jahrhundert*). Lírájánál talán még jelentősebb fordítói munkássága. Költészetén és fordításain túl is sokat tett a magyar irodalomért. A Faludi Ferenc Irodalmi Társaság alelnöke. Mentorként segítette többek (pl. Weöres Sándor) irodalmi elindulását.

Barber Irena, szül. Talabér Irén (Kétvölgy, szlovénül: Verica, 1939 – Szombathely, 2006). Középiskoláit Győrben és Szombathelyen végezte, ahol felsőfokú képesítést is szerzett. 33 évig dolgozott az alsószölnöki Községi Közös Tanácson. 1990-ben megválasztották a Magyarországi Szlovének Szövetsége titkárának. 1970-től rendszeres tudósítója a Narodne Novine, majd a Porabje című lapnak. 1993-ban jelent meg a *Življenje je kratko*, majd 1998-ban a *Trnova paut* című elbeszéléskötete.

Mukič Francek (Felsőszölnök, 1952–) kilencgyermekes szlovén családban született. 1974-ben Tatabányán bányaipari aknász-technikusi oklevelet szerzett. Felsőfokú tanulmányait a Ljubljanai Egyetem Bölcsészettudományi Karának szlavisztika szakán, illetve az egyetem Szociológia, Politológia és Újságíró Karán végezte (1978). Utána két évig, illetve 1992–2000 között a Vas Népe megyei napilapnál dolgozott újságíróként. Közben, 1980–1992 között a Magyar Rádió magyar és szlovén nyelvű műsorainak szerkesztő-riportere. 2000-től a Szentgotthárdi Szlovén Rádió alapító ügyvezető-főszerkesztője. Első írásaival 1970-ben jelentkezett a magyarországi délszlávok hetilapjában, a Narodne Novinében. Irodalmi szlovén nyelven és nyelvjárásban is ír. 1984-ben, Székely András Bertalannal közösen, magyar–szlovén nyelvű interjúkötetet adott közre Pável Ágoston polihisztori tevékenységéről *Két nép hű fia* címmel. 1991-ben részt vett a Porabje című magyarországi szlovén (kéthetente megjelenő) lap indításában, sok éven át annak külső munkatársa. 1993-ban jelent meg a „Magyar–szlovén frazeológiai szótár" című munkája. Szlovén nyelvkönyve 1997-ben látott napvilágot. A *Füčkaj, füčkaj, fantiček moj I–II.* című kétkötetes, kottával ellátott Vas megyei szlovén népdalgyűjteményt fiával, Mukics Dusánnal közösen készítette el. 2002-ben Kozár Mária társszerzővel három szlovén népismereti tankönyvet adott közre. 2005-ben jelent meg magyar–szlovén és szlovén–magyar szótára. A *Garabonciás* című – szlovén irodalmi nyelven és vasi szlovén nyelvjárásban írt – regényét 2005-ben adta ki a szlovéniai Franc-Franc könyvkiadó. 2011-ben jelent meg ugyanitt a *Strgane korenine* című legújabb regénye.

Just Franci (Podgrad, Gornja Radgona mellet, 1959–). Ljubljanában szerzett szlovéntanári és összehasonlító irodalomtudományok szakon oklevelet. Visszatért a Muravidékre, jelenleg Muraszombatban középiskolai tanár. A '80-as évektől foglalkozik irodalomkritikával és nyelvműveléssel, nyelvesztétikával. Kritikái jelentek meg a Delo, a Večer, a Mentor, továbbá a Dialogi című újságokban és folyóiratokban. A Franc-Franc muraszombati kiadó társtulajdonosa. Művei: *Med verzuško in pesmijo – Poezija Prekmurja v prvi polovici 20. stoletja* (2000) – irodalomtörténeti monográfia; *Besede iz Porabja, besede za Porabje* (2003) – monográfia, amely a Rába-vidéki szlovének irodalmi kibontakozását és kultúrtörténetét tárja fel; *Panonski književni portreti I. Prekmurje in Porabje A–I* (2006) – irodalomtörténeti lexikon; *Porabje* (2009); *A Raba-vidék* (2011) és *In The Raba-region* (2011) művelődéstörténeti útikalauzok.

Holec Karel (Szentgotthárd, 1969–). Orfaluban nevelkedett, a legkisebb Rába-vidéki településen. Az apátistvánfalvi általános iskola befejezése után Körmenden, a mezőgazdasági szakközépiskolába járt. Érettségi után Szombathelyen, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán folytatta tanulmányait, ahol szlovén nyelvet és irodalmat, valamint technikát tanult. A Porabje című nemzetiségi lap állandó munkatársa, a '90-es évektől itt dolgozik mint fotográfus. 2001-ben jelent meg az *Andovske zgodbe/Andovske prpovejsti* c. elbeszéléskötete.

„Mennyi szenvedély…”
Spanyol focinovellák

(M. Nagy Miklós összeállítása)

Bevezető

Azt gondolná az ember, hogy mindennek vége már: soha többé nem fog lázas izgalomba jönni nála ezerszer gazdagabb és harminc évvel fiatalabb fiúk „játéka” miatt (a stoplis rég a „szögre akasztva”, a gyerekeknek még meg lehet mutatni néha), és meccsre, „magyar” meccsre biztosan soha többé nem megy ki, s aztán egy nyaraláskor ott áll a pálya mellett a megye egy rangadóján, és azt érzi: ez az élet – hej, ha én is, én is köztetek lehetnék!

A dekázás még elég jól megy a Margitszigeten, és sóváran nézi a fiatalokat, akik kiskapuznak a Nagyrét füvén; a cséká, akivel a Könyvfesztiválon találkozott, még egy utolsó meccset ígér (Balaton-parti pálya, ahol legutóbb nyolc–egyre kikaptak a helyi megye egyes csapattól: kell ez? hogy újból érezze, mennyire öreg? érzi anélkül is), és orra megtelik hirtelen az izomlazítók csípős szagával: s talán most az egyszer sikerülne, hogy végigszlalomozik a pályán (a jobbhátvéd posztjáról), átugrálja a becsúszó lábakat, és végül átemeli a kapust, mint Raúl, és érezné azt az „utter, utter happiness”-t (ahogy Roddy Doyle írta egy elbeszélésében), amit csak a gól, a gól, a gól tud kiváltani – de ezt barátnőnek, feleségnek soha nem vallaná be; csak így, itt, úgyse olvassa, vagy ha mégis – „nem kell komolyan venni, ez, tudod, csak amolyan ironikus fogás, persze, hogy nem annyira fontos a foci”.

S ha az az „igazi élet”, a megye egy, akkor mi az „ezerszer gazdagabb fiúk” játéka? Ahogy kihagyja Ronaldo? Ahogy kihagyja Messi? Ahogy kihagyja Robben? És ahogy Drogba belövi? Centiken múló megistenülés vagy pokolra kerülés. És millió fölösleges információ az agyban ilyen centikről… Ahogy Bicskei Bertalan ugrik Edström fejesére, és centik hiányoznak, hogy kifogja. Ahogy Nagy Laci fejel centikkel az argentin kapufa mellé. Ahogy a finnek a futballtörténelem legbalszerencsésebb tripla öngólját rúgják egy őrült meccsen, hogy aztán kaphassunk egy kijózanító zakót a szerbektől…

Így, kijózanodva, az jut eszembe, amit Javier Marías egyik futballesszéjében olvastam. A sokak szerint legjelentősebb kortárs spanyol író (aki amellett a Real Madrid szenvedélyes szurkolója és a „madridismo” filozófusa) valamikor a 2000-es évek elején kifejtette véleményét egy akkori botrányról: Luis Aragonést, a spanyol válogatott szövetségi kapitányát rasszizmussal vádolták, mert egy edzésen lefilmezték, ahogy azt mondta Reyesnek: „Ha visszamész Londonba, fiam, megmutatod annak a szaros niggernek („negro de mierda”), hogy jobb vagy nála.” Volt nagy felháborodás: Aragonés le-szarosniggerezte Thierry Henryt, a világ egyik legnagyszerűbb és legelegánsabb focistáját. Marías szerint viszont nem rasszizmusról volt itt szó, hanem csak egy fordítási problémáról: hermeneutikailag nézve Aragonés közlésének intenciója épp ellentétes volt azzal,

ahogyan a legtöbben értelmezték: rasszizmus helyett éppen hogy az edző Henry iránti csodálatát fejezte ki. Aragonés valójában azt mondta: „Reyes fiam, mutasd meg annak a csodálatos, hihetetlenül tehetséges fekete bőrű játékosnak, hogy te még nála is jobb vagy."

Fordítási problémát vet fel maga a futballirodalom létezése is – márpedig a létezése ma már tagadhatatlan: Nick Hornby előtt csak elvétve jelent meg egy-egy futballtémájú irodalmi mű (mondjuk, a mi Mándynk regénye), azóta viszont tömérdek futballregény és futballnovella születik; a spanyol és latin-amerikai irodalomban alig van valamirevaló író, aki ne próbálkozott volna már vele. Ott van a mexikói Juan Villoro például, akinek az elbeszéléseiben eldugott mexikói városkák futball-legendáit élhetjük át, de ugyanő remek pályaképet írt Diego Armando Maradona élete, halála és feltámadása *címmel, és egyébként is átszövi írásait a vallási motívumrendszer (egyik kötetének* Dios es redondo *a címe:* Isten gömb alakú*). Ott van Mario Benedetti, a leghíresebb uruguayi író (Onetti mellett), akinél szebben talán még soha senki nem írt a futballpálya zöld gyepéről (*El césped *című elbeszélésében), amely a lelátóról nézve annyira bársonyos, hogy el se lehet képzelni rajta igazi fájdalmat: a játékosok fetrengése és fájdalomüvöltése csak a tökéletesre csiszolt előadás része. (A leírás szép, én mégis csodálkozva olvastam: a futball egyáltalán nem hasonlít a pankrációra – mint minden más, a fájdalom is igazi benne, már amennyire bármi igazi lehet a futballban, amely mégiscsak sokszoros szimulákrum: a csata, a vadászat, a hódítás és még sok minden szimulákruma.) Ott van a szintén uruguayi Eduardo Galeano, akinek a világbajnokságokról szóló könyve, az* El fútbol a sol y sombra (A futball napsütésben és árnyékban), *amelynek rövid fejezetei valóságos kis versprózák: az egyik ilyen például épp Rahn 54-es góljáról szól, amellyel a németek elorozták a magyarok elől a világbajnoki címet…*

A spanyoloknál ott van a már említett Marías, akinek egyik elbeszélése egy elképzelt zseniális magyar focistáról, Szentkuthyról szól, ezzel állítva emléket a Spanyolországba került nagyszerű magyaroknak, Kubalának, Puskásnak, Czibornak, Kocsisnak. Vagy Miguel Delibes: El campeonato (A bajnokság) *című írásában mindenki a rádión hallgat valamilyen döntő mérkőzést, mire egy csapos értetlenül megjegyzi, mi mindent lehetne tenni azzal a sok millió órával, amit a spanyolok erre az értelmetlen dologra fecsérelnek. Egyetlen meccs alatt ültethetnének, mondjuk, százezer fát. Mire az egyik szurkoló megkérdezi tőle: „És te tényleg elültettél egy fát, amíg mi a meccset hallgattuk?"*

Hosszan folytathatnám, de… hol a fordítási probléma? Hogy a futball nagyon alkalmatos metaforája az életnek, azzal – legalábbis a fentebb említett szerzők – bizonyára nem vitatkoznának. Vagy például Albert Camus se, aki egyszer azt írta, hogy mindent, amit az erkölcsről tud, a futballpályán tanulta. (Borges persze vitatkozna: ő sokszor értetlenkedett azon, hogy az az emberiség, amely feltalálta a sakkot, hogyan tudott egyúttal egy ilyen brutális és értelmetlen játékot is kitalálni.) Csakhogy a futball nem annyira metaforája az életnek, mint inkább sűrített és szublimált élet: kilencven perc alatt (vagy épp egy bajnokság, egy VB, egy EB alatt) a játékos és a szurkoló számos, a modern ember életében jelenlévő űrt tölthet meg (be, ki) azzal a különös tartalommal, amely néha mintha valóban az élet és a történelem eszenciája lenne: a hősiesség, a hazafiság, az Istenhit, a harc, a vadászat, az esztétikum, a szexualitás (vagy titkolt homoszexualitás) űrjét, mely lassan mind kikopni látszik a valóságból. Az ember a futballon keresztül lehet mégiscsak hős, mégiscsak kemény, vadászó férfi, mégiscsak hazafi, mégiscsak az isteni akarat kifür-

készhetetlenségével szembesülő misztikus… A futball maga a bergsoni „tartam", tartalmat ad a különben lassan már szétfolyó időnek – azaz, mondom merészen, egylényegű az irodalommal: a futballirodalom ennélfogva mintha csak másodlagos lehetne: valami elsődleges tartamnak a lényegénél fogva halovány fordítása. A barlang falán látszó árnyékokat utánzó rituális játék szavakba öntése.

Persze, a futballirodalom (mondaná, gondolom, bármelyik író; ahogy például Kőrösi Zoltán is mondja a saját, nemrég megjelent focikönyvéről) nem – vagy nem csak – a futballról szól… Vagy talán éppenséggel vissza akarja varázsolni a futballt a barlang falára, sőt talán a barlangon kívüli világba: az ideák közé, az igazi valóságba. Mert talán mindig ezt tesszük, akár írunk, akár futballozunk.

A futball ilyen filozofikus és magasztos tárgyalása némiképp ironikusan hangozhat – s most, amikor már kevésbé tud lázba hozni nálam harminc évvel fiatalabb és ezerszer gazdagabb fiúk játéka, én magam is ironikusnak érzem. De mégsem tudok egyetérteni Borgesszel, sőt még Mario Vargas Llosával sem, aki legfrissebb, La civilización del espectáculo (A látványcivilizáció) *című könyvében sok egyéb mellett amiatt is panaszkodik, hogy ma már a futball is elveszítette egykori nemes tartalmát, és a tömegek alantas ösztöneinek kielégítésére szolgál. A futball nem veszített el semmit a lényegéből, sőt egyre tökéletesebben tölti be millió funkcióját; azt is például, hogy nemzeti mítoszokat teremt.*

A nemzeti mítoszokról… A minap Jorge Bucay argentin pszichológus-írónak, aki előadást tartott Budapesten, elmeséltem, hogy 1978-ban megvertük volna az argentinokat, ha az argentin diktátor által lefizetett bíró nem csalja el a meccset. Bucay nagy bohóc: letérdelt, és úgy könyörgött, hogy ennyi sok év után bocsássak meg végre a bírónak. „Ez túl nagy kérés, Jorge", mondtam. De másnap reggel ünnepélyesen megbocsátottam. Mert ugyan a futball nem játék, de talán mégsem kell véresen komolyan venni. Vagy igen?

Végül néhány szó az összeállításban szereplő írókról:

Julio Llamazares 1955-ben született Vegamianban. Költő, próza- és esszéíró; magyarul két regénye jelent meg Sárga eső *és* Farkasok ideje *címmel. Írásművészetének fő motívuma a modernizáció által elpusztított hagyományos erkölcsi és esztétikai értékek iránti nosztalgia.*

Manuel Vicent 1936-ban született Villaviejában; újságíró és számos műfajban alkotó író; rendkívül gazdag életművében regények, színdarabok, életrajzok, filmforgatókönyvek, útikönyvek egyaránt szerepelnek.

Manuel Rivas 1957-ben született Galícia fővárosában, La Coruñában; műveit többnyire gallego nyelven írja, de ő maga fordítja őket spanyolra; költő, regényíró, újságíró, a legjelentősebb kortárs galíciai író.

Jorge Valdano 1955-ben született az argentínai Las Parejasban. Elsősorban futballistaként híres, Maradona mellett játszott a világbajnok argentin válogatottban. Sportolói pályafutásának befejeztével nemcsak jelentős sportvezető, hanem kiváló író is lett. A válogatásban szereplő négy írás mindegyike megjelent az általa szerkesztett Cuentos de fútbol (Futballnovellák) *című antológiában (Alfaguara, 1995).*

M. N. M.

Julio Llamazares

Mennyi szenvedély a semmiért

(A Djukić-paradoxon)

Amikor felvette a labdát, Djukićnak eszébe jutott, mit mondott a felesége aznap délután; mintha valaki megjósolta volna ne,ki, hogy mi fog történni. Ha úgy adódik, mondta Ceca, eszedbe ne jusson elvállalni a tizenegyest.

Mint minden vasárnap, Ceca most is idegesebb volt nála. Őszintén szólva ő maga sohasem volt ideges, legalábbis nem különösebben (főleg némelyik játékostársával összehasonlítva); a felesége idegeskedett helyette is, néha már több nappal a meccs előtt. De azon a napon a csapata, a Deportivo de La Coruña, amelyben már három éve játszott, azóta, hogy leszerződtették Jugoszláviából, fennállásának legfontosabb mérkőzését játszotta: a bajnoki cím volt a tét, miután a szezon nagy részében az első helyen álltak. Már hatpontos előnyük is volt legfőbb üldözőjükkel, a Barcelonával szemben, de az utolsó néhány meccs, nyilván a nagy feszültség okozta görcsösség miatt, rosszabbul sikerült, és az előny elolvadt, úgyhogy az utolsó forduló előtt egyenlő pontszámmal álltak a tabella élén. A Depornak azonban csak nyernie kellett: mivel sokkal jobb volt a gólkülönbségük, pontegyenlőség esetén ők nyerik meg a bajnokságot – a klub történetének első bajnoki címét. Így aztán a Deportivo játékosai, Djukićot is beleértve, egész héten óriási nyomás alatt voltak, és éppen ezért mondta a felesége, amikor aznap délután, mint máskor is a meccs napján, felhívta a szállodában, hogy szerencsét kívánjon neki, ezért mondta nagyon aggódva, hogy ha úgy adódik, eszébe ne jusson elvállalni a tizenegyest.

Amikor Ceca ezt mondta, Djukić – ez is az eszébe jutott most – elnevette magát. Annyira kedves volt Ceca ezzel az állandó aggodalmaskodásával, a félelmeivel, a gondoskodásával, hogy Djukić úgy nevetett, mint gyerekkorában, Štitarban (milyen messze volt most a szülőfaluja!), amikor az anyja azt mondta, hogy vigyázzon, ne rúgjon túl nagyot, nehogy kárt tegyen a kapusban. Mielőtt Ceca megemlítette a tizenegyest, Djukićnak eszébe sem jutott ez a lehetőség, és különben is tudta, hogy ha arra kerülne sor (amit eleve valószínűtlennek tartott egy ilyen különlegesen fontos meccsen), akkor Donato lenne a tizenegyesrúgásra kijelölt ember. Neki csak abban a szintén eléggé valószínűtlen esetben kellene rúgnia, ha Donato nem lenne hozzá megfelelő állapotban, vagy már nem lenne a pályán (az előző meccsig, amikor Bebeto egy hónap alatt már a második büntetőt hagyta ki, még csak harmadik volt a sorban a két brazil mögött).

Erre gondolt először, amikor egy perccel a meccs vége előtt, 0:0-ás állásnál, a játékvezető tizenegyest ítélt. Barcelonában már két perccel korábban befejeződött a mérkőzés (a Barcelona győzelmével), és ebben a pillanatban ők voltak a bajnokok. A Riazorban a Coruña játékosai görcsösen próbálkoztak, de sehogy sem tudták bevenni a Valencia kapuját, mert az ellenfél semmit sem kockázta-

tott azon a meccsen, a játékosai nem sokat futottak, átadták a területet az ellenfélnek. Úgy látszott, igazolódnak a pesszimista jóslatok: hogy a Deportivóból hiányzik a bajnokcsapat-mentalitás, hogy végül nem lesz képes megbirkózni a nagy lelki teherrel, hogy La Coruña és egész Galícia sporttörténelmének legnagyobb csalódását fogja átélni. A Barcelona már bajnoknak tekinthette magát. Egyetlen perc volt hátra – meg az egy-két perces ráadás –, azalatt kellett megtörténnie a csodának.

Portugáliai Szent Erzsébet
(Szövött falikép)

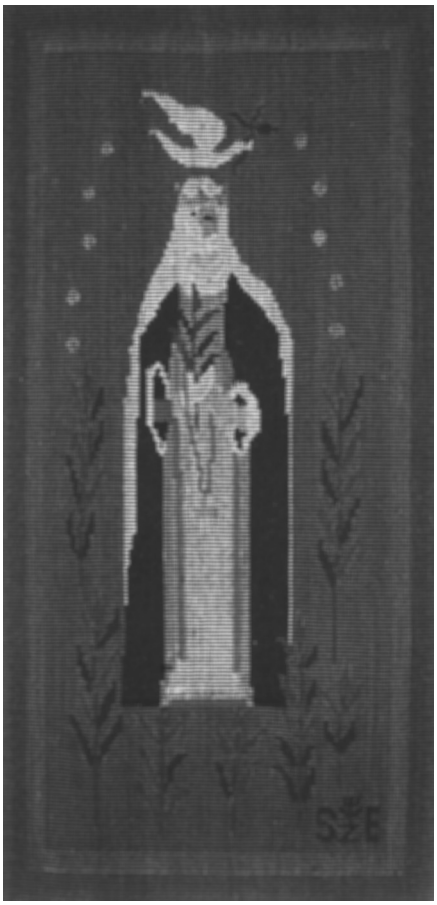

És megtörtént. Akkor, amikor már sem a pályán, sem a lelátókon senki sem számított rá; a pályán azért nem, mert a Deportivo játékosainak, bár igyekeztek, már futni is alig volt erejük (néhányan, mint például Bebeto, görcsöt is kaptak), a lelátókon pedig azért nem, mert a szurkolók, akik a meccs elején még olyan lelkesek voltak, annyira biztosak a győzelemben, szép lassan elnémultak, és tehetetlenül várták a tragédiát. De egyszer csak a Deportivo egyik csatára, talán Fran, talán Bebeto (abban a feszült lelkiállapotban és a posztjáról, a védelem közepéről Djukić nem is látta, hogy melyikük volt az) betört a tizenhatosra, kicselezett egy védőt, aki buktatta, és mindenki ámulatára, aki csak összeszorult szívvel nézte a meccset szerte Spanyolországban és Jugoszláviában (ott természetesen Djukić miatt), a bíró tizenegyest ítélt.

Felrobbant a stadion. A Riazor addig néma lelátói olyan üvöltésben törtek ki, amilyet Djukić még sohasem hallott, pedig Jugoszláviában is nagyon tudtak üvölteni a szurkolók. A távolban, a Valencia tizenhatosán belül a valenciai játékosok körbevették a játékvezetőt, tiltakoztak – jóllehet egészen tiszta tizenegyes volt –, de Djukić nem hallott mást, csak azt az eget rengető üvöltést, amely betöltötte a stadiont. Tizenegyes! Hát tényleg igaz! A bíró megadta! A Deportivo néhány játékosa úgy fogta a fejét, mint aki nem hiszi el, ami történt. Mások, mint Liaño, a kapus, keresztet vetettek. Bár már nem hittek benne, megtörtént a csoda.

Pontosabban: megtörténhetett. A bíró tizenegyest adott, de azt még be is kellett rúgni. Na, lássuk csak, ki lesz az a bátor, aki ebben a helyzetben elvállalja!

És ez volt a pillanat, amikor, még kábultan a történtektől, Djukićba belehasított a felismerés, hogy Donato már nincs a pályán. Tizenöt perccel korábban Arsenio kétségbeesetten lecserélte Alfredóra, hogy még több támadó legyen a pályán. Amikor az edző végrehajtotta ezt a cserét, Djukić nem is figyelt oda, a játékostársaihoz hasonlóan ő is annyira el volt foglalva a meccsel, a feladatával, azzal, hogy valahogy kicsikarják a győzelmet, de most rádöbbent, hogy őt, igen, őt jelölte ki a sors, hogy berúgja ezt a tizenegyest. Már a játékostársai is őt keresték a tekintetükkel, a cserepadon pedig mindenki, Arsenio, az orvos, a masszőr, még a cserejátékosok is hisztérikusan integettek neki, hogy induljon. Djukić hirtelen úgy érezte, hogy az egész stadion ránehezedik.

Ennek ellenére férfiasan viselkedett. Sok nehéz pillanatot megélt már pályafutása során, még ha ilyen sorsdöntőt nem is. Amikor például bemutatkozott az első osztályban (még ott, a hazájában, a belgrádi FK Radban), vagy amikor a Deportivóval, az első spanyol szezonjában, feljutottak a spanyol első osztályba egy gyötrelmes mérkőzésen, amikor még tűz is volt a lelátón. Nem is beszélve a másik, igazi életéről: arról a napról, amikor úgy döntött, hogy profi futballista lesz, és otthagyta az állását, mire az apja gyakorlatilag kirúgta a házából; vagy amikor összeházasodott Cecával – akit akkoriban ismert meg –; vagy amikor megszületett a fia, aztán a második is (akiket a legjobban szeretett a világon); vagy amikor a bátyja, Milosav meghalt egy közlekedési balesetben.

Miközben lassan ment az ellenfél tizenhatosa felé, és hallgatta a közönség őrjöngését meg a társai biztató szavait, akik tanácsokat adtak neki, persze mindenki mást (magasan! laposan! erővel! bevágod! gyerünk, Yuka!), Yuka – ahogy La Coruñában mindenki szólította, talán mert ezt könnyebben ki tudták mondani – visszaemlékezett a hosszú útra, amelyet megtett eddig a pillanatig, onnan kezdve, amikor a réten focizott Štitarban a többi falubeli gyerekkel (mindegyik magasabb volt nála) odáig, hogy leszerződött a Deportivóhoz, hogy pénzt keressen, és elmeneküljön a háború elől, amely feldúlta a hazáját. A kettő között, az idő és a távolság ködébe veszve, ott voltak a labdák, amiket az apja kilyukasztott, hogy tanuljon végre az állandó focizás helyett (de ő azonnal új labdát vett a megtakarított pénzéből); ott volt a bicikli, amit aztán az ócskavas-kereskedő apja fabrikált neki régi biciklialkatrészekből, hogy mindennap be tudjon menni Šabacba, a megyeszékhelyre, amelynek a csapata, a másodosztályban szereplő Mačva már leigazolta; ott volt az első csalódása, hogy a Mačvában nem tudott bekerülni a csapatba, ami után abba is hagyta a futballt egy időre; ott volt a munkája a vasútállomáson – forgalmistaként dolgozott –, emellett aztán eljárt délutánonként a Železničarnak, a másik šabaci csapatnak az edzéseire, ahová Milinković vitte el, egy falujabeli játékos, aki valamikor az első osztályban is játszott, és most az állásért cserébe juttatta be a csapat keretébe; a diadala a Železničarban, majd a visszatérése, immár profi futballistaként, a Mačvába; és végül az első komoly pénz, amit a focival keresett, két évvel később, amikor leigazolta a belgrádi FK Rad: két és félmillió pesetának megfelelő összeg volt, abból vette az első kocsiját, és abból bútorozta be a házat, amit a bátyja, Milosav épített neki Štitarban. Djukićnak még mindig eszébe

jutott néha – és mindig elmosolyodott ilyenkor –, ahogy vonattal mentek vissza Šabacba Cecával, akit nem sokkal azelőtt vett feleségül, és arról beszélgettek, vajon lesz-e annyi idejük egész életükben, hogy elköltsék azt a rengeteg pénzt, amit most kapott.

Az az igazság, hogy nem volt könnyű a pályája. Nem úgy, mint másoknak, neki, amióta csak elkezdett futballozni, minden csak nagy erőfeszítések árán adatott meg: semmit sem kapott ajándékba. Az viszont igaz, gondolta most, miközben a tizenhatoshoz közeledett, hogy a döntő pillanatokban mindig szerencséje volt. Úgy tűnt, mintha egy szerencsecsillag oltalmazná. Ha nem, ugyan mivel lehet megmagyarázni, hogy mindig jó döntést hozott a legfontosabb pillanatokban, amelyek meghatározzák egy ember életét, vagy hogy azokban az időszakokban, amikor maga alatt volt, és semmi sem sikerült neki, valaki vagy valami mindig megadta neki a kellő lökést? Ez történt, amikor Milinković elvitte a Železničarba (ő maga akkor döntött úgy, hogy befejezi a futballt), vagy amikor Juan Ballesta, Arsenio segítője a Deportivónál, személyesen elment hozzá a házába. És ekkor micsoda szerencséje is volt! Ballesta, mint később megtudta, azért utazott Belgrádba, hogy a Crvena Zvezdát és a Partizant nézze meg (a Deportivo söprögetőt keresett), de mivel unatkozott a városban, elment az FK Rad meccsére is, amelyik mindig szombat este játszott, egy nappal korábban, mint a másik két csapat. Ez volt Djukić egyik legjobb meccse egész életében. De ez még semmi: akkora mázlija volt, hogy épp ekkor játszott először a söprögető posztján (egészen addig mindig beállós volt), mert az eredeti söprögető több nagy hibát is elkövetett az előző meccseken. És annyira lenyűgözte Ballestát, hogy a Partizanról és a Crvena Zvezdáról meg is feledkezett, és még két hetet töltött Belgrádban, csak azért, hogy Djukićot figyelje, aki nem is tudta, hogy valaki érdeklődik utána. S aztán egyszer csak Ballesta megjelent a házában, és szerződést ajánlott neki a Deportivo de la Coruñába. Djukić életében akkor hallotta először annak a városnak és a csapatának a nevét; sőt jóformán azt se tudta, hol van a térképen Spanyolország. Határozottan elutasította az ajánlatot (már fontosabb csapatok is érdeklődtek iránta, a francia Paris Saint-Germain meg a belga Standard Liège), s aztán még az is előfordult, hogy elbújt, amikor meglátta a spanyol játékosügynök kocsiját a háza előtt, hogy ne kelljen beszélnie vele. De végül aztán mégis leszerződött La Coruñába: pénzt akart keresni, és a másik két csapat végül is nem tett ajánlatot. Ha akkor – gondolta most Djukić – rámosolygott a szerencse, és segített neki a szerencsecsillaga (mióta a Deportivóban játszott, csak sikereket élt meg), miért ne segítene most is, amikor pályafutásának alighanem legdöntőbb pillanata áll előtte.

Amikor a bíró odaadta neki a labdát (és egy pillanatra ránézett, mintha együtt érezne vele), Djukić már elszánta magát. Igaz, nem is volt más választása. Persze, még dönthetett volna úgy, hogy nem vállalja (másnak bizonyára eszébe jutott volna ez ebben a helyzetben), és átruházza a felelősséget egy csapattársára, Bebetóra például, aki mégiscsak a csapat sztárja volt, és ő kereste a legtöbb pénzt, de Djukić nem az az ember volt, akinek inába száll a bátorsága.

Mióta alig tizenöt évesen a Šabac első csapatában játszott, mindig is azok közé tartozott, akik a döntő pillanatokban a vállukra veszik a csapatot. Meg aztán a játékostársai soha nem bocsátanák meg neki. Mint ahogy akkor sem bocsátanak meg – gondolta –, ha kihagyja a tizenegyest.

Fogta a labdát, és megnyomogatta. Mindig ezt csinálta tizenegyesrúgás előtt, mintha ellenőrizné, hogy van-e benne levegő. De most neki nem volt levegője. Úgy érezte, mintha összezárult volna a mellkasa. Az egyik játékostársa még egy utolsó tanácsot adott neki (magasan! be a léc alá! gyerünk, Yuca!), a bíró pedig elmondta, amit mindig elmondanak a bírók ilyenkor: hogy ne csináljon semmi szokatlant, hogy ne torpanjon meg nekifutás közben, hogy várja meg a sípszót… de Djukić mindezt nem is hallotta. Már a közönség zaját sem hallotta, amely lassan csendesedett, ahogy közeledett a döntő pillanat. Djukić már csak a saját szíve dobogását hallotta és saját fulladozó, szaggatott légzését. Ez volt az első nagy próbatétel az életében, amikor az idegesség megbénította.

Igyekezett megnyugodni. Mélyet lélegzett, próbált levegőhöz jutni, de érezte, ahogy a levegő elakad a rekeszizmában. Nem jutott be a tüdejébe, mintha ott el lett volna torlaszolva az út. Még egyszer próbálkozott. Letette a labdát a tizenegyes pontra, és elhátrált néhány lépésnyire. Előtte, félúton a tizenegyes pont és a kapu között a bíró most a Valencia kapusának mondta el a mondandóját (Djukić, most először az egész meccsen, megnézte a kapust; egészen eddig csak azt látta, hogy kék mez van rajta), és próbálta azzal is nyugtatni magát, hogy most neki sem jut el a levegő a tüdejébe, mert ugyanolyan ideges, mint ő. Hiába, ez sem segített, de legalább elkezdett azon gondolkozni, hogyan rúgja a tizenegyest. Egészen eddig mindenféle gondolatok futottak át a fején ezzel a pillanattal kapcsolatban, de az nem, hogy hogyan fogja rúgni a büntetőt.

Néha, edzésen – jutott eszébe hirtelen –, ő meg a többiek játékból elképzelték ezt a helyzetet, mint olyan képtelenséget, amin jól el lehet szórakozni: utolsó perc egy meccsen, az állás döntetlen, és a bíró tizenegyest ítél. Ki fogja rúgni? És hogyan? Djukić és a játékostársai (a Deportivo La Coruñában meg az összes többi csapatban is, amiben megfordult) sokszor elképzelték ezt, mint ami végül is reális lehetőség, de ez most nem elvont lehetőség volt, és még kevésbé játék. Most az edzéseken elképzelt hipotézisből valóság lett, ráadásul az elképzelhető legrosszabb valóság: a bajnokság utolsó meccsének utolsó percében, és ezen a tizenegyesen dől el a bajnoki cím sorsa.

Djukić – ez is az eszébe jutott most – mindig elsőként lőtte a tizenegyest ilyenkor. Szeretett tizenegyest rúgni, mert ez volt az egyetlen módja, hogy megidézze a Mačvában töltött éveket, meg a még korábbiakat: amikor a faluja csapatában az alacsony termete ellenére mindig csatárt játszott. Tizennégy éves koráig olyan kicsi volt, hogy az emberek már csak miatta is kimentek a meccsre, megcsodálni a kiskölyköt, aki bolondot csinál az ellenfél védőiből, pedig némelyiknek alig ér a derekáig. De tizenöt éves korában, amikor már a Mačvában játszott, Djukić elkezdett nőni (egyetlen év alatt nőtt húsz centit), és az edzők kezdték hátrább vonni, először a középpályára, aztán a védelembe,

hogy jobban kihasználják a magasságát és a testi erejét az ellenfél támadóival szemben. Ő viszont mindig jobban szeretett támadni. És meg is volt hozzá a technikai képzettsége. Megkapta a labdát a kapusától vagy valamelyik társától, hogy továbbpasszolja valakinek, de ő ehelyett elindult az ellenfél kapuja felé, és kicselezett mindenkit, aki az útjába került; emiatt aztán gyakran alaposan leszidták az edzői, akik reszketve nézték, ahogy kockázatos cselekbe bonyolódik, miközben ott van mögötte a hatalmas szabad terület (Arsenio egyenesen megtiltotta neki, hogy átlépje a felezővonalat), pedig a természetes ösztöne azt diktálta volna, hogy megismételje az előretöréseit, amikor csak alkalom nyílik rá. Ezért szeretett előremenni, amikor szögletet rúgtak (ezt engedélyezték neki), és ezért volt az első az edzéseken, amikor a tizenegyeseket gyakorolták. Mindig nagyon finoman rúgta, pontosan helyezve valamelyik sarokba, és becsapva a kapust a tekintetével.

De ez most más volt. Most a bajnoki címről és a csapata jövőjéről volt szó (nem is beszélve az ő saját jövőjéről), úgyhogy nem lehetett finomkodni. Jobb erőből rúgni, mit sem törődve a technikával meg azzal, amit valamikor az anyja mondott. Teljes erőből rá kell suvasztani, akkor legalább senki nem szólhat semmit. Mert ha bemegy, akkor senkit sem fog érdekelni, hogy szépen vagy csúnyán rúgta, ha meg nem, akkor se: akkora lesz a csalódottság, hogy egész életében kísérteni fogja. De legalább senki sem mondhatja majd neki, hogy abban a sorsdöntő pillanatban is finomkodni akart, és ezzel rontott el mindent.

Nem volt ideje tovább gondolkodni. Hirtelen meghallotta a sípszót, és rémülten megértette, hogy elérkezett a döntő pillanat. A kapus kék foltja az egész kaput betöltötte (amely egészen eddig a pillanatig hatalmasnak tűnt: de hát ez mindig így van), és már nem látott maga mellett senkit. Csak még egy foltot – a játékvezető fekete foltját –, tőle jobbra, a tizenhatos oldalvonalánál. Mindenki más eltűnt: mindkét csapat játékosai, a közönség, még a rendőrök és a fényképészek is, akik addigra százával gyűltek oda a kapu mögé. A Riazor stadionban – és a világon – nem maradt más, csak ő, a kapus és a játékvezető.

Djukić nekifutott, és még mindig nem tudta, hogyan fogja rúgni a tizenegyest. Már nem tudott gondolkodni; már késő volt. Úgy rúgott bele a labdába, hogy nem is nézett oda, mintha csak a levegőt rúgta volna (a levegőt, amely annyira hiányzott a tüdejéből), és néhány pillanatig, melyek végtelennek tűntek számára, nézte, ahogy távolodik tőle a labda a kapu felé, ahol a kapus kék foltja kezdett lassan elvetődni. Nem is látta, hova ment a labda; nem látta, hogyan védte ki a kapus. Csak azt látta, hogy hirtelen megelevenedik a stadion, miután egy pillanatra mélységes csend támadt, és hogy a Valencia kapusa felpattan, és futni kezd, ugrál örömében, a csapattársai pedig odarohannak hozzá, és ölelgetik. Kivédte a tizenegyest.

Djukićhoz még nem futottak oda a csapattársai, nem mintha bármit is képes lett volna felfogni ebben a pillanatban. Térdepelt a füvön, mint egy kiütött bokszoló, s csak arra gondolt, hogy szeretne eltűnni, és azt ismételgette magában, amit a bátyja halála után is ismételgetett, és amit az apja szokott mondogatni az életről, amikor pofonokat kapott tőle: mennyi szenvedély a semmiért!

Manuel Vicent

A déli lelátón

Az elektromosságból táplálkoztak, melyet a banda gerjesztett, ahogy egymáshoz dörzsölődtek a lelátón. Senki nem tudott semmit senkiről. Meccsnapokon találkoztak a Castellana sétányon, az emberfolyam közepén, kicsit megszaglászták egymást, aztán üvöltözve elindultak a stadion felé. Eleinte csak a testük szagáról ismerték meg egymást, vagy talán a ragacsos tekintetükből. Aztán kitaláltak valami spéci üvöltést, majd megkülönböztető jelet rajzoltak a homlokukra, egy nagy B betűt, így lettek egy külön banda tagjai a déli lelátón. Egyforma sálat, sapkát és jelvényt viseltek, szotyolát rágcsáltak, sört ittak, miközben meneteltek, és nem kérdezték egymást se a jövőről, se a múltról. Csak az számított, hogy győzzön a Real Madrid. Vagy még az sem. Talán az volt az egyetlen vágyuk, hogy a lelátón átadhassák magukat a közös mámornak, amit az váltott ki, ami a pályán történt, és ezért jöttek el, külön-külön, mindegyikük valamilyen más külvárosból, arra a gyülekezési pontra, egy órával a meccs kezdete előtt. Nem voltak tíznél többen, fiúk és lányok vegyesen, és a lányok kétségkívül durvábban néztek ki, valami horog csillogott a farmernadrágjukon, és még egyikük sem töltötte be a tizenhetet.

Természetes módon kiemelkedett közülük egy főnök, egy szépfiú, aki karosszérialakatosnak tanult, Berberechónak hívták, és senki sem választotta meg főnöknek, de az egész csapat ösztönösen tisztelni kezdte attól a naptól fogva, amikor betörte egy vén buzi fejét, aki a déli lelátó emberi hullámzását arra használta fel, hogy kéjesen hozzádörzsölje a testét egyesekhez. A szép Berberechónak ezenkívül is volt még egy különleges érdeme: a Real Madrid elnöke egyszer barátságosan a vállára tette a kezét, és ez olyan volt, mint egy felszentelés; akkor történt a dolog, amikor a szurkolók a csapat autóbusza mellett tolongtak, amely elvitte a játékosokat a Barajas repülőtérre. És még abból is fakadt az ereje, hogy távol tartotta magát a lányoktól. Amikor az edzéseken nézték a csapatot, bármelyik lány elkezdhetett hisztérikusan visítani, amikor egészen közelről láthatta Michel vagy Zamorano olajjal bekent lábát, de a bandában nem volt engedélyezett az ilyen szerelmes rajongás. Köztük nem létezett a szex. Ha győzött a csapat, hevesen ölelkezve dörzsölték egymáshoz a testüket, és még az is előfordulhatott, hogy valamilyen döntő gól után úgy estek egymásnak, mintha villámgyors dugást imitálnának, ahogy a játékosok is tették a gyepen. De az ilyen egymáshoz dörzsölődések sohasem váltottak ki erotikus feszültséget, csak egy sor tökéletesen tiszta és egyforma üvöltést, és ez volt az egyetlen energiakitörés, olyan, mint amikor a párosodó bivalyok bőgnek. Ezért aztán a szép Berberecho az olyan ember vak dühével esett neki annak a buzinak, aki a banda alaptörvényét védelmezi, amit sehogy sem értett meg a bíró, amikor ítélkeznie kellett.

– Na, nézzük csak, mesélje el, hogyan történt a dolog – mondta a bíró Berberechónak.

– Az ember nem azért megy meccsre, hogy disznólkodjon – magyarázta Berberecho, a bírói emelvény alatt állva.

– Mit jelent az, hogy disznólkodni?

– Jött az az öreg faszi… Színes parókában… Amikor éreztem, hogy csak úgy se szó, se beszéd megfogja a fenekemet, utána meg szájon csókol, csak mert Laudrup éppen gólt rúgott, szörnyen dühös lettem.

– És mi történt aztán? – faggatta a bíró.

– Csak bemostam neki egyet, semmi több – felelte a fiú.

– Semmi más?

– Hát… letéptem a parókáját, és adtam neki még egyet a kakastaréjára.

– A zászlórúddal?

– Nem. Ököllel.

– És mivel magyarázható, hogy az illető úriember betört koponyával került kórházba?

– Azt nem tudom. Mi nem akarunk szexet. Mi csak kiabálunk. Ez elég nekünk ahhoz, hogy halhatatlanok legyünk. És nem az én hibám, hogy olyan szép vagyok – mondta Berberecho páváskodva.

Nem volt bizonyíték arra, hogy közvetlenül ő okozta a sérülést, és mivel még nem volt nagykorú, a bíró elengedte, mindenesetre ez a bírósági incidens dicsfényt vont Berberecho feje köré. A banda tagjai a legjobban azt csodálták benne, hogy mindig hozott magával egy halom hamis belépőjegyet, amit kiosztott azok között, akiknek ott volt a homlokukon a megkülönböztető jel, s aztán elég volt, hogy felvonja az egyik szemöldökét, vagy hogy kiköpjön oldalra, s az övéi, követve a parancsot, csatarendbe álltak, és ék alakban indultak a stadion felé.

Egyáltalán nem ismerték egymást. Még a büntetőtörvénykönyvvel szembeni kisebb-nagyobb kihágásaik sem egyesítették őket. A maga külvárosi negyedében mindegyiküknek volt már dolga a rendőrséggel, vagy megtapasztalta azt a végtelen unalmat, amely megelőzi a herék és petefészkek robbanását egy betonfal tövében, egy vasúti töltésen az átjáró alatt vagy az iskola piszkos előcsarnokában. Berberecho karosszérialakatosnak tanult. Egy másik informatikusnak. Egyikük pizzafutárként dolgozott. Volt, aki nem csinált semmit. Egyiküknek kopaszra volt borotválva a feje. Az egyik lány egy utcai zsebesnek volt a barátnője. Egy másik pénztárosként dolgozott egy szupermarketben. A harmadik a nagy motorok kipufogócsövét használva tükörnek, ki szokta festeni a száját, mielőtt bement a rockerklubba táncolni. Senki sem ismerte a történetet, amit a másik maga után vonszolt, és arról sem beszéltek, hogy mit akarnak csinálni hétfőn. Találkoztak a stadionhoz vezető úton, egymáshoz csapták a tenyerüket a levegőben, ették a szotyolát, köpködtek, és itták a sört. A meccs alatt üvöltöttek, egymáshoz dörzsölték a testüket, szitkozódtak, s miután vége lett a meccsnek, feloldódtak a tömegben, és megrugdosták a szeméttartókat, ha a Real Madrid kikapott, kórusban kiabáltak, és végül csak valami grimaszt vetve egymásra, elbúcsúztak. Két évvel az után, hogy a déli lelátón kialakult a bandájuk, egyikük sem tudta a többiek nevét, kivéve, hogy mindannyian nagy tisztelettel ejtették

ki a bandavezérük becenevét, és a „Berberecho” kezdőbetűje volt a jelük, amit a homlokukon viseltek, rúzzsal odafestve.

Egyikük, talán az, amelyik informatikát tanult, egyszer észrevette, hogy az egyik lány már jó ideje nem jelent meg a Bernabéu stadion melletti találkozón, és amikor ezt megjegyezte a többieknek, senkinek a szeme se rebbent. Épp ebben a pillanatban Buyo óriásit védett, és az egész banda összeölelkezett, amitől óriási energia szabadult fel. A lányt egyébként Yolandának hívták. Meghalt egy motorbalesetben, egy fiúval volt, akit egy diszkóban ismert meg, és már hónapokkal korábban eltemették. Senki sem vette észre azt sem, hogy egész télen hiányzott a pizzafutár, de ő aztán visszatért a nyájba, miután a kiskorúak bírósága elítélte a harmadik kocsilopása miatt, és leülte a kiszabott idő. A bandából senki nem kérdezett tőle semmit. Ő meg csak ráfestette a homlokára Berberecho kezdőbetűjét, és ugyanúgy üvöltött a stadionban, mint régen. Két emberrel aztán kevesebben lettek megint, mert egy fiú és egy lány egymásba szeretett, ez pedig olyasmi volt, amit a főnök nem engedélyezett. Amint Berberecho felfedezte, hogy az egyik lány folyton az egyik fiú vállára hajtja a fejét, nagyon felkapta a vizet.

– Nem bírom az ilyen turbékolást. Ez nem egy galambdúc. Nem akarom többé itt látni a pofátokat.

És ezt ellentmondást nem tűrően mondta, még köpni se köpött hozzá, a szerelmes gerlepár pedig eltűnt, mint a kámfor, hogy egy ideig nyugodtan párosodhasson, de más, nagyon hasonló kamasz szurkolók foglalták el azok helyét, akik meghaltak, börtönbe kerültek, szexeltek, vagy szerelmesek lettek, vagy csak beleuntak a dologba, és senki sem tudta megkülönböztetni az újakat a régiektől. Ugyanúgy üvöltöttek, ugyanolyan volt a testük, a szaguk, ugyanolyan pattanásos volt az arcuk, ugyanolyan pihés a bajszuk, és ugyanolyan jelvényt, sálat és sapkát viseltek. És persze a jel a homlokukon, az is ugyanolyan volt. Csak Berberecho helyét nem foglalta el senki. A banda egyik új tagja, aki punk volt, és szegecses szerkót viselt, egyszer csak vette a bátorságot, és kimondta a kételyeit a többieknek, miközben a stadion felé mentek, kezükben a hamisított jegyekkel, az idény utolsó meccsére.

– Ez meg mitől olyan nagyfiú, hogy mindenkinek parancsolgat?

– Attól, hogy egyszer sikerült meghívnia Zamoranót egy tányér berberecho-kagylóra.

– És ez elég ahhoz, hogy ő legyen a főnök? – erősködött a punk fiú, kivéve a biztosítótűt az orrából, hogy jobban értsék, amit mond.

– Meg egyszer megvert egy buzit, betört öt kirakatot, és összeverekedett egy lovas rendőrrel. De aztán felmentették a bíróságon.

– És mitől gőzölt be?

– Egy parókás ürge bedugta a nyelvét a szájába, miután Laudrup lőtt egy kurva nagy gólt, és Berberecho ezen felkapta a taknyot.

– Tilos csókolózni? – kérdezte a punk, megsimítva cseresznyeszínű taréját.

– Berberecho nem tűri, hogy bárki is megcsókolja, akinek nincs a jele a homlokán.

– Mások szerint azért Berberecho a főnök, mert ő a legszebb, és az egyetlen közülünk, aki még nem halt meg – kiáltotta egy lány, aki Real Madrid-zászlót tekert magára.

– Te is meghaltál már?

– Igen, egyszer – felelte a lány, miközben felzúgott a tömeg, mert a Real Madrid játékosai épp kijöttek a pályára.

Elkezdődött az idény utolsó meccse, amelyen eldőlt, hogy ki lesz a bajnok. A stadion duzzadt a sok hústól, betontól, zászlótól, hirdetéstől, üvöltéstől és a szurkolók rigmusaitól, amikkel a vikingek csatakiáltásait utánozták. Berberecho vezényelte az övéit a déli lelátón. Először az egész banda ugrálni kezdett, hogy felmelegítsék a testüket, és a stadion hullámzásában Berberecho egy jelentéktelen kis pont volt, de halhatatlannak érezte magát. A Real Madrid az első perctől kezdve jól játszott, egy gépezetnek tűnt, ami képes tönkrezúzni az időt és a teret egy labdával, amelyet úgy irányítottak a játékosok izmai, a bátorságuk – és intelligenciájuk –, ahogy nekik tetszett. Amikor Raúl először tört előre, majd a beadását Zamorano a kapufára fejelte, a déli lelátón elkezdődött az első hullámzás, a rituális kiáltozás ritmusára. Berberecho bandájának minden tagja, a zászlók alatt összetömörülve, elkezdte a dörzsölődést, és hamarosan felszabadult az a közös energia, amelynek a középpontja Berberecho teste volt. Tízen voltak, fiúk, lányok vegyesen. Tizenöt perce ment a meccs, de őket már nem érdekelte, hogy mi történik a pályán, mert ők egymással játszották ezt a meccset, és nem vett részt benne a fejük, csak mindenkinek a zsigerei, ahonnan föltörtek a dalok, a szitkok, az örömök. Egyszer csak az egyik lány kiköpte a rágógumiját az előtte álló szurkoló nyakára, és felkiáltott.

– Azt hiszem, újjászületek. Csak még egy kis lökés kell hozzá.

– Gyerünk! Segíteni kell neki – kiáltotta Berberecho, és tisztán lehetett hallani parancsoló hangját a közönség üvöltésén át.

– Mindjárt! Mindjárt! – kiáltotta a lány.

Ebben a pillanatban a bíró tizenegyest ítélt a Real Madrid javára, és Michel ment elvégezni, de ennek semmi köze nem volt az extázishoz, melyet az a névtelen kamasz lány érzett a lelátón. Amikor Michel bevágta a tizenegyest, hatalmas üvöltés szakadt fel a stadionból, és a nézők örömujjongásától sarkallva Berberecho bandája, lányok és fiúk, elkezdték a lány fenekéhez dörzsölni magukat, aki segítséget kért, és ők tízen egy kis időre egyetlen közös testté olvadtak össze, amelyből valami különös energia áradt, nem erotikus energia volt ez, hanem a lélek energiája, mely képes feltámasztani a holtakat.

– Most engem! – kiáltotta egy másik lány.

– Menjünk! – parancsolta Berberecho.

A szezon utolsó meccsére a vörös parókás fazon visszatért a stadionba, hogy ott keresse a szerelmet, és most éppen Amavisca tört előre a pálya közepén, átugrálva a durván becsúszó lábakon, és amikor épp betört a tizenhatosra, a hullámzás nyomása olyan erős lett, hogy lavinát indított el a déli lelátón. És ebben a hullámzó lavinában Berberecho bandája felé közeledett a vörös parókás alak. Mosolyogva közeledett, mit sem törődve azzal, hogy lökdösi a kamaszok tö-

mege. Ebben a pillanatban Amavisca belőtte a Real Madrid második gólját: két ágyúlövés követte egymást, az egyik a játékos bal lábas lövése volt, a másik a stadion torkából tört fel. E dupla robbanás közepette a banda minden tagja hozzádörzsölte magát a második lányhoz, villámgyorsan, mintha sorban meghágnák, s a lány a végén boldogságtól eltelve üvöltötte, hogy már elég energiája van ahhoz, hogy éljen az egész héten át, elfeledkezve arról, hogy létezik. Egy újabb lavina a parókás embert még közelebb sodorta.

A Berberecho csapatát alkotó tagok a futballszezon alatt mind abból az elektromosságból táplálkoztak, melyet a testük hozott létre, amikor egymáshoz dörzsölődtek a lelátón, de nem tudták, hogy hívják a többieket, és azt sem, hogy ki-ki a városnak melyik részéből jött. A főnök sem tudott semmit se mondani arról a társukról, aki pizzafutár volt, se a másikról, aki informatikát tanult, nem izgatta az a lány sem, aki pénztárosként dolgozott egy szupermarketben, és nem tudta, hogy az egyik lány meghalt, és hogy az egyik fiú börtönbe került. A bandához új tagok csatlakoztak, vagy talán ugyanazok voltak, mind a maga megismételhetetlen egyéniségével, ő pedig kiosztotta a hamisított belépőket az új tagoknak, akik homlokukon a neve kezdőbetűjével érkeztek a találkozóhelyre egy órával a meccs kezdete előtt, de ez már a bajnokság utolsó meccse volt, ami után a csapat szétszóródik, és csak a nyár végén találkozik újból. A Real Madrid kettő–nullra vezetett. A második félidő közepe táján történt, hogy dulakodás kezdődött a déli lelátón. Rendőrök rohantak le a lépcsőkön. Rendőrök sorakoztak fel a lelátó előtt. Akkor kezdődött a verekedés, amikor Zamorano kapura lőtt egy szabadrúgást. A labda bevágódott a felső sarokba, és miközben a játékosok önfeledten összeolvadtak egy óriási ölelésben, Berberecho azt érezte, hogy valami tűznyelvhez hasonló hatol be két bordája közé. Véres volt az inge, ahogy összeesett, és a rémült kiáltások összekeveredtek egy pillanatra a gól utáni ujjongással. A halott test mellett ott állt a parókás alak, és nevetett. Berberechót megölte a késszúrás, mert az a penge nem abból az életadó anyagból volt, mint a győzelem kiváltotta üvöltés. Mikor Berberecho már hűvös testét elvitték a mentősök, a parókás alak elállta a hordágy útját, és hosszan megcsókolta Berberecho száját. Ott virított a jel a homlokán, de a késen, amelyet elhajított a lelátón, nem volt semmilyen nyom, semmilyen jel.

Manuel Rivas

Az edző és az Iron Maiden

Arsenio Iglesiasnak és Basilio Losadának

A fiú üvöltve szitkozódott, dühösen felpattant, és belerúgott a székbe. Az ősz hajú férfi, miközben beszélt hozzá, a fekete Iron Maiden-pólót nézte, a szörnyűséges kísértetet, amely egy magasfeszültségű vezetéket szorít a kezével, és sugarak lövellnek a szeméből. A szellemnek óriási, borzas, hófehér haja volt.

– Mit csinálsz? Tedd vissza a széket a helyére!

A meccset nézték a tévében. Az ellenfél egyenlített, és távolabb került a lehe-

tőség, hogy a Deportivo megnyerje a bajnokságot. Már csak öt perc volt hátra. A konyhában a fiú anyja virágos terítőt horgolt. Csattogtak a horgolótűk; ez a hang hozzátartozott a ház természetes zajához. Az volt a furcsa, amikor nem hallatszott.

– Ő a hibás – mondta a fiú dühösen.

– Kicsoda? – Az ősz hajú férfi sértve érezte magát.

– Hogyhogy ki? Nézd meg, milyen hülye.

– Miért lenne hülye? Azt sem tudod, hogy mit beszélsz!

– Vezettünk, és erre fogja magát, és becserél egy védőt egy csatár helyett. Mindig összeszarja magát. Nem veszed észre, hogy mindig milyen gyáva, hogy mindig összeszarja magát?

– Ő van a pályán? Na, hadd halljam! Ő van a pályán? Nincs ott tizenegy ember, aki játszik? Miért mindig őt hibáztatod?

– Mert ő a hibás! Miért nem Claudiót cserélte le? Na? Miért nem őt? Vezettünk, és erre fogja magát, és lecseréli Salinast. Most meg baszhatjuk.

– Nem mindig azt mondod, hogy Salinas szart se ér?

– Azért nem mindig. De miért kellett egy védőre lecserélni?

– A másik csapat is a pályán van – mondta az ősz hajú férfi higgadtan. – Nem fogod fel, hogy van ellenfél is? A béka segge alatt voltunk. Emlékszel rá, hogy a béka segge alatt voltunk? A pokolban. Most meg másodikak vagyunk. Nem tudom, mi a faszt akarsz még!

– Ne gyere nekem ezzel a hülye dumával! Olyan vagy te is, mint ő – mondta a fiú, és egy spirált rajzol a levegőbe az ujjával. – Egyszer hopp, másszor kopp. Csak nyugalom, ne húzd fel magad! A futball már csak ilyen, bonyolult dolog… Csiribá, csiribú. Hol így esik, hol úgy puffan.

– Majd még sírtok utána. Jegyezd meg, amit mondok. Még fogtok sírni utána.

A műsorvezető bejelentette, hogy letelt a kilencven perc. A bíró az óráját nézte. Aztán a cserepad jelent meg a képernyőn, és a kamera közel hozta az edző aggodalmas arcát. Az ősz hajú embernek az a furcsa érzése támadt, hogy egy tükör előtt ül. A kezébe temette az arcát, és az edző mintha őt utánozta volna.

– Menjél nyugdíjba, hapsikám! Vonulj vissza!

Az ősz hajú ember úgy nézett a fiúra, mintha az hátba döfte volna. A fiú anyja letette a horgolótűt a csipkés párnára, és a beállt csend olyan volt, mint egy izgalmas rész zenei aláfestése egy filmben.

– Miért mondod ezt? – kérdezte az ember.

A fiú tisztában volt vele, hogy túl messzire ment: mintha átmászott volna egy szögesdrót kerítésen. Nyelve már nem engedelmeskedett az ész parancsainak – beijedt ujjá változott, mely magától húzza meg a ravaszt,

– Mert öreg. El kellene húznia a picsába!

Sokat vitatkoztak az egész bajnokság alatt, de soha nem dühösen. Most végre a fiú kimondta, amit gondolt. Az ősz hajú férfi elnémult, a képernyő egy pontjára meredt. A kamera a bírót kereste. Az a szájába vette a sípot, és hármat fújt bele.

– Tessék, vége, elbaszta az egészet! Jól seggbe kéne rúgni!

– Ne beszélj így ebben a házban! – szólt rá az anyja. Amikor fáradt szemét elfordította a horgolótűkről, az volt az

érzése, hogy egy virágmintás horgolt terítőn keresztül nézi a világot.

– Úgy beszélek, ahogy akarok, basszsza meg! – A fiú kiment, és becsapta maga után az ajtót, amitől hunyorogni kezdett az éjszaka.

A fiú most a motort kezelte, az apja pedig a tengert figyelte. A Roncudo de Cormei-i meredek parton, a Costa da Mortén megjelentek a kacsakagyló-begyűjtők. Ők csónakkal mentek, mert az, amit ők csináltak, még kockázatosabb volt. Közeledett az apály vége. Ettől a pillanattól egészen addig, amikor véget ér a dagály első órája, minden perc szent volt. Csónakkal mentek. Ez volt az az idő, amikor szárazra kerültek a Szirtek, azok a rettegett zátonyok, amelyeken megtörik a tenger. Ezekre csak a gyakorlott kagylószedők merészkedtek, azok, akik olvasni tudnak a hullámokból, akik értik a sziklákon megtörő habok titkosírását. És úgy kell érezni a tenger szeszélyes óráját, mint egy tengeri holló vagy egy sirály.

A tengernek sok szeme van.

Valahányszor közeledetek a Szirtekhez, a fiúnak eszébe jutott ez a mondat, amit ünnepélyesen ismételgetett az apja, amikor először jöttek ki ide, mint aki egy varázsigét mormol, hogy életben maradjanak. Volt egy másik lecke is, amit meg kellett tanulnia.

A tenger csak a bátrakat szereti.

De az ősz hajú ember most néma volt. Még azért sem szólt hozzá, hogy felébressze. Csak megdöngette az ajtaját az öklével. Ivott egy korty kávét. Elfintorodott, mintha sós lett volna.

Az apának megvolt a szokásos rutinja, mielőtt kiugrott a Szirtekre. Legalább öt percen át figyelte a sziklákat, és követte a tengeri madarak röptét. Olyan szokás volt ez, amit a fiú eleinte, amikor minden nyugodtnak látszott, fölöslegesnek tartott, de megtanulta tisztelni azon a napon, amikor megtudta, hogy milyen tud lenni a tenger ökle. Teljes csend. Aztán az apja odakiált neki a szikláról, hogy menjen messzebb a csónakkal. És hirtelen, mintha a semmiből jött volna az a zaj, mintha egy pokoli gépezet, egy óriás exkavátor zúgott volna fel. Zavarodottan, remegve, miközben a csónak tele lett vízzel, aggódva keresi tekintetével a Szirtek körvonalait. És mint egy gladiátor, behajlított lábakkal, a vasbotja, mint egy lándzsa, amivel keresztülszúrta a tenger szívét, ott áll az apja.

Annyi szeme van, mint a tengernek. Az apának most elveszett a tekintete. Mondani akar valamit. Rágja a szavakat, mint a rágógumit. Ide hallgass… Tegnap… De hirtelen fogja a vasat és a hálót, feláll, hátat fordít, és készül ugrani. A fiúnak csak arra van ideje, hogy a csónakkal manőverezzen: megkönnyítse az ugrást. Üresben járatja a motort, egyik evezőt a sziklának feszíti, hogy védje a csónakot. Várja az utasításokat. Egy intést. Egy pillantást. – Csak óvatosan! – mondja.

A tenger nyugodt. A fiú émelyeg a másnaposságtól. Sokat ivott, és későn ment haza, abban a reményben, hogy az éjszaka kitisztítja mindazt, ami előző nap történt, ahogy a máj a pálinkát.

Megnedvesítette a kezét a tengerben, és ujjaival megdörzsölte a szemhéját. Ahogy kinyitotta a szemét, az volt az érzése, hogy évek teltek el. A tenger elsötétedett, olyan színe lett, mint a rossz, zavaros bornak. Az égre pillantott. Nem voltak felhők. Csak valami mély csend, amely megijesztette.

Tekintete az apját kereste. Az ősz hajú ember értehetetlen módon hátat fordított a tengernek. És kezét tölcsérként a szája elé téve kiáltott. Teljes erejéből kiáltott, mintha egy tengeri kagylón keresztül hirdetné az Ítélet Napjának eljövetelét. Az apja mozdulataira figyelve, a fiú teljesen megfeledkezett a csónak irányításáról. Mintha a távolból hallotta volna a motor zúgását. És még egyszer utoljára kiáltott az apjának. Látta, ahogy az végre megfordul, megveti a lábát, behajlítja a térdét, és a tengerrel szembenézve szorítja a vasat.

Az ütés oldalról érte a csónakot, és úgy csapta a Szirteknek, mint egy biliárdgolyót. De a fiú, amikor visszaemlékezett rá, nem érzett fájdalmat. Futott, futott és hadonászott a pálya szélén, elektromossággal telve, mint az Iron Maiden kísértete. Kicselezte az összes ellenfelet, egyiket a másik után, berúgta a harmadik gólt az utolsó percben, és most lassított felvételen fut a szélen, lobog a haja, miközben a Riazorban hullámoznak a kék-fehér zászlók. Csak fut, fut a szélen, kitárt karral, hogy megölelje az ősz hajú edzőt.

Jorge Valdano

Azt hiszem, anyjuk, a fiad ezt elkúrta

Juan Antonio Felpa nyugodt természetű ember volt, de úgy döntött, hogy bevesz egy fél altatót a meccs előtti este, mert most nyugtalan volt, és meg is volt rá az oka. Szokás szerint hétkor kelt, és az ideges bizsergés a gyomrában azonnal jelezte, hogy vasárnap van, meccsnap, és úgy döntött, hogy még egy kicsit az ágyban marad, hogy átgondolja az előtte álló mérkőzést. És néhány percet azzal töltött, hogy tizenegyeseket védett ki, mindig ugyanúgy. Ez volt a kedvenc álma, soha nem unta meg: 0:0, egy perc van hátra, és az ellenfél tizenegyest kap; várakozó csend, meredten figyelő szemek, remek megérzés, és a levegőben úszva öleli a labdát, aztán megint csak ő, már a gyepen, ahogy hallgatja a dübörgő tapsot, ami neki szól, és ő okozta a keserűséget, amit most az ellenfél szurkolói éreznek. 0:0, vége a meccsnek. Néha ugyanezt úgy képzelte el, hogy 1:0-ra vezet a csapata, de ez nem volt annyira élvezetes, mert meg kellett osztania a diadalt azzal a csapattársával, aki a gólt rúgta. Juan Antonio Felpának, az Egyesült Acélművek munkásának és a Sportivo Atlético Club kapusának bárgyú mosoly jelent meg az arcán, amikor gondolatban tizenegyeseket védett ki, de ő ezt nem tudta. Egy földműves aggodalmával gondolt arra, hogy szalad az idő; kiugrott az ágyból, és miközben ment az ajtó felé, imádkozott magában, hogy ne essen az eső. 1964. szeptember 16. volt, és a tavasz a szokásosnál öt nappal előbb köszöntött be. Derűs reggel volt. A napsütésről, amely élni csábított, eszébe jutott az apja betegsége: „Peronista nap", szokta mondani. Majd elmegy meglátogatni, hogy egy időre elfeledtesse vele a szomorúságát, amiért nem nézheti meg a nagy derbit.

Belépett a szerény konyhába, hogy igyon egy csésze teát, vasárnap mindig azzal kezdte a napot, és közben is egyfolytában a meccs járt a fejében. Megakadt a tekintete Amadeo Carrizo gyűrött poszterén, amit évekkel ezelőtt szögelt fel a falra. Felpa mindig a River Plate-nek szurkolt, bár egyetlen meccsüket sem látta.

Buenos Aires sok-sok kilométerre volt innen, szinte egy másik világban, de ő a rádión és az *El Gráfico* tudósításain keresztül követte a csapatot és annak legendás kapusát. Nem egyszerűen csodálta őt, hanem azonosult vele, úgy érezte, ő a helyi Carrizo, utánozta a mozdulatait, és még egy ugyanolyan kockás sapkát is beszerzett, amilyet a River Plate-i kapus használt a napsütés ellen. – Mesterem! – szólította meg Juan Antonio Amadeo fényképét, pontosan abban a pillanatban, amikor a felesége még álmos szemekkel belépett a konyhába.

– Magadban beszélsz?

– Nem, csak elgondolkodtam.

Megkapta a kedves csókot Mercedestől, aztán sokáig beszélgettek mindenféle apróságokról. Együtt hallgatták, ahogy Johnny Lombard az aznapi meccsre hívja a város lakóit: „Délután öt órakor kezdődik a Sportivo és az Argentino közös városi stadionjában az évad legnagyobb érdeklődéssel várt futballmérkőzése, amelyen eldől a bajnoki cím sorsa." Az érzelemdús hang hallatán, amely egy lassan haladó autó tetejére erősített két nagy hangszóróból jött, Felpa fontosnak érezte magát. Az egész teste libabőrös lett.

Még öt meccs volt hátra a bajnokságból, és a város két csapata, az Argentino (a „kékek") és a Sportivo (a „piros-zöldek") egyenlő pontszámmal álltak a körzeti bajnokság élén. Ezen az estén, amely az egyik csapatnak diadalt, a másiknak szégyent hoz, kiderül, hogy ki kicsoda a bajnokságban.

Már egy hete másról sem beszéltek az emberek. Fogadásokat kötöttek, cukkolták egymást, és a legvérmesebbek még ökölre is mentek. Világos volt, hogy ez lesz az utóbbi idők legfontosabb derbije.

– Mi van a gyárban? – kérdezte Mercedes.

– Hát, tudod… ezen a héten már kezdtem megbolondulni a fiúktól.

És Juan Antonio büszkén elmesélte, hogy a főnöke meglapogatta a vállát, és azt mondta: „Juan, vasárnap védened kell, igaz?"

Felpa jó fiú volt, huszonhét éves, nemrég nősült, és volt egy néhány hónapos kisfia. Szerény volt, népszerű, olyan ember, aki megelégszik azzal, amije van, és nincs szüksége többre. Felvette a vasárnapi ruháját, átnézte a sportújságot, halkan benézett a kisfia szobájába, aki még aludt, és minden ceremónia nélkül elbúcsúzott a feleségétől.

A San Luis szanatóriumban, az apja ágyának szélén ülve, aki a gyomorműtétje után lábadozott, türelmesen hallgatta a tanácsokat. Felidézték a napot, amikor elmentek vadászni, és a tízéves Juan Antonio futni kezdett, és rávetette magát a nyúlra, amire az apja rámutatott, le akarta lőni az öreg vadászpuskájával. A nyúl elszökött, és a kis kapus, aki mindig mindenre rávetette magát, olyan verést kapott, amit soha nem fog elfelejteni. Akkoriban kezdték Macskának nevezni. Az apja, aki szigorú ember volt, és ugyanolyan szenvedéllyel szerette a Sportivót, amilyennel gyűlölte az Argentinót, soha nem értett egyet azzal, hogy a fia kapus legyen, nemcsak azért, mert elijesztette a nyulakat, hanem mert mindig úgy gondolta, hogy minden kapus egy kicsit bolond. De szerette annyira a fiát, hogy ezt a véleményét megtartsa magának, és a kapu mögül kezdte nézni a meccseket, bár inkább zavarta a fiút a kiabálásával, mint segített neki.

Jesús Eladio Felpa már jobban volt, csak kicsit izgatott amiatt, hogy nem láthatja a nagy derbit. Kénytelen lesz beérni azzal, hogy kinyitja a szobája ablakát, és a pálya felől érkező hangok alapján követi a meccset. A pálya mindössze kétszáz méterre volt onnan, és ha hegyezi a fülét, tudni fogja, mikor kerül helyzetbe valamelyik csapat, hogy melyik játszik jobban, és természetesen azt is, hogy melyik rúgta a gólt. Elvégre harmincöt éve járt a Sportivo meccseire! Szegény felesége mindig kénytelen volt némán végighallgatni, amikor részletesen elmesélte a meccs eseményeit.

Juan Antonio indult a klubházba, és az apja adott neki még egy utolsó tanácsot:

– Rúgjatok vagy öt gólt nekik, hogy befogják a szájukat!

Útközben megint a tizenegyesen járt az esze. Mindig jobbra vetődött, és mindig elkapta a középmagas lövést. „A remény éber álom", hallotta egyszer a mondást.

A klubházban annyian voltak, mint még soha, és csata előtti hangulat uralkodott. Úgy veregették a vállát a kezek, mint hatalmas pillangók, és ő mosolyogva válaszolgatott a szokásos megjegyzésekre: „Ne izgulj, ma a kapud közelébe se jutnak…", „Ötkor lehúzod a redőnyt, mi?", „Ezek soha nem vernek meg benneteket…" Beért a csendes étterembe, és köszönt a játékostársainak, a többségük közeli városokból és falvakból jött, és múlt vasárnap óta nem látta őket. Jó társaság volt, de ő irigyelte az Argentinót, amelyik képes volt helybéli fiúkból játékosokat nevelni. Jól mondta Perazzi, az „Indián": „A helybéliek becsületből játszanak, az idegenek csak a pénzért". De hát ez mindig is így volt, és az az igazság, hogy sok pénzt azért itt nem keresett senki.

Megjött a sült hús a salátával, és aztán Mirage, a „Varázsló", aki régebben maga is játszott, most pedig ő lett az edző, csapatot hirdetett, és elmondta a négy szokásos hülyeségét, olyan hangon, mintha ő találta volna fel a futballt.

A két Felpa, apa és fia, haragudott rá, mert soha nem védte a helyi futballt. Annál elégedettebb volt, minél messzebbről hozhatott játékosokat. Amellett vonalszélsők nélkül játszatta a csapatot, és sok taktikai hibát követett el.

A játékosok a labdarúgó szövetség négy vezetőjének kocsijain mentek a stadionba. A hátsó ajtón mentek ki, hogy ne zaklassák őket a szurkolók. Az öltözőben már kezdték érezni a meccs hangulatát. Itt bent mindennek futballszaga volt. Közeledett a meccs, és kint erősödött közönség moraja. Idegesen öltöztek, masszíroztatták magukat, és bemelegítő mozdulatokat végeztek: az egész olyan volt, mint egy rituálé.

Felpa, a „Macska" az egyik sarokban ült, csak a vállát mozgatta, és néha a levegőbe csapott, mint a bokszolók. Felhúzta a térdvédőt és a rövidnadrágot, ami csípőben ki volt bélelve, hogy tompítsa az esések erejét. Nem használt kesztyűt, nem is értette, hogyan lehet kesztyűben védeni. Ha valaki megkérdezte tőle, hogy miért, mindig ugyanazt válaszolta: „Kesztyűben nem érzem a labdát". A vasaktól, amikkel hét közben dolgozott, jó erős lett a keze, és szerette érezni a labdát az ujjai között. A csapat szokás szerint körbeállt, és mindannyian a kapitány kezére tették a kezüket, hogy háromszor elismételjék a csatakiáltásukat,

ettől megnőtt bennük az önbizalom és a csapatszellem. Amellett ráijesztettek a szomszédos öltözőben lévő ellenfélre. Elindultak a játékoskijáró felé a kopogó bőrstoplik zenéjére, vigyázva, nehogy elcsússzanak a betonon. Amikor kiléptek, felzúgott a stadion zöld-piros oldala. A kékek velük szemben voltak, és ők három perccel később üdvözölhették a csapatukat. Ott volt az egész város.

Nagy nap volt ez, olyan nap, amelyről aztán még hetekig beszél a nép; zászlók, fecnikre tépett újságok, zúgó tömeg, hatalmas kereplők, dalok; nem hiányzott semmi.

A bíró kurta eligazítást tartott: „Játszani, nem pofázni!”, mondta a két kapitánynak a pálya közepén, mielőtt kisorsolta a térfeleket.

A közönség moraja és a szenvedélyek valamennyire elfedték a játék gyenge színvonalát az első félidőben. Mindkét csapat a másik hibáit próbálta kihasználni, de úgy, hogy ő maga véletlenül se hibázzon. Féltek, idegesek voltak, és ilyenkor töredezett, pontatlan a játék.

Félidőben Jesús Eladio Felpa azt mondta a feleségének a szanatóriumban:

– Rossz a meccs, anyjuk, még egy igazi gólhelyzet se volt.

Rossz volt a meccs, az igaz, de a két csapat játékosai keményen küzdöttek. Szikrázó összecsapások a pálya közepén, durva szavak.

Prágai Szent Ágnes
(Szövött falikép)

A második félidőben már valamivel több volt a játék, de így is alig került a labda a két tizenhatoson belülre. Mindkét csapat hagyott ki helyzetet, de azok se igazi támadásból születtek, hanem valamilyen lepattanó labdából vagy a fáradó lábak által elkövetett hibákból.

Egy városi derbiről persze senki sem megy el a végső sípszó előtt. Jesús Eladio Felpa tizenöt perccel a vége előtt azt mondta türelmes feleségének (és, mint mindig, igaza volt): „még bármi megtörténhet”. A második félidőben Juan Antonio felvette a sapkáját, mert már alacsonyan járt a nap, és épp a szemébe sütött. Könnyedén megoldotta kevés feladatát, egyetlen komolyabb védése volt, amikor egy csavart lövést hátrafele ugorva kellett a léc fölé tolnia. De ez is inkább látványos volt, mint nehéz. Hátulról irányította és lelkesítette a csapatot, és egyetlen pillanatra sem veszítette el a koncentrációját. Egészen addig a pillanatig, amit soha senki nem fog elfelejteni, aki ott volt a stadionban, a meccs nem adott lehetőséget számára, hogy megmutassa igazi tudását.

Négy perc volt hátra, amikor Santoni, a „Gringó”, aki mindig elsiette a dolgokat, fölöslegesen szögletre mentett. Már elérkezett az az idő, amikor a kevésbé szenvedélyes szurkolók az órájukat nézik, hogy mikor mehetnek végre haza, amikor a részegek magukban beszélnek, a fanatikusok pedig végképp elkeseredve felmásznak a korlátra. Erősen jött be a szöglet, és Felpa, a „Macska”, mi tagadás, tétován mozdult ki a kapuból, félúton megtorpanva. Antuñának, a „Medvének”, az Argentino középhátvédjének fel sem kellett ugrania, hogy a felső sarok irányába fejelhesse a labdát. Zárate, a „Törpe”, akinek alacsony termete miatt senkit sem kellett fognia szögletnél, és a kaput kellett védenie a közelebbi kapufa mellett állva, ösztönösen érezte, hogy fejjel sehogy sem tudná elérni a labdát, úgyhogy kézzel ütötte kapu fölé. Tizenegyes!

Ez aztán újból lázba hozta a közömbösöket, megdermesztette a fanatikusokat, és még a részegeket is elhallgattatta. A lelátó kék fele ünnepelni kezdett, a Sportivo szurkolótábora pedig mozdulatlanul, némán várta, hogy a futball istenei megsegítsék őket. Minden ugyanúgy történt, mint Juan Antonio Felpa álmában.

A nap a pálya túlsó végén lebukott a ciprusfák mögött, és Felpa, a gólvonalon állva, nagyon határozott mozdulattal lekapta a sapkáját, és bedobta a kapuba. Kellemes hűvösséget érzett megizzadt fején, és talán ezért töltötte el a hősök hite.

Tizenegy méterre tőle Nieva, becenevén „Beto”, már ott állt a labdánál. Egymásra pillantottak, félig cinkos, félig gyilkos tekintettel.

Juan Antonio Felpa kicsit behajlította a térdét, és mereven a tizenegyesrúgót nézve várta a bíró sípszavát. Már döntött magában. Amikor *Beto* elrúgta a labdát, ő már a levegőben repült, az álma felé. Aztán elkapta a félmagasan a jobb kapufa mellé helyezett labdát, és mielőtt földet ért, villámként töltötte el a legnagyobb öröm, amit életében átélt.

Most a stadion zöld-piros fele ünnepelt, és az ő nevét skandálta: „Fel-pa, Felpa, Fel-pa”. Nem tudom, mi történhetett vele abban a pillanatban, mert az azóta eltelt huszonöt év alatt senki sem tudott beszélni vele erről a témáról, anélkül hogy dühbe guruljon, én mindenesetre úgy gondolom, hogy a stadion üvöltése összezavarta, és ezért tette meg életének legabszurdabb lépését. Tény, ami tény, megistenülten felállt, és hogy meghosszabbítsa ezt a varázslatos pillanatot, elkövette azt a hibát, hogy a labdával együtt belépett a gólvonal mögé a sapkájáért. A bíró először habozott, hogy megadja-e a gólt, és a nézők is megdermedtek egy pillanatra, majd a kékek euforikus nevetésben törtek ki, a zöld-pirosak pedig döbbenten sopánkodtak. Jesús Eladio Felpa, aki kesergett, amikor a bíró megadta a büntetőt („el kell ismerni, hogy tizenegyes volt”), majd ujjongva fogadta a hatalmas védést, most nem értette a stadionból jövő furcsa zajokat. Megérezte, hogy valami baj történt, és alig reménykedve benne, hogy téved, szent asszonyára nézve, szomorúan, aggodalmasan megjegyezte:

– Azt hiszem, anyjuk, a fiad ezt elkúrta.

(M. Nagy Miklós fordításai)

Rainer Maria Rilke

A régi házban

(folytatás)

Tandori Dezső fordításai

Jaroslav Vrchlicky könyve

Karszék, itt ülök, kényelemben,
búfelejtőm gyakorta volt,
karcsú velencei üvegben
krizantém bókol, lusta folt.

Verskötet, olvastam soká; de
hamar telt vele az idő!
Most alkonyfények, velük: áve…
S a könyvtől én: búcsúvevő.

Mintha isteni gondot és bajt,
fejtvén, oldottam volna meg –
a krizantém küldött-e sóhajt?
Vrchlicky volt ily bűvölet?

Az ifjú képző

Rómába! Művész városába!
Diccsel, ott; egyre visszatérek.
Semmi könny; egy szép lány a lényeg,
mesterművészhez, nem hiába.

Szólt ő; és bódultan kívánt
a régiből, és a világot
fogadta, lelke lenne áldott;
benső vád fúlt így legkivált.

Nyugtalanság űzte haza;
szeme fénylett, szerelmese
koporsón – rút mestermese,
műve, s ha lesz más, valaha.

Loretto kerengője

Csönd a kerengőn, itt, az ódon
oszloparabeszkek körén.
Fakó freskók – vigasztalódom;
szentek néznek, s nézek fel én.

Viaszmadonna. Üdv hozója,
kegyét lesik reménykedők.
Szentségtartón a szürke pólya:
üveg, ezüst, selyem… ködök.

Aranyfüst nyárutónk haján,
Lorettó – mint ha Tintoretto
járna kolostorudvarán,
szerelmespár képe, örökszó.

Tavasz

Madár ujjong – ébreszti fény –,
kék távlatokat tölt e hangzat;
a császárparkon átsuhannak
szirmok, ódon bálház körén.

A nap reménnyel írdogál,
ifjú fűre, zsenge betűket.
Kőapolló, szomorúfűznek
beillő, fonnyadásra áll.

Szellő közeleg, táncosan
ver szét sárga levélmaradványt.
És homloka, akár ha hatványt
emelne, kék-talányosan.

Hon s népe

…Isten. Jó kedvében. Fukarság
nem kenyere, ekképp mosolygott;
és már csehül voltak a dolgok,
ezer bájjal találva gazdát.

Cseh hon. Fény, búza, nagyság,
hegyek közén, lejjebb a dombok,
fák, sűrűn lég-vakondok
túr-fúr, terít, érlelve hasznát.

Gyümölcsöt. Isten fedele:
kunyhóké, ólaké. A lány
oly egészséges, szinte csattan.

Derék legény lehet vele;
erő, s ha nyers ökül-alakban;
s szív dalol – hazán, magán.

Az angyal

A Malvasinkán, itt megyek,
gyereksoron, hol Anka, Ninka
örökre megpihenhetett,
fej végső párnájára tapintva.

Keskeny halmon, hol a magas mák
vad virága égnek szökik,
váratlan egy angyalka les rád,
trónon tartja tört szárnyait.

Szegett szárnyú kis gyermekek,
angyalotok… ezek ti vagytok.
De tessék! Pillangó lebeg,
két szárnya dallal tár egy ajtót.

Mindenszentek

I

Körbe a nap, virágszag és bú,
Mindenszentek, száz tarka fény,
a béke kertjének körén
a bágyadt szél ezerfelé fú.

Pálmákat lenget, rózsaillat
jár vele, kertész ő, eszes –
a takarítás napja ez,
hite kél sok parányi zugnak.

II

„Willy, imádkozz – ne beszélj!”
Nagy szemmel veszi a fiúcska.
Az apa rezedakaréj
körét az anyasírra nyújtja.

„Anyád alszik itt. Vess keresztet!”
Kis Willy néz – és megteszi.
Parancs. A szíve bánva reszket,
mit voltak nevetései.

Szemét szúrja valami… sírás…?
Mennek haza, már a sötétben.
Komolyak, némák. De a hívás
erős: játékbódé a téren!

Mennek. A novemberi köd
kavargatja rongy vackait;
ott – lovak, kardok, tűznyelők…
Körhinta zeng, műfény vakít.

Kézcsók az apának. Megérti.
Szomorú… hogy mennek tovább.
De Willyt így is elkíséri
egy kis mézeskalács-pupák.

Éjten

Prága felett hatalmasan
tárja kelyhét az éjszaka.
Összezárul a Nap szaka,
hozzá ezer virága van.

Fenn vigyorog a Hold, a gnóm.
Évődve játszik póksugárral;
míg hömpölyög ezüstös árral
a Moldva, haza-hallgatón.

S akkor – minden, ami fény,
visszahúzódik, mélyre, sértve.
Nagyobb riválisát megértve,
mely kong, tornyán, idő-ölén.

Este

Közel az este. – Tisztasága
sok homlokon. Arany karéj.
Árnykezekkel matat az éj,
rőt homályt lop a koronára.

Az első sápadt csillagok
szemeznek; a Hradzsin tetőin
álomba fordul át a kő-szín,
tornyok szürkesége ragyog.

A Volsánon

Mindenszent-nap estéjén

I

A kopár ágak rácsosan
fedik az ég alkonyhomályát;
sírokon, kriptákon suhan
a bú, mely már nem nyit ma mályvát;
mi fény még jár – álarcosan.

Bágyadt kékség. És mozdulatlan:
a hold, fenn. Életfák konok
múlással tárnak homlokot
feketeségbe. Fonnyadottan:
holt rózsák, szellem-álmodók.

II

Kocsiútról messzi lárma.
békén itt – és feledésen.
Cipruséj. Mégsem egészen:
csak hold tam-tam dobajára.

Mit ver az Örökvaló
ily sötét, makacs szeszéllyel?
Márványangyal nézne széjjel,
őszi éj-szem, fonnyadó.

Téli reggel

A kis vízesés befagyott,
csókák a tónál, kuporognak.
Szép szerelmem, víg bár, vacoghat,
piros füllel füllent nagyot.

Nap csókja rajtunk. Álomittas
ág lendül, mollban szól – de néma.
Erő, illat, hajnal karéja;
minden pórus már érzi, itt: Az.

Kutak

Hova hullt a régi-régi
kútpoézis, a nemes?
Triton kagylói, meséi,
források, s az utcaszélnyi
szó, övék, e kellemes?

Estelente kávaszélen
párra pár, és mind fülelt,
éledett ily szent szeszélyen,
vonzalmat visszhangnyi mélyen
szívéhez borzongva lelt!

De a tömeg… igyekezve…
Más a víz, útja rideg.
Mit sem ad szerelmesekre,
zöld rozsda fúl a csövekre,
némák a habistenek.

Májusi nap

Csend! – Hallom, megannyi téren
jár a szél korláttalan.
És a nap, szívó szeszélyen,
fúvón – döfködőn suhan.

Csend, mondom, körül. Csupán
egy varangy les szúnyogot,
bogár – éter hajlatán! –
élő smaragdként forog.

Ág-bogon ezüst a pókok
rombusza. Így araszol
virágözönben a boldog
világ, mely még sincs sehol.

Szfinx

Meglelték. Félig szétvert koponyával.
Dermedt kéz. Benne a forró acélcső.
Bámuló nép. Így vitte magával
mentőkocsi. Kórház sárgája. Késő?

Egyszer még felnyitotta a szemét…
Levél, név, semmi; egy sál, egy ruha.
Orvos jött, halk kérdések, szerteszét.
Pap, akkor. – Néma maradt ő maga.

De késő éjjel – úgy… szólt volna… vallott…
volna… Befúlt, magányos kórtetembe.
Hörgés. Kín. Szó? Amit senki se hallott?
Vitték. El. És ő? Mintha ott se lenne.

Álmok

Jön az éj, véle tömérdek kösönyű,
kék ruhájának szegélye mily ékes;
keze nyújtja nekem, madonna-könnyű
álmom, szelíden, ki tudja, mijéhez.

S megy. Kötelesség várja szerte, még,
a városon át oly illanva lépdel,
s jutalmul, álmokért, kószán letép
egy gyermeklelket – álmodó kezével.

A sarkon

Jön a tél, s vele öregasszonyom,
aki gesztenyét sütöget a sarkon.
Arca kendőráncban vékonyka nyom,
víg, egészséges. Mint ki ráncokon
jár évre évet, se reggel, se alkony.

S ily örök derék ő. Azt meghiszem!
Zacskó tiszta legyen; s a lámpa fénye
bódéján soha nem örömtelen,
és ha a kályha már görnyetegen,
búsan áll, ő lehel lelket beléje.

Így gesztenyét nem süt más senki, senki.
Így nem figyel senki sok arra járót.
Nem ismer így. Ez itt a szőke Elli,
az a Tóni… Ó, évről évre: lenni!
Gesztenyét enni… élet-alvajárók!

Estkirály

Hogy Balthazár király közelgett,
homlokán fénylő korona,
bíbor palástban véle meglett
a világ Estkirály Ura.

Az első csillag úgy vezette,
hogy érne messzi dombszegélyt;
ott lejten Éjanyára, lelje
karján a csöpp Álomszeszélyt.

Néki hozza, mint ama bölcsek,
Kelet aranyát, halmozón –
mit a mi Fiunk elcsöpögtet
megváltó álmokon.

Szentek

Nagy szentek és csekélyek,
ünneplik mindet a népek,
ha nyersek, ha drága-szépek;
nagy szentek és csekélyek.

Szent Katalinok, Annák,
akik az álmot hoznák,
dolgunk adnák s fogadnák;
szent Katalinok, Annák.

Vencel közöttünk lenne,
ínségén valamit venne,
telnék öröme benne –
hát Szent Vencel így lenne. –

Ám mind e Nepomukok!
Kapulyuk-kukkolók!
Kutakon prutykolók;
jaj, mind, mind e Nepomukok!

A szegény gyermek

Tudok egy kislányt, az arca
beesett. – Anyja könnyű
kendő; és apja szörnyű
átka szólt, hogy ő szólt: „Lalla…”

Évre év hű szegénység.
S éhség, ez volt övé.
Komoly lett. S haja köré
aranyból őszt font a vénség.

Néz nevető arcokat,
virágot, bús koszorúban,
s Mindenszentek, borúban,
gyertyaszirmosan fogad.

Ha tavaszodik

Az első rügyek, e gyengéden átvert
arany ragyogások nyíltak;
elsőül valami hírt ad.
A Fáskert.

A vándormadarak sora rálelt
régi fészkére, s oly hamar.
És megzendül a zenekar.
A Fáskert.

Tavasz szele mindegyre más, mert
a mesék mind régiek.
Párok álmodnak híveket.
A Fáskert.

Hogy az egyetemre mentem

Mentem; és ahogy visszanézek,
mily keservvel telt évre év,
mit akartam, itt van a rév:
vágyva vágyott tudor-remények.

Elébb, hogy … „jog”, volt a kedvem,
de túl könnyű természetem,
az vetett vissza, úgy hiszem;
vagy valami más jött, defektem.

Testem szólt: teológiát – ne.
Orvostan? Szervek ellenezték.
Maradt – született idegesség;
filozófia vált tehát be.

Alma mater! Művészetek,
hét, kilenc, rabság és szabadság…
Magiszter? Szűröm tán kirakják,
addig is tudor lehetek.

Superavit

Erős tett nyomát megőrzi
mindig valami; tanuld,
máglyán hányszor tud legyőzni
tűzördögöt, aki ősi
szellemével, hogy kigyúlt!

Máig rettentő alakkal:
Husz, áll, reformátorunk.
Bizony, lángoló tanokkal,
késztet minket, s mennyi okkal!
Géniuszt imádhatunk.

Mert kit ily bíró-ítélet
átkozott, szívünkön: áld.
Lélegzete máig – élet,
elűzött, szállván nagy égnek,
máglya-üszkéről halált.

Mégis

Polcomról leemelem
Schopenhauert néhanapján.
olvasom, ő-létalapján:
„Börtön létünk gyász elem”.

Igaza légyen! Magányom
börtönén, mint Dalibor,
zengetem húrom, botor
boldogsággal kell kiállnom.

Matyikó Sebestyén József

A két part között

Évezredeket lapozva át,
kapuk résein jelzi Pannóniát,
a két part között táblás-rianás.
A sok koldus, csőlakó –
kifosztott falvak, romtanyák.
Fehér lisztet őröl az ég-malom
s a fénylő hajdani hó.
Üres a csűr, szúette prés nyikordul.
Kifosztott, szétlopott szállodák.
Kapuk résein nő az ég,
határok szívéig ér a gaz:
múzeumba gyűjtött sírkövek alatt,
az ellopott temető őrzi Pannóniát.
Ismerte őket jó Vitéz Mihály:
Keszthely, *Csurgó*, *Szántód*, *Csököly*…
Benőtte mind az idő zöldje
a fényes császár parancsszavát.

A tűzfalak plakátjai

László Ákosnak

„And death shall have no dominion."
„És nem vesz rajtunk erőt a halál."
(Dylan Thomas)

A Krúdyban boltívek alatt
sörcsap-bilincsek, tengernyi szoknya,
gyökerek, barátok, szétszabdalt világ
keresztutat éget homlokunkra.
Benéz mappával hóna alatt,
drámát függeszt a holdvilágra,
itatódik, lábunkkal harangozva.
Kék fenyvesekben örök bujdosó,
fény-esőben arany vitorla!
Otelló-fürt úszik a képbe,
lovagol hűs hordók hasán,
mint öreg szeretőn ifjú lány.
Arcok, emlékek, tárlatok –
hogy múlik az idő szélverése!

Köréd feszülő száműzött világ,
ördög kezében a kártyalapok…
Vályog-templom és katedrális,
a *Saint Michele-i*
ujjaidról villan *In memoriam*
Katsushika Hokusai…
A Krúdyban a boltívek alatt:
minden koccintás örökélet,
minden koccintás örökélet…

Lisztóczky László

Feleségem fejfájára

Sújtottad sok szenvedéssel,
mégis megmaradt a hitben.
Megfáradt, nyugtalan lelkét
szorítsd a szívedhez, Isten!
És végy magadhoz engem is,
hogy Őt, csak Őt ölelhessem!

S ott, hol nem sínylődünk többé
a végesség börtönében,
ahol nincs bűn s nincs fájdalom,
s nem zsarnok már a szükség sem,
nincs más álmom, nincs más vágyam:
Ő legyen társam, szerelmem.

2012. nagypéntek

Summa summarum

Tanítványaimnak

Oly jó
az Isten!
Szeresd!
Ez: minden.

Makkos Péter

Feledés

„Végül is, ki beszél ma már az örmények megsemmisítéséről?"
/Adolf Hitler/

Pari irigun, Aram, mondta a nő, és elmosolyodott. Lázár Áron ettől egy pillanatra megtorpant, még néhány lépéssel a kertkapu előtt. A magas láztól amúgy is elgyengült lábai majdnem összecsuklottak alatta. A mindenét átjáró borzongás most nem a meghűlés hidegrázása volt, egy angyal keze simított végig a csigolyáin. Hallotta már ezt az üdvözlést. Legutóbb Franz Werfel nagyregényében, *Die vierzig Tage des Musa Dagh*-ban olvasta, és már akkor ugyanezt érezte. Pari irigun. Egy ébresztgető anyai érintés. A feledés vastag takarója alatt mocorogni kezd a gyermek, egy emlék. Végül mégsem bújik elő. Újra mozdulatlanná dermed. Mély álomba merül.

A regényt idős nevelőanyja nyomta a kezébe néhány éve. Ha valamit meg akarsz tudni az örmény sorsról, fiam, akkor olvasd el ezt, mondta az asszony, és még annyit fűzött hozzá, hogy ez a törökországi örmények kiirtásának hiteles dokumentuma. Akkor nem olvasta el.

Abban az időben inkább az erdélyi, főleg az aradi örménység története érdekelte volna. A nevelőszülei elmondása szerint az ő családja onnan származott. Ő maga állítólag Lázár Vilmosnak, az aradi vértanúnak a rokona. Ez sokkal inkább izgatta a fantáziáját, de amikor levéltári kutatásai során semmit nem talált a saját családjára vonatkozólag, elbizonytalanodott, és felfüggesztette a vizsgálódást. Azóta sem folytatta.

Néhány hónapja viszont, amikor két éve elhunyt mostohaapja után nevelőanyját is el kellett temetnie, eszébe jutott a Werfel-könyv, és néhány nap leforgása alatt elolvasta. Jó időre a mű bűvkörébe került. Kellő időben, és a kellő helyen kiadott remekmű, mégis hiába, gondolta. Vagy lehet, hogy mégsem eléggé időben? 1933-ban. Túl későn. Ráadásul egy zsidó írta. De lehet, hogy még csak nem is ezen múlik. Ez a legvalószínűbb. Az irodalom kevés.

Emlékezett, hogy a regényt a nevelőszülők németországi rokonai hozták, ajándékba, néhány éve, 1936 őszén. Akkor még nem volt háború. Azok az emberek azért jöttek, hogy rábeszéljék az öregeket, költözzenek velük együtt Párizsba, ott biztonságban lesznek. Folyton csak Hitlert emlegették. Hogy el fog idáig, és még sokkal messzebbre érni annak az őrültnek a keze. Az öregek meg azt mondták erre, hogy Hitler a zsidókat gyűlöli, nem az örményeket, ráadásul szerintük háború sem lesz, ezért ők inkább maradnának. És maradtak. Azt, hogy a háborút, és nagyon úgy tűnik, hogy Hitlert illetően sem lett igazuk, nem kellett megérniük.

Jobb nekik, gondolta most Lázár Áron, két hónappal 1939. szeptember 1-je után, mikor a kertkapu felé igyekezve a viharos szélben és zuhogó esőben meghallotta az annyira ismerős köszönést.

Az imént még el akarta küldeni a látogatókat néhány pengő kíséretében. Bentről, a házból úgy látta, hogy egy cigányasszony meg a gyerekei állnak a kapuban, nyilván azért, hogy pénzt vagy ételt kolduljanak, vagy a nő rásózzon valami olcsó árut. Már jó ideje pokrócokba csavarodva kuporgott benn a házban, és érezte a nyakán, arcán, halántékán, hogy valaki szünet nélkül figyeli. Érezte, de szorongását eleinte betudta a láz hatásának. Igyekezett nem figyelni rá. Ahogy a többi dologra sem, ami valamennyire is zavarhatta. Hiszen ezért jött ide, ebbe a nevelőszülőktől örökölt, csendes, vidéki házba. Elmenekülni a világ elől. Nem engedni, hogy bárki vagy bármi megzavarja a magányát. Pihenni, egyedül lenni kicsit, mindenekelőtt. Meg most, hogy teljesen magára maradt, kideríteni végre, ki ő egyáltalán. Hiszen nincs múltja. Valami mégis kell, hogy legyen. De ami van, kevés. Csupán egy név. De nem, mégsem. Ami van, nem csupán egy név. Lázár Vilmos. Igen. Ha valami, hát ez a név igazán sok. Ennyi elég. Ebből ki lehet indulni. Sőt, ennél akár meg is lehet állni, ha esetleg nem jutna semmire. Ez a név tiszteletet ébreszt, megbecsülést hordoz. Ezt a múltat szerette volna, de most valamiért mégsem tudta a sajátjának érezni.

Egyfolytában rázta a hideg, és egyre vadabb köhögésrohamok gyötörték. És mind bosszantóbbá vált az a furcsa érzése, hogy szüntelen figyelik. Lázár Vilmos, ismételgette magában. Hozzá kéne valamilyen módon eljutni. De hogyan? Hiszen alig tud valamit az édes szüleiről, gondolta.

A nagyszüleit egyáltalán nem ismerte. Ahogy az anyját sem. Állítólag a szülésbe halt bele. Aradon, igen ott született ő, Lázár Áron, az aradi vértanú rokona. Utána vitte fel édesapja Budapestre. Őrá még valamennyire emlékszik, bár csak homályos, kontúrtalan képek villannak fel olykor. Tisztán nem tudná felidézni Lázár Levon vonásait. A kezére még emlékszik. Meg a hangjára, dohányfüst és borszagára is olykor. Ritkán látta. Már akkor is a későbbi nevelőszüleinél lakott. Egyfolytában úton volt az apja. Üzleti úton, ahogy a mostohái később mesélték. Aztán ő is korán meghalt. Állítólag agyvérzésben. Lázár Áron hatéves volt.

Aznap nagyon türelmetlenül várta haza. De ő nem jött. Többet sohasem. A nevelőanyja mondta el neki a hírt, hogy az édesapja nem jöhet érte, mert felment a mennyországba az anyjához. Azt is mondta neki, hogy egyszer mindenki meghal, még ő, Lázár Áron is, ez így van rendjén. Erre a gyerek iszonyatos ámokfutásba kezdett, ajtókat csapkodott, fiókokat ráncigált ki a helyéről, tükröket, vázákat tört összse, és zokogva ordította, hogy miért, meg hogy mikor, és hogy ő nem akar, soha nem. Nem lehetett megnyugtatni. Csak órákkal később, a halálos fáradtság győzött a rohamon, amikor végre álomba nyöszörögte magát. Már a halálhírt fogadva azonnal érezte azt a rémisztő ürességet. De talán már az apjára várva is. A most már soha véget nem érő várakozás közben. Aztán szép lassan megszokta azt az apja dohány- és borszaga, hangja és érintése helyére, illetve a fogason lógó ruháiba zúduló időtlen hiányt.

Később, már kamaszkorában, gyűlölettel gondolt Lázár Levonra, hogy ő is annyira korán elhagyta, igen, hogy akkor az apjával együtt végképp el-

hagyta őt a múltja. Aztán ez a harag is elmúlt. Ha bizonyosat nem is tudhat meg, ott maradt neki egy név, ami elég, amire büszke lehet.

Ezek jutottak Lázár Áron eszébe, amikor ledobva magáról a pokrócokat hirtelen felállt, és körbenézett, majd fel-alá mászkált a házban, hátha valakit mégiscsak talál ott. Már biztos volt benne, hogy valaki vagy valakik figyelik. Egy pillanatra megállt az ebédlő közepén, lehunyta a szemét pár másodpercre, és figyelt. A fogai most jól hallhatóan koccantak össze gyors egymásutánban, ahogy a láztól az egész testét rázta a hideg. Aztán szép lassan elindult abba az irányba, amerre a figyelő tekinteteket sejtette. Az ebédlő ablakánál állt meg. Kifelé bámult. Nem húzta el a függönyt, azon keresztül is látta, hogy egy hosszú szoknyás, fejkendős asszony áll a kapuban a mogyorófa alatt két szénfekete hajú gyerekkel. Mit akarhatnak ezek itt, nemsokára besötétedik, tűnődött. Ekkor gondolt arra, hogy valószínűleg egy cigányasszony az, még a gyerekeit is magával hozta ebbe az ítéletidőben, hogy megessen rajtuk az emberek szíve, így biztos, hogy mindenhonnan csurran-cseppen valami. Igaza is van, gondolta Lázár Áron. Vastag pulóvert húzott, kabátot vett, magához vett egy kevés pénzt, és amennyire a láztól elgyengült lábai engedték, kisietett.

Már amikor megpillantotta a három alakot, átvillant az agyán, hogy van a megjelenésükben valami egészen furcsa, ahogy ott állnak a viharos esőverésben. De ez a gyanakvó gondolat rögtön elillant, amikor közelükbe ért, és a nő ráköszönt. Ráadásul, ha nem is a nevén, de mindenesetre Aramnak szólította, ami nagyon is hasonlít az Áronra. A gyanakvás helyére aztán szép lassan nyugalom áradt, ahogy lábait erőtlenül mozdítva tovább indult, és míg a kapuhoz ért, jobban szemügyre vette a nő arcát. Nem az volt az első gondolata, hogy a nő szép, bár kétségkívül az volt. Finom vonású, ránctalan arcát gazdagon hímzett kendő keretezte. Szinte aránytalanul nagy, sötét, mandulavágású szemével mintha a semmibe bámult volna, pedig egyenesen rá, Lázár Áronra nézett. Ismerős volt ez az arc, de a férfi egészen biztos volt benne, hogy még sohasem találkoztak. Mégis olyan érzése volt, mintha eddigi élete során minden áldott nap látta volna ezt az arcot. A gyerekek ott álltak a nő két oldalán. Kísértetiesen hasonlítottak az anyjukra, és ugyanúgy néztek. Rá, Lázár Áronra, de mintha inkább a semmibe. Ekkor a férfi megint vad köhögő rohamot kapott, jó egy percig eltartott, a végén már öklendezett, fuldoklott. Amikor abbamaradt, elvette a szája elől a kezét, a tenyerébe nézett. Sápadt bőrén piros nyálcseppek ültek. Zsebkendőbe törölte. Elnézést kért a csúnya látványért, de a nő nem szólt semmit, csak mosolygott rá tovább. Lázár Áron kinyitotta a kertkaput, és a ház felé indult. A nő és a gyerekek hang nélkül követték.

Ahogy a házba értek, Lázár Áron rögtön hellyel kínálta őket az ebédlőasztal felé mutatva. Ezután ismét elnézést kért, magukra kell hagynia őket egy pár pillanatra, mondta, majd az emeletre vánszorgott. Mire felért a lépcső legfelső fokára, alig kapott levegőt a kimerültségtől. Fájt neki minden lélegzetvétel, rázta a hideg és szédült. Odalépett az egyik szekrényhez. Tiszta törölközőket vett elő belőle, hogy

a vendégei megszárítkozhassanak. Ezután bement a hálóba, megvetette az ágyakat, mondván a jövevényeket ilyen későn már nem engedheti útnak. Most gondolt először arra, hogy még meg sem kérdezte tőlük, mit akarnak egyáltalán. Többször eszébe jutott az is, hogy a nő tudta a nevét. Persze nem egészen pontosan, de az mindegy. Valahonnan tudtak már róla, nem véletlenül látogatták meg, gondolta. Na de honnan? Ez a kérdés ötlött fel benne, amikor újabb köhögési roham tört rá, a végére teljesen összegörnyedt, végül már térdre esett, a kezein támaszkodott, és véres nyál csorgott a szájából. Mikor vége lett a rohamnak, feltakarította a parkettáról a vérfoltot, magához vette a törölközőket, aztán bizonytalan léptekkel elindult lefelé a lépcsőn.

Már majdnem leért, amikor látta, hogy vendégei már az asztal körül ülnek, és hallotta, amint éppen egy szöveget kezdenek mormolni halkan. Már az első néhány szó hallatán ráismert a Miatyánkra. Ezt az egyet tanulta meg örményül még gyerekkorában, azóta is így imádkozott, ha nagy ritkán Istenhez fordult segítségért. Háir mer, vor herghinïs jesz, szurp jegh'itzi ánun ko, jeghesztze árkájutjun ko, jegh'itzin gámk ko, hallotta, és megint megborzongott jólesőn, aztán szépen halkan, a lépcsőn megállva ő is bekapcsolódott. Vorbesz herghinïs jev hergri. Ëzházt mer hánábázort dur mez ájszor, jev togh mez ëzbárdisz mer, vorbesz jev mek toghumk merotz bárdábánátz, jev mi dánir ëzmez i portzutjun, ájl përghia ëzmez i tsáre. Zi ko e árkájutjun jev zorutjun jev párk, hávidiánïsz. Ámen.

Az ima befejeztével Lázár Áron az asztalhoz lépett, és a törölközőket a vendégek felé nyújtotta, de azok nem vették el tőle. Most látta csak, hogy a nő meg a gyerekek egyáltalán nem áztak el. Nyilván a mogyoróbokor, hát persze, gondolta, az védte meg őket az eső elől. A törölközőket letette a kandalló elé, majd ő is helyet foglalt az asztalnál. Pokrócot húzott magára, kegyetlenül rázta a hideg. Kisvártatva megszólította őket. Udvariasan rákérdezett, hogy miért keresték fel tulajdonképpen. De azok nem válaszoltak, csak néztek rá azokkal a nagy, csodálkozó szemeikkel. Biztosan nem tudnak magyarul. Igaz is, gondolta, már elsőre látta rajtuk, hogy nem magyar örmények. Fel akarta tenni a kérdést németül is, remélve, hogy megértik egymást, de a nő a szavába vágott, és örményül kezdett beszélni. Lázár Áron rögtön jelezte arcával, kezével, hogy egy szavát sem érti, de az asszony nem törődött vele, csak mondta tovább szünet nélkül.

Először kellemesen, már-már énekelve mesélt, mint egy szép keleti dallam, tűnődött Áron, és hogy nagyon is ismerősen cseng neki ez a hang, de aztán ugyanaz elmondhatatlanul idegennek hatott, amikor síróssá, remegőn elcsuklóvá vált, olykor nyöszörgésbe, máskor meg halálsikolyszerű üvöltésbe torzult. Mindezzel egy időben a szobát hol virágillat, hol pedig átható izzadságszag és gyomorbűz vagy elviselhetetlen dögszag árasztotta el. Ami ennél is ijesztőbb volt, hogy a furcsa beszéd alatt a vendégek külseje elváltozott egy-egy másodpercre. Volt egy pillanat, amikor a nő fedetlen, duzzadt mellekkel, rémült arccal ült Lázár Áronnal szemben, és ez az arc először egyre vörösödött, aztán lassan elkékült, mintha valaki fojtogatná az asszonyt, de a következő pillanatban

már megint ruhában, sértetlenül folytatta a monológot. Aztán rövid idő múlva megint bevillant egy rémkép. A nő teljesen ruhátlan volt, testén hullafoltok jelentek meg, merev, eltorzult arcán csak a száraz, hámló, szétrepedezett ajkak mozogtak, és ekkor a gyerekekre nézett Lázár Áron, és az imént még csodaszép fejük helyén csak aszott koponyák voltak, üres szemüregeiken ki-be mászkáltak a bogarak.

Mikor az asszony befejezte a beszédet, Lázár Áron nem bírt megszólalni. Émelygett a szagoktól, és attól, amit látott. Arra gondolt, hogy csakis a láz művelheti ezt vele. Ekkor a nő a kötényéből három gránátalmát tett az asztalra, majd szoknyáját a hasáig felhúzva a combjait széttárva, alsóneműjét felgyűrve és félrehúzva dús, fekete szőrrel borított szeméremajkai közé nyúlt, mélyen magába, és ékszereket húzott ki a vulvájából, amiket aztán szép gondosan az almák mellé helyezett el, és mindeközben hangosan nevetett.

Lázár Áron ledobta magáról a pokrócot, és szó nélkül kirohant a ház elé. Térdre rogyott, és négykézlábra ereszkedve öklendezett. A láz, a rohadt betegség, nyugtatta magát, ez az egész csak lázálom. Kitörölte a szeméből a könnyet, és felállt. Most vette csak észre, hogy besötétedett, az eső már alig szemerkélt, de a szél még mindig viharos volt. Lázár Áron mélyeket lélegzett, hogy feje mielőbb kitisztuljon.

Visszament a házba. A nő meg a gyerekek eltűntek. Lázár Áron megnyugodott. Valóban csak képzelődött. Az egész nem volt más, mint rémkép, beteg hallucináció, gondolta, és kínjában nevetni kezdett magán, hogy is rémülhetett meg ennyire, mikor tudja jól, csak a betegség tünetei ezek. Most pedig lefekszik aludni, határozott, ha szerencséje van, a pihenéstől majd csillapodik a láz. Éppen indult volna, de a következő pillanatban meglátta az asztalon az almákat és az ékszereket. Egy pillanatra teljesen megbénította a félelem. Aztán nagy nehezen mégis elindult. Szép lassan körbejárt a földszinten. Minden helyiségbe, sarokba benézett. Senkit nem talált.

Küszködve, erőlködve botorkált fel az emeletre. Benézett a hálóba. Senki. Sehol senki. Hirtelen az ablakon akadt meg a tekintete. Ahogy a mozdulatlan függöny mögött lóbálja a fa ágait a szél. Eszébe jutott a nő meg a gyerekei, ahogy ott állnak a kapuban a mogyorófa alatt, és fúj a szél, de a ruhájuk, hajuk meg sem rezdül. Ez volt annyira furcsa rajtuk.

Elindult lefelé a lépcsőn. Mikor az aljára ért, látta, hogy az ebédlőasztalt népes társaság veszi körül, és ott ülnek, neki háttal, nemrég eltemetett nevelőszülei. Megtorpant. Egyre hevesebben vert a szíve. Csak állt, és figyelte a jelenetet. Örmények ültek ott, és örményül beszéltek. Valamit ünnepeltek. Bor volt az asztalon, meg az ottfelejtett almák és ékszerek. Ezeket egy pillanattal később egy szomorú tekintetű férfi húzta maga elé, majd szépen, egyenként a zsebébe rakta mindet. Lázár Áron felismerte az apját, akihez most a nevelőapja szólt magyarul. A Nemeszisz-hadművelet elérte a célját. Talat pasa már egy éve és most már Ahmed Dzsemál is halott, Enver pedig a napokban esett el, Levon Lazarjan. Ünnepelj a többiekkel te is, ne szomorkodj, kérlek. Ezt mondta a nevelőapja. Mire Lázár Áron apja tört magyarsággal, de jól érthetően azt

válaszolta, hogy a bosszú, ha teljes is, mindig kevés. A három szörnyeteg elpusztult, de Aram anyja és testvérei soha nem támadnak fel. De Aram még itt van, Levon, mondta a nevelőanyja. Az meg csak nézett szomorúan, és bólintott tétován.

Lázár Áronból rövid kiáltás tört elő, de az rögtön egy újabb görcsös köhögésbe fulladt. Többé nem jött ki ép hang a torkán. Vért köpve rogyott a padlóra, közben próbálta az asztal felé vonszolni magát. A roham sehogy nem akart szűnni, már levegőt venni sem bírt, fuldokolva köhögött, úgy állt fel remegve, erőlködve a földről. A szemében összegyűlt könnytől csak homályosan látta, hogy az asztalnál már csak Levon Lazarian ül, és pisztolyt fog a halántékához. A fiú hatalmas lendülettel indult meg apja felé, mintha tényleg hinné, hogy meg tudja változtatni azt, ami elmúlt. A következő pillanatban elvesztette az egyensúlyát, és az asztal sarka nagy sebességgel repült felé. Lázár Áronnak elsötétült a világa. Megszűnt a köhögés. Egyszerre könnyebb lett minden. Amikor felállt, egy test feküdt az asztal alatt. Lázár Áron az arcát nézte, ahogy az visszamered rá, az alatta összegyűlt vértócsából. Olyan ismerős, gondolta. Először a nő jutott eszébe róla, aki a gyerekeivel nála járt az imént. Csak pár pillanattal később ismert saját magára. Aztán megint azt érezte, hogy figyelik. Megfordult, arra, amerre a figyelő szempárokat sejtette. Ott állt az apja, édesanyja és két testvére.

Elindultak mind az öten, egyszerre, a falon át, ki a házból, ki az emlékezetből, oda, ahová ezek az örmények a nagy csodálkozó szemeikkel mindig néznek.

Skóciai Szent Margit
Szövött falikép

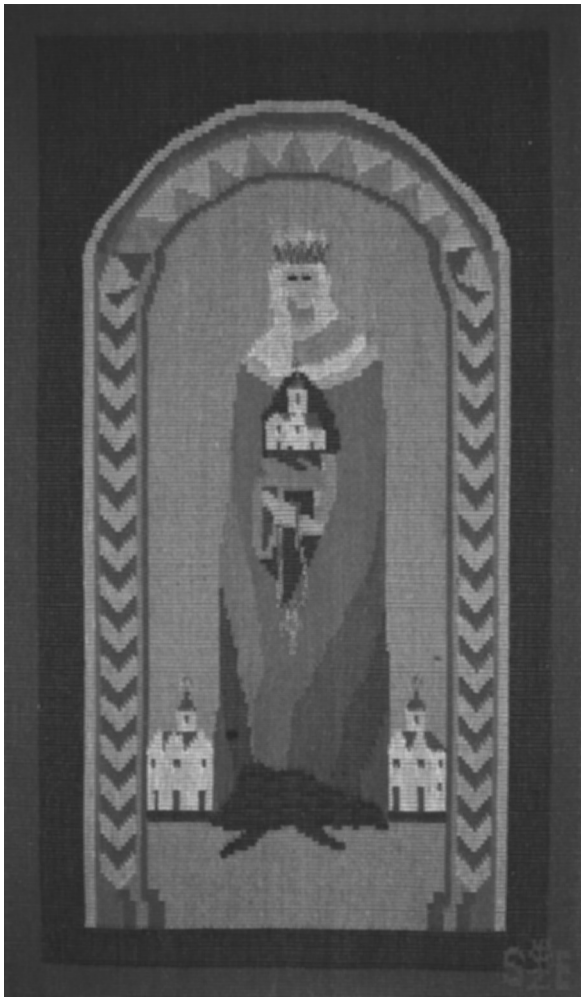

Barcs János

Vándorcipőben

– Visszaemlékezés –

Caplattunk elvásott cipőben hetekig
az ausztriai hegyláncok hűse alatt:
Ketten voltunk épp harminchárom évesek
s mindketten kimerülve és éhesek…
Ifjúságunknak perceit kifaggatva
egymást hűen követve vonultunk halkan
idegen földön a kicsiny életünkért –
mi világba tévedt, két hű levente-társ…
Körülöttünk gerlék búgták – csak menjetek!
Szépek vagytok és ragyogóan fiatalok.
Rétek, hegyek, lélekillatú balzsamát
éreztük arcunknak gondredői alatt
és kiporoltuk egy szem ló-pokrócunkat: –
S csöndben rejtve bokorba zöld-ág-párnánkat…
amit friss hajtásokból kötettem össze:
és azt raktuk fejünk alá hűs párnának…
Istenem! Még ott is csókokkal ébredtünk: –
S a harmadik szomszédban kenyeret kaptunk.
Friss hajnali szellő fésülte hajunkat –:
S szinte játékosan kísért tovább minket
az úton, ott a rengeteg hegyek között…
Katonai autók, tankok járták az utat –:
Nagyobb bajban mint mi, két hazátlan.
Észre sem vették a két fiatal vándort:
„– Tiéd maradok Janim” – mondtad kedvesen –,
amíg csak élek, hűséggel foglak követni!
Igen, így súgta kedvesen a drága Marikám:
S friss hajnali csókkal igazolta is azt!
Most könnyek között nézek jövőm elé: –
s várom, oszladozzanak fájdalmaim
és e sötét gyászos ködök elmúljanak!
Kedvesem most elzárta előlem keblét: –
s üresedik a világ itt körülem:
Úgy elrejtőznék most a világ elől…
Bölcs sorsomnak TE áldott hitvallásos
átalakítója engem szeretve voltál – :
Te áldott, hűséges, bölcs feleségem!
Jó lenne mindent elölről elkezdeni,
mert az a nyomorúságunk is oly szép volt!

Barcsa Dániel

Brüniszkáld

(beszély 11. folytatás)

Két leány törtetett az erdei ösvényen. Úgy tizennégy-tizenöt esztendősek lehettek, de éveik száma alighanem együttesen se érte el a harmincat, amit akkoriban az ifjúság és a vénség komor határvonalának tartottak. Hasonlatos öltözetet viseltek, mint a zsombori vár harcosai – hegyes süveg és puhaszárú csizmácska, meg hímzett ing, térden alul érő, kaftánszerű kabát, amelyet a derekánál szíjjal fogtak össze –, csak éppen finomabb, színesebb kelmét használtak elkészítésükhöz a varróasszonyok.

Az elől csörtető tenyeres-talpas kamaszlány bőrén látszott, hogy soha nem óvta esőtől, széltől, tűző napsütéstől. Nyúlánk társa mellette szinte sápadtnak tűnt, egyedül csak az orcáját színezte némi pír.

–Álljon 'sza meg a küsasszon! Ehejt van!

A nyurga „küsasszon" megállt, s meglepve nézett körül. Az ösvény ugyanolyannak tűnt számára, mint annak előtte, meg még azelőtt.

–Hol? – kérdezte, s finom vonású arcán meglepett kíváncsiság tükröződött – Semmit nem látok.

–Innet nem es. De ha le béazon – mutatott alant jobbra –, át a patakon, s fel szemközt a marton: no, onnat egyből látni a málnavészt… Jöjjék csak bátron a küsasszon!

A zömök leányka példát mutatva letért az ösvényről, megindult oldalazva „béazon", s baj nélkül lejutott a völgyecske alján csörgedező víz széléhez. Ott hol egyik, hol másik lábán egyensúlyozva lerántotta a csizmáit, s habozás nélkül belegázolt a habokba. Túloldalt megfordult, s nézte, talál-e követőre.

Ám társa tétovázott.

–El fogunk tévedni! – szólt az odalent állóhoz – Ha történne valami, még a kajabálásunk se hallaná senki.

–Az utat üsmerem jól. S ha kell, hát rikótok akkorát, hogy még a küsasszon öregapja es felül a zsombori vár kriptájába'… s jól bé es veri a fejit a koporsó fedelibe.

A „küsasszon" szeme színe szelíd türkizből haragoszöldre váltott.

–Te csak hagyd nyugudni az öregapámot! Mit gyalázod a nemzetségemet?

–Éééń? Nem gyalázok senkit! Hát mondtam-e olyat, mint Fruzsina néne, hogy Lebeé Sámuel úr olyan csemer csúfság vót, hogy még a Nap es felhő mögé bútt, ha meglátta? S a szűve helyin meg olyan kő vót, hogy még a nyílvessző es visszapattant róla?

A haragoszöld szem arany szikrákat hányt.

–A pufádot béfogod! Pimasz paraszt! …

–Én csak…

–Túl sokat engedsz meg magadnak, Bogyó… Meglásd, megjárod! Olyan büntetést kapsz…

A Bogyónak nevezett leány úgy tett, mint aki nagyon megretten. Levetette magát térdre, a kezét összekulcsolta. Úgy nézett föl a mart tetején álló úrnőjére, mint ahogyan csak az égiekre szokás.

–Bocsásson meg a küsasszon! Irgalmazzon!

–Soha!

–Akkor megkorbácsoltat?

–Még meggondolom.

–Tudja mit, küsasszon! Nem kell nekem az élet, ha haragszik rám. Ebbe' helybe csapja le a fejem! … Egy fűszállal… De ahhoz es által kell jőnie patakon!

A „küsasszon" elkacagta magát.

–Még meggondolom!

–Jól van. A küsasszon csak gondolkozzék jó nyugudtan. Ahajt látok egy tuskót, arra leülhet. Csak a hangyákra vigyázzék, me't a tomporába csípnek! … Én meg addig telitömöm a bendőm málnával, s még két kászut es megszedek. … De a küsasszonnak egy falást se adok!

–Nem-e?

–Egy szemet se. Aki nem dógozik érte, ne es faljék belőle!

–Hát jó! Ha nem kapok, szólok a bátyámnak, hogy adjon hezza a kacskakezű lovászhoz.

–Ugye tréfál a küsasszon? – szeppent meg a cserfes szolgáló.

–Ha mán a pap előtt állsz, megtudod!

–Megszököm.

–Láncra veretlek!

–Vóna szűve láncon vezetni az ótár elejibe? Tán még táncójak es, mint a medve?

–Táncolnod es kell! Meg kacagnod. Úgy mondják, Bogyó, a fehérszemély életinek legvidámabb napja a menyegző.

A szolgálólány olyan képet vágott, mint aki vackorba harapott. Látszott, hogy neki más a véleménye „a fehérszemély legvidámabb napjáról". Aztán az arca mégis földerült.

–A küsasszon mondhat, amit akar. László úr kedvel ingemet. S ő nem olyan pogány, hogy…

–Hidd el, pogány. Ha én kérem, pogányabb, mint Heródes.

–Jól van – fújta fel az arcát Bogyó –, ha muszáj, hát férjhez menyek. Férjhez én, akár a vén, félkarú kapushoz es. De málnát akkor se adok!

–Netene! Mohó parázna! Nem elég neki a kacskakezű, még a félkarú es kellene? … Ejnye, Bogyó! Elhalásznád előlem Zsombor legdalibb legényeit?

–Ó! A küsasszonra különb kérők várnak!

–Egyet mutass! Azt az elátkozott zsombori várat úgy elkerüli mindenki, mintha a falai közt a csoma lakozna. Néha mán arra gondolok, hogy jobb lenne, ha Brüniszkáld feldúlná Zsombort, s erővel ragadna el ingem… – Babba Mária segíts! – hányta magára a keresztet a szolgáló − Miket nem mond a küsasszon!

–Úgy, úgy! Mondják, igazi dalia. Hírelik, ő legderekabb lovag, akit a Föld valaha es a hátán hordott.

– Csak nem László úr ellensége után epekedik? … Hisz – Istennek hála! –, még csak soha nem es látta. Higgye meg a küsasszon, ha türelemvel vár, akár még a király fiát es megkaphatja.

–Fehérvár messzi, az út ide hosszú. Félek: a királyfi még az itílet napjára se érne ide.

–Ha mán szóba került a messzi – terelte vissza a szót Bogyó a málnaszedésre –, elérünk-e valaha a bokrokig? Valahogy még az itílet napja előtt. Lassan leszentül a Nap, s mü mán egy órája csak civódunk, de egy tapodtat se haladunk.

–No, várj! Üsse kő!

Lebeé László húga, Anna, csöppet se bizonyult ügyetlenebbnek a szolgálójánál. Egy szemhunyásnyi idő alatt ő is leért baj nélkül a meredek oldalon, s bizton megállt a csermely partján. A csizmát ő is lekapta a lábáról, de mielőtt még belégázolt volna a patakba, a nagylábujját – kezén-lábán előkelően hosszú ujjak, mint ahogy az egy grófkisasszonynak dukál – óvatosan belemártotta a vízbe. Felszisszent. Úgy döntött, hogy inkább kőről köre ugrálva tér át a túlpartra. Már éppen csak egy kicsike volt hátra, amikor az egyik kő megbillent, s úgy tűnt: bár a leány csak a lábfürdőt akarta elkerülni, mégis meg kell mártóznia egészen. Ám a szégyenletes csobbanás előtt egy erős, zömök, segítő kar nyúlt feléje, s Bogyó úgy kirántotta a patakból úrnőjét, mint ahogy máskor a pisztrángot szokás.

*

Henning Brüniszkáld szerencsés embernek mondhatta magát, hisz akármibe fogott, mindenben örömét lelte. Apródként nem tudott betelni az istálló csípős illatával, szeretettel csutakolta- vakarta- kefélgette még a legborzasabb, legcsúfabb lovat is, versenyt hányta a trágyát a mókára mindig kész istállófiúkkal. Szíves buzgalommal gondozta, tisztította, fényesítette a rábízott vértet, sisakot, kardot, s ki nem hagyta volna a másnak terhes, kimerítő fegyvergyakorlatokat. Lovagként mindene volt a test-test elleni küzdelem, a torna próbája, avagy a csata, a harc életre-halálra. Miután Kővár ura lett, kedvvel intézte a birtok ügyeit is, türelemmel s szívvel hallgatta jobbágyai panaszait, és döntött apró-cseprő peres ügyeikben. S emlékezzünk arra is: mily lelkesült buzgalommal döngölte a földet napokon át a vesszőfonatok közé fáradhatatlan, mikor palánk készült a kővári városka körül! Ha Brüniszkáld – horribile dictu! – jobbágynak születik, akkor szinte biztos, hogy reggelente a robotra fütyörészve sietett volna urához.

Ám ha valaki őt magát kérdezte volna, hogy mi a kedvenc elfoglaltsága, akkor grófunk – némi tűnődés után – a vadászatot nevezte volna meg. Brüniszkáld leginkább a hajtást kedvelte, zajos segítőkkel, vidám cimborákkal, ámde erre, mióta Erdélyben élt, nem igen szakíthatott időt. Maradt így hébe-hóba mulatságként az erdei cserkészés egy-két baráttal, vagy csekély kísérettel, magányosan.

Azon a bizonyos napon – amely oly nagyot fordított hősünk sorsán – Brüniszkáldunk ismét vadászatra készült. A fűszálakon harmatgyöngysor csillogott, s a Nap is még csak bágyadtan mosolygott a felderülő égen, amikor az ifjú gróf – fegyvernöke, s egy rőt hajú lovászfiú, valamint az Artus névre hallgató, nagyvadra való vérebe társaságában – kilovagolt a várkapun. A kis kompánia el-

poroszkált a nemrég felhúzott palánk mellett – az őrök élénken üdvözölték őket, amelyet Artus barátságos vicsorgással viszonzott –, ráfordult a Zsomborra vezető útra, s elindult a két haragos vár között terpeszkedő sűrű ősrengeteg irányába.

Egy darabig az erdő mellett haladtak, míg el nem értek egy bevágáshoz, amely jól járható ösvényben folytatódott. A gróf itt rábízta a lovakat a veres üstökű legényre, és segítőivel gyalogosan ráfordult az árnyas csapásra. Egy-két nyíllövésnyi távon még ő vezette a kis csapatot, de hamarosan Artus – orrával szinte súrolva a talajt – az élre vágott.

Csendben haladtak. Vadászat alatt egyébként se szokás hangoskodni, de Brüniszkáld amúgy is hallgatag ember volt. E jellemvonása szerint választotta ki magának az apródok közül fegyverhordozóját, Sebastiant, s kutyáját is némaságra nevelte: hetek teltek el anélkül, hogy Artust bárki is csaholni hallotta volna.

Az ösvény enyhén, de kitartóan emelkedett. Egy kis völgy mellett haladt el, melynek mélyén patak csörgedezett.

A vadászeb hirtelen megállt. Brüniszkáld leguggolt a szimatoló kutya mellé, s nyomokat keresve a föld színén figyelmesen széttekintett. Látta, hogy a füvet, egy helyt, a völgyecske irányába, nem is olyan rég, valakik letaposták. A jelek arra utaltak, hogy a meredek marton leereszkedett a vízhez egy, vagy még inkább két ember – tapasztalata szerint ugyanis a vadállatok nemigen viseltek lábbelit –, s azután, valószínűleg, fölkapaszkodott a túlsó oldal magaslatára. A földbe taposott friss lenyomatok csizmákra utaltak, sarkatlan, hegyes orrú, keleties csizmákra.

–Székelyek – mormolta alig hallhatóan, miközben fölállt –, de nem férfiak, hanem gyermekek. Vagy tán fehérszemélyek… Vajon mi hozhatta őket e veszélyes vidékre?

A fegyvernök és a kutya nem nyilvánított véleményt: Brüniszkáld egyedül maradt kérdésével. Így hát hosszasan elnézte a szemközti tájat, ám a sűrű bokrok eltakarták előle a nyilvánvaló választ, a nagy kiterjedésű málnást.

–De hát, mi dolgom is lenne velük? – rándította meg a vállát – Székelyek ugyan, biztosan, de nem hozhatnak veszélyt rám, legfeljebb csupán önmagukra.

Fölállt. A véreb, ki eddig a földre kushadva türelmesen várta a gazdája parancsszavát, azonnal követte példáját. Ám eddigi nyugalma is elhagyta hirtelen: az orrát a magasba emelve, újra szimatolni kezdett, s nyugtalanul abba az irányba fordult, amerre addig Brüniszkáld bámult.

A gróf szelíden, csillapítóan végigsimította kutyája fejét.

–Tovább!

Csakhogy ebben a pillanatban a túloldali bokrok mögül lelket dermesztő üvöltés hallatszott. Büniszkáld és a fegyvernök önkéntelen – még ha tudva tudták is, hogy nem láthatnak arrafelé semmit –, odakapták a tekintetüket. A kutya szűkölve morogni kezdett.

–Uram! Ez medve! – sápadt el egy kissé Sebastian.

Ekkor az ordítás megismétlődött, s most már sikolyok, lányok sikolyai keveredtek e rettenetes lármába.

Brüniszkáld gondolkodás nélkül megeredt a meredélyen lefelé.

„Ha most csak a felét eszem meg…”

Bodor Ádám: Verhovina madarai

(Soltész Márton összeállítása)

2012 tavaszán azzal az ötlettel kerestem meg néhány költő, prózaíró és kritikus barátomat, hogy ha van rá kapacitásuk, mondják el őszinte véleményüket Bodor Ádám „új” kötetéről. A szerzők részéről tapasztalt vállalkozó kedv, valamint az összegyűlt gazdag anyag nyomán föllelkesülve most egy olyan – szabálytalan időközönként jelentkező – sorozatot kívánunk újtára indítani, amely remélhetőleg megóvja majd (következetesen a veszélyben forgó, kevésbé ismert, vagy akár teljesen ismeretlen tehetségek és értékek fölkutatásával-közreadásával foglalkozó) folyóiratunkat a partikularitás fenyegető rémétől. Az új értékek, új tehetségek bevezetéséhez-bemutatásához ugyanis – ezt talán nem szégyen bevallani – mindig szükség volt, van és lesz úgynevezett „húzó anyagokra”, „húzó nevekre”, olyan (a bölcsészkari és könyvesbolti „kereslet” értelmében vett) piaci értékkel bíró szövegekre, amelyek miatt a potenciális Olvasó kezébe veszi (horribile dictu: meg is veszi) az adott lapszámot.

Szent Kinga
Szövött faliképt

Bodor ideális választásnak tűnt, s nem csupán a Sinistra körzet *szerzőjét övező ismertség-olvasottság, vagy a tudományos dolgozatok szerzőinek fokozott érdeklődése okán, de azért is, mert – kultúránk megváltozott mediális körülményeit tekintetve – ma kétszer nagyobb felelősség szépirodalmi művet ilyen és hasonló gesztusok révén reklámhelyzetbe hozni. Hiszen ha a várva várt Olvasó a javasolt (ha tetszik: „felfújt”) művet letéve úgy érzi: becsapták, félrevezették, az ilyen akció többet árthat, mint amennyit használ. A magam részéről hiszek abban, hogy az olvasmányos, szórakoztató, ugyanakkor jól elemezhető, számtalan irányból megközelíthető, esztétikai és egzisztenciális kérdések sorát exponáló* Verhovina madarai *nem okozhat csalódást. Ennek ellenére G. István László verse, Kiss Judit Ágnes esszéje, Payer Imre ismertetése, Németh Tamás kritikája, valamint Benyovszky Krisztián, Horváth Csaba és a jelen sorok szerzőjének nagyobb lélegzetű, egy vagy két kiemelt szempontot határozottabban érvényesítő, a saját, kipróbált olvasásmód alkalmazhatóságát szemléltető dolgozatai nem csupán meggyőzni, de egyben segíteni, kalauzolni is kívánják a szeretve tisztelt PoLíSz-, s a reménybeli Bodor-olvasót.*

Végül az oktatásban résztvevők (hallgatók és oktatók) kedvéért, valamint a kötet sikerével párhuzamosan egymást követő (sajnálatosan sok hibát tartalmazó) utánnyomások színvonalát emelendő a Verhovina madarai*t értékelő blokkot Sárközi Dóra kolléganőnk függelékével: a kötet recepcióját tartalmazó bibliográfiával és az idézéshez-újrakiadáshoz egyaránt használható hibajegyzékkel egészítettük ki. Bízom benne, hogy nem olvastuk sem „túl”, sem „alá” e remek szöveget, s hogy azért – az összeállításunk címébe emelt idézet második felével szólva – „…marad belőle holnapra is”.*

S. M.

G. István László

Repülő szőnyeg 151

Verhovina madarai

(Nagy aszklepiadeszi – Bodor Ádámnak)

Kék víz Verhovinán, közmosodák, jégbe fagyott malac
fénylik, csillog ezüst-kéken, ahogy zárom a vízcsapot.
Örvényben lefolyó részleg-idő visszazubog megint,
buggyan talpam alá, jéghidegen tartja a lábamat.

Gyöngyházfény a betű, közte az N, érik a kishalál.
Termál-forr a világ, körbe csukott ablakok és penész.
Kék víz Verhovinán, tarka selyemből seregély repül,
felborzolja szivem, röpte csak egy felfokozott madár-

hiány. Róka figyel: annyi a név – szláv vagy orosz, román.
Nincs nyelv, nem magyarul szól. Ez a trükk. Felpuhul oldala,
kénes szót ereget, fojtja a csönd, mint a csalánleves
árad szét odabenn, szürcsölöm és olvasom: ez Bodor.

Kiss Judit Ágnes

Verhovina színei

Színesben álmodom. Azt mondják, ez nem magától értetődő, sokszor csak utólag színezzük ki agyunk fekete-fehér képeit. Színesnek látom a könyveket is, vannak egyszínűek: zöldek, kékek, vannak tarkák. Ulickaja regényei bíborlilák, Kunderáé narancsszínűek, García Marquezéi tarkák, mint egy csokor mezei virág. Ez a könyv fakó, mint egy használt, régi alsónemű.

Verhovinán nincsenek madarak. Verhovinán nincsenek színek. Hiába leírva a rózsaszín, a zöld, hiába lebeg kéken Anatol Korkodus holtteste a forrás gyilkos vizében, a regény piszkossárga, mint egy késő őszi nap: sáros és kiégett. Vagy mint egy nagyon öreg fénykép, amelynek már megrepedezett a papírja, és törik, mint az ostya.

Verhovinán zajok vannak: monoton, kopácsolás, a közeledő vonat csikorgása, zörgés és fémek pendülése, esetleg varjúkárogás, a zajló jég recsegése. Száraz zörejek és húsos, buja illatok. A kénes melegforrások fojtó gőze, a nők hóna alól áradó fanyar pára és az Edmund Pochoriles fogadójában készülő ételek illata.

Verhovinán csak ezek az illatok élnek. A sült bárányok és pisztrángok, a tengerimalacból készült pecsenye, az illatos fűszerek: kakukkfű, menta és csombor. Sokkal inkább élnek, mint az emberek.

Verhovinán vannak csodák. De a csodákból mind halálszag árad, a túlélésből is, a menekülésből is. Az újszülött sem az életet, hanem a halált hordozza, a feltámadás pedig gyilkosságot nemz. Ha történik is csoda, rémisztőbb, fenyegetőbb, mint a kiszámítható, ismert rettenet. Ilyen fenyegetettség borul *A fehér király* történeteire is Dragomán György regényében. Mintha a táj is hasonló lenne: végtelen, végeláthatatlan és kietlen.

Verhovina kívül esik téren és időn. Valahol a világ végén van, ahová már a vonat sem visz, felszedték rég a síneket. Időn kívül, hiába köszön be a huszonegyedik század, telefon és Stihl-fűrész. Talán egyszer megállt az idő, és

azóta csak végnapok vannak: véglények végnapjai.

Verhovinán az embereknek nincsen arcuk. Hiába van szájuk, amivel beszélnek, szakálluk, amely kék hínárrá változik, arcuk nincsen, csak testük. Halálra szánt testek, érzelmeik sincsenek, teszik a dolgukat, legyen bár szülés vagy gyilkolás. Halálra szánt testek, amelyek túl vannak már a félelmeken, a pusztulás biztos tudatában. Verhovinán én félek egyedül.

Verhovinán hosszú a tél, és rövid a nyár. A befagyott malomban jég őrzi a hajdani berendezést, néma jég, akár a fák, amelyek alá feldarabolt tetemeket lehet ásni. Az éjszakák is hosszúak lehetnek, és ha fel is kel a nap, mintha mindig felhő takarná.

Verhovinán semmi sem szilárd, sem a zsombékos talaj, amely elnyeli, aki rálép, sem az olvadó hó. De semmi nem folyékony, nem is légnemű, kocsonyás minden: kocsonyás az ég, kocsonyás az emberek tekintete, még a szavaik is azok. Ítéletet hordoznak: javítóintézet, fegyenctelep és száműzetés, talán az egész emberi lét az, nem csak Verhovinán. Miért kell hozzá mégis ragaszkodni, elzárni és megnyitni a zsilipeket, a hőforrásból kivezetett víz csapjait, cakkos lángost sütni, ruhát mosni, halálig várni egy megjósolt szerelmet? Mire lehet várni a végnapokban?

Az elűzött madarakra talán, hogy egyszer újra visszatérnek, és fészket raknak a kénes gőzökkel terhes kocsonyás ég alatt.

Payer Imre

Bizonytalan feltámadás

Bodor Ádám *Verhovina madarai* című kötetéről

Egy, még a madaraktól is elhagyott, isten háta mögötti – a kelet-európai diktatúrákhoz szokott – helyen kénes vizű termálforrások találhatók. Feltehetően ezért is akarják felvásárolni, átalakítani a helyet, eltűntetni az addigi közigazgatás embereit. Dióhéjban ez lenne a jelenkorban játszódó regény alaphelyzete. Mégis téved az, aki ebből a hivatalosnak tűnő nézőpontból akarja értelmezni.

Nem egy elkezdődő eseményből induló, majd folytatódó történetet olvasunk. A regény ideje térszerű; egy állapotot írnak körül a novellaként is értelmezhető fejezetek. A statikus és monoton téridőben csak kiselbeszélések füzérszerűsége adja a kompozíciót, történetmozaikokból áll össze az elbeszélés. A szereplők autisztikusak, a logikai helyett a mágikus gondolkodás jellemző rájuk. A társadalmi változásokat archaikusan érzékelik; megérzik a változásokat, mint az időjárás. A természet nem a lélekállapot kódja, és nincs szembeállítva az emberi közösséggel, hanem szinte mitikus-archaikusan összefonódik a kettő. Jeleket küld a természet a társadalomnak, az emberi lények pedig úgy fogadják mindezt, mint a sors jeladását. A sors Eronim Mox szakácskönyvében van megírva. A nyelv léte olyan, mint a modernség előtt, de egy mai szakácskönyvben olvasható. A természet nyelve azonos a könyvével, társadaloméval – univerzális analógiák létesülhetnek ily módon. Például a Halál jele N betű, neve Nikita. De a betű a természetben, például felhők alakjában tűnik fel. Aki meglátja, annak már csak órái vannak hátra. Persze ez sem modernkori pedantériával értelmeződik. Az egyik születendő gyermeknek éppen a Nikita nevet adja az édesanyja, igaz, ez akár a jövő halálát is jelentheti, de nem megfogható fogalmisággal.

A szereplők limitált élethelyzetben vannak; sorsuk, életük korszakfordulóhoz érkezett. Nagyon is átértik személyiségük, státuszuk változásának kényszerét, de ez az önmegértés nem kognitív módon megy végbe, hanem szenzuálisan. Ezért van szerepe a regényben a szinte municiózusan aprólékos, rendkívül árnyalt metaforizáltságú, többszörösen összetett mondatokban megjelenő természetleírásoknak, amelyek éles kontrasztban állnak a párbeszédek szándékos dísztelenségével, tőmondatos kopárságával. Ráadásul nem tudjuk megkülönböztetni a tényszerűt a meseszerűtől – mert a mese rögtön tényszerű szövegkörnyezetbe kerül és fordítva. A mágikus realizmus hagyománya mintegy a dokumentumirodalom beszédmódja által kap

fanyar modalitást. A szereplőknek így olyan életük is lehet, amely politikailag titkos – Balwinder például egy szolga, de valójában besúgó. Ugyanígy hirtelen megváltozhat a szereplők nyelvi és nem-nyelvi magatartása is. Lehet, hogy csak kulissza az archaizmus? Eldönthetetlen marad. Mintha egy Kafkába oltott marquezi világ jelentkezne, de alapvetően társadalmi háttérrel. Végvidéken járunk, nemcsak földrajzi, de társadalmi-politikai és ontológiai értelemben egyaránt. A szereplők öregek, még a gyermekszereplők is koravének, kiégettek, nincs jövőjük.

Egy fejezet kivételével Adam az elbeszélő, aki egyben a regénynek is szereplője. Egy javító-nevelő intézetből hozta el őt Anatol Korkodus, a körzet felügyelője, brigadérosa, aki egyben nevelőapja is. Adam átlátja a helyi közösséget, mert alapattitűdje szerint *gondoskodó*. Megnyitja a csapot a mosni vagy mosdani kívánóknak, főz másoknak, jeget vág, fölolvas. Az elbeszélő hagyja, hogy az arctalan hatalom titka titok maradjon, ezáltal kapnak szinte kafkaian archaikus jelleget a könyvben szereplő különös atmoszférájú, reális, mégis valószerűtlenül lebegő történetek. A reflexió nemcsak társadalompolitikailag, hanem lélektani értelemben is hiányzik. A szereplők így archaikusak, szinte mitikus színezetűek, de megnevezett mitológia nélkül. Minden sorsszerű.

A regény főhőse-elbeszélője, Adam neve, az első Emberre, Ádámra utal, arra a férfira, aki bűnössé tette az emberiséget. Akit Isten teremtett. A modern transzcendenciában ennek felel meg a helység vezetője, Korkodus brigadéros, akit megölnek. Adam árva marad, de nem felejti el „teremtőjét".

A regény egyfelől a feltámadás reményével fejeződik be, s ezáltal mindenképp optimistább kicsengésű a korábbi Bodor-regények zárlatainál. Ugyanakkor bizonytalan is ez a feltámadás. Lehet, hogy csak epizód a múlt, a tornác alatt fészket rakó rozsdafarkú fecskék – allegorikusan értelmezve akár *hírnökangyalok* – visszatérése. Hiszen a szereplők személyisége nem változott meg – ez a világ tagadja a fejlődésregény elvét. Sőt, Adam megöli azt a jövevényt, aki át akarja alakítani a helybeliek életformáját – méghozzá úgy, hogy megemelné a jövedelmüket. De nem a pénz a fontos itt, hanem a tradíció. A jövevény nem érzi, hogy megsérti a halottnak járó kegyeletet, ezért sorsa a halál lesz. A változás kényszere azonban mégis, még mindig fenntartott marad. A regény ily módon nem véget ér, befejeződik, hanem mintegy abbamarad.

Németh Tamás

Merőleges történetek

Bodor Ádám: Verhovina madarai

„Két héttel azelőtt, hogy meghalt, Borcan ezredes magával vitt terepszemlére a dobrini erdőkerület egyik kopár magaslatára" – így kezdte első, szédítő sebességgel kanonikussá lett regényét (?) Bodor Ádám, a most megjelent harmadikat pedig így: „Két héttel azelőtt, hogy nevelőapámat, Anatol Korkodus brigadérost letartóztatták, megajándékozott egy vadonatúj Stihl motoros láncfűrésszel". A párhuzam – tartalmilag és retorikailag – nyilvánvaló, s a *Verhovina madarai*ban elmerülő olvasó kétségtelenül ismerős (ma már nyugodtan kijelenthetjük: bodoriánus) poétikai eszköztárral szembesül. Meglepődhetünk-e akkor azon, hogy az első olvasatokban biztos fogódzóként vonul végig egy erőteljes komparatív szál? Egyáltalán: lehet-e bárki is olyan merész, hogy Bodor szövegeihez a *Sinistra körzet* nélkül nyúljon, még ha kissé nyomasztó is, hogy úgy telepszik ez a remekmű a teljes korpuszra, mint a nagyszerű düreri életműre egyetlen akvarellnyúl? Aligha. Az első regény minden bizonnyal nehezen áttörhető értelmezési kereteket teremtett, az egyébként is homofon szövegvilág pedig újra és újra igazolni látszik ezeket. Így tehát magam sem tehetek kivételt; nem hagyhatom figyelmen kívül a nyilvánvaló párhuzamokat, az egész életmű alapvetően egységes hangoltságát, még akkor sem, ha a *Verhovina madarai*t nem egy trilógia részének, nem is a *Sinistra körzet* „folytatásának",

hanem sokkal inkább kiteljesítésének, legfeljebb párdarabjának, tehát önálló és teljesen eredeti szövegnek tekintem. Az összehasonlítás nem szükséges, de kifizetődő: ez a regény nem a *Sinistrá*hoz képest nyeri el értelmét, de kétségkívül gazdagodhat általa.

A főszereplő ezúttal sem egy személy vagy személyek egy csoportja, hanem maga a tér: a korábbiakhoz hasonlóan nehezen lokalizálható, elmaradott határvidék, olyan hely, ahol – a frazéma konkrét és metaforikus értelmében egyaránt – a madár se jár. Míg azonban Dobrin vidéke a *fennálló rend* hermetikus, egyetlen pillanatba merevedett tere volt, Jablonska Poljana csak *reliktum*, a *felbomló rend* reprezentánsa, ezáltal a változtathatatlannak tűnő Sinistra menti táj változata. A *Verhovina madarai* nem krónika, hanem állapotrajz – nem e felbomlás stációit, csupán különböző aspektusait villantja fel lazán összekapcsolódó történettöredékeken keresztül; fejezeteinek témája a *vég állandó kezdete*. Ebből a szempontból még a befejezés, a rozsdafarkúak megérkezése sem megpecsételődés, inkább szimptóma; egy folyamatos mellérendelés egyetlen, noha helyzeténél fogva hangsúlyos eleme.

A *körzet* lakói a tér központi szerepéből adódóan, legyenek bár olyan kulcsfigurák, mint az elbeszélő Adam vagy nevelőapja, Anatol Korkodus brigadéros, valójában nem többek Verhovina tartozékainál. Sorsuk a körzet sorsának kivetülése, a messzemenően a tér által meghatározott eseményekben pedig jóformán csak végrehajtó szerepük van. Funkciójuk is korlátozott tehát, holott személyiségük egyébként is funkciókra szűkül – gondoljunk Duhovnik gátőrre, akinek eltűnését senki sem veszi észre, mivel télen nincs feladata –, így tetteik mozgatórugói sokszor előttük is homályosak. Megkockáztatható, hogy a szerző által nem először alkalmazott zárójeles fejezetcímek ezúttal – mivel minden esetben az adott töredék cselekményét valamilyen módon szervező személyek neveiről van szó – szintén utalhatnak a szereplők másodlagosságára (is).

Ugyanebbe az irányba hat az elbeszélés sajátos technikája is: a *Verhovina madarai*ban a narrátor minden hangot kisajátít magának. A megszólalások tipográfiailag elkülönülnek ugyan, de egyrészt sokszor nem egyértelműen köthetők egyetlen személyhez, másrészt gondolatjelek híján a narrációba simulnak. Kérdés, hogy ki is az az elbeszélő, aki ilyen módon a teljes szöveget uralja.

Visszatérő fordulat Adammal kapcsolatban, hogy ő a „domináns narrátor", mivel egyetlen fejezetet leszámítva mindvégig ő beszél. Érdemes azonban megfigyelni, hogy Adam nem annyira elbeszélő, mint inkább az elbeszélés eszköze. Pozíciója gyakorta rekonstruálhatatlan, sőt előfordulnak – nem is éppen ritkán – olyan eseményeket taglaló részletek, amelyekről nem lehet tudomása (pl. Delfina és Hanku történetének a gátnál játszódó része – a második fejezetben). Ezért Adam számomra inkább domináns nézőpontnak tűnik, kitüntetettsége látszólagos, azaz tulajdonképpen kapcsolatrendszeréből adódik, amely alkalmassá teszi a teljes körzet bemutatására, saját hangját viszont – ha van egyáltalán ilyen – nem halljuk, mivel elbeszélése egy magasabb narratív szintbe tagozódik.

Ezáltal válnak a szereplők valóban *szereplőkké*: szabad akarat nélküli, megközelíthetetlen bábokká, akiknek nemcsak cselekedeteit, de gondolatait is egy meghatározhatatlan külső erő irányítja. Ez a mindenre kiterjedő determináció szabja meg az elbeszélés hangnemét is. A *Verhovina madarai* minimális írásjelkészlettel dolgozik, a kérdőjel is viszonylag ritkán fordul elő benne, a legerősebb hangulati töltettel bíró felkiáltójel pedig csak a legvégén, a rozsdafarkúak érkezésekor. Így az egész regény nagyszabású kijelentésnek hat, a szereplők mozgástere pedig a tudomásulvételre szűkül. Amikor Anatol Korkodus írásba szeretné adni végrendeletét, felszólító módú igealakokat használ, de mondatainak írásjelekkel kifejezett modalitása ezt nem tükrözi: „Holnap juttasd eszembe, hogy hagyjam meg írásban, amit már elmondtam nektek. Ha meg találnék halni, a kettes számú, kékköves forrásban helyezzetek nyugalomra. Eresszetek bele ruhástól, kövekkel a zsebemben." (35) Magyarázható ez természetesen a megszólalások korábban említett függőbeszéd-jellegéből, ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a beszélőnek valódi felszólítás helyett csak megállapításra maradt lehetősége, igazodásra a valójában már eldöntött tényekhez.

A legnehezebb kérdés azonban éppen ez: hol születnek a döntések? A *Sinistra körzet* talán irracionális, ám többé-kevésbé mégiscsak megfogható hatalmi struktúrájával szemben a verhovinai hierarchia inkább kérdéseket

gerjeszt, mint kijelentéseket. A hatalmi káoszban körvonalazatlan hatáskörű tisztviselők (alprefektusnő, közegészségügyi prokurátor, intendáns, apácák stb.) tesznek bizonytalan indíttatású intézkedéseket bármiféle kontroll nélkül, miközben a lakossághoz való viszonyuk is csaknem teljesen tisztázatlan marad. A lakosságban pedig – úgy tűnik – nincsenek kételyek e struktúra helyénvalóságával kapcsolatban. Verhovina reliktum-voltából adódóan az ott élők a *felbomló rend* tudatos őreinek tűnnek – a külvilággal szemben (amely minden bizonnyal a *felbomlott rend* világa) minden eszközzel őrzik a körzet érintetlenségét. Adam a látható jó szándékkal érkező Gustynak kijelenti: „Ha nem jönne ide senki, annak örülnének". (243)

Csakhogy jönnek; és Jablonska Poljana – Dobrinnal ellentétben – baljós módon nyitott térben áll. A diszkontinuitás tere ez, melyben a totalitárius *csendélet*[1] kohézióját a visszatarthatatlanul beszivárgó külvilág lassan, de biztosan megtöri. A verhovinaiak, ha nem is tudják, de érzik ezt („hirtelen történni kezdett egy és más" [135] – mondja Adam egyben arról is tanúskodva, hogy a *történés* nem tartozik a körzet természetes létmódjához); a sajáttá tett, familiarizált, *idillé formált* tér végnapjait pedig csakis saját végnapjaikként képesek megélni.

A pusztulás így perszonifikálódik, s a tájelemekké degradált, tengerimalac-létbe[2] süllyedt szereplőkön keresztül tárul fel a soha-be-nemkövetkezés feszültségébe merevedett, utolsó pillanatait élő Verhovina tablója. Örök félúton van ez a tér a felbomlás felé (talán nem véletlen, hogy oly sokszor kerül elő egy részlete, a *Medwaya* lejtői), a természet feltartóztathatatlanul előretör (érezhető ez a szövegformálásban is: a cselekményes részletek szikár mondataival éles ellentétben áll a leírások olykor díszítő jelzőkkel ékes plaszticitása), a regény textúráját át- meg átszövi a terméketlenség gazdag motívumrendszere (Svantz állatorvos ivartalanítás miatt váratja Nikolinán Radojt, Balwinder utolsó kívánsága, hogy Adam elégítse ki a kezével, a *meddő*hányó pedig a táj egyik legjellegzetesebb objektuma, s olyan kiemelkedő fontosságú helyszín, amiről Adam állapítja meg a regény végén: „Valamiért mindenki ezt a helyet kedveli". [245]). A születés ezzel szemben az egész regényben egyetlen egyszer kerül elő, de az újszülött a halál nevét viseli.

A védekezés ösztönös, de hiábavaló. A rend világa nem tűri meg a rendkívülit (Korkodus, miután Nika Karanika feltámasztott két gyereket, így reagál: „Ilyesmi nálam egyszer fordulhat elő. Ígérje meg, hogy soha többet nem tesz ilyet." [60]), a csodás elemek mégis kulcsszerepet játszanak a cselekményben. A párkákat idéző Aliwanka varrónőről, aki a változtathatatlan jövő médiuma és a körzet zárt időbeliségének megtörője egyszerre, szinte egyáltalán nem vesznek tudomást, ezzel a babonás elzárkózással azonban mit sem változtatnak sorsukon.

Asszimilációjuk rég teljessé vált, fogalmaik eltorzultak (Anatol Korkodus számára például Verhovina jelenti a „végtelen szabadság igézeté"-t), értékkategóriáik kibogozhatatlanul összezavarodtak. A körzetben a halál tűnik természetes állapotnak, az élet fakó színeivel szemben a folytatás „tündökletes".[3] Mozgás és progresszió a verhovinaiak számára értelmezhetetlen fogalmak – a mozdulatlanság és a konzerváció világa az övék, melynek megnyílására egyetlen adekvát válasz lehetséges: a halál végső lezártsága.

A *Verhovina madarai* azonban csak felvillantja, de nem teljesíti be a körzet végzetét. Nem látjuk, hogy a nap soha többé nem megy le, és nem látjuk, hogy a malom olvadni kezd – nem látjuk Jablonska Poljanát véglegesen *betagozódni az időbe*, bár az utolsó fejezetek lineáris elbeszélése az előzőektől radikálisan különböző időszemléletről tanúskodik. Csak egy épp meginduló folyamatot látunk, melynek a megszilárdult és kiszámítható renddel való szembenállásából egyenesen következik a befejezés (számunkra termékeny) bizonytalansága. Vajon az újrakezdést, vagy minden emberi pusztulását hozzák a rozsdafarkúak? Aligha mondhatunk erről bármi bizonyosat, még ha Verhovina bölcsességének tárháza sokat sejtetően nyilatkozik is: „Eronim Mox, miután megismertetett a *madár*tej, kiváltképp a tetején úszkáló habfelhőcskék készítésének a módjával, történetében, ki tudja miért, azokról az időkről is említést tesz, amikor már nem lesz ember a földön". (250, kiemelés tőlem – N. T.)

Talán egy ehhez hasonló rövid ismertetés is kellő bizonyság lehet arra, hogy a többnyire ismert elemekből gyökeresen új világ épül a *Verhovina madarai*ban, a feltűnő párhuzamok pedig inkább a kiemelés eszközei, mint az önismétlés jelei. Bodor úgy volt képes mondani-

valójában megújulni, hogy elbeszélése főbb erényeit – feszességét, töménységét és zavarba ejtő sokrétűségét – megőrizte. Életműve az eddigiekhez méltó darabbal gazdagodott: meggyőződésem szerint 2011 egyik legértékesebb prózai szövegével.

Jegyzetek:

1 Csend, mozdulatlanság és időn kívüliség egymást kiegészítő motívumai alapjaiban határozzák meg Verhovina terét. A körzet természetes állapota a némaság, gondoljunk a Néma erdőre vagy Kodrin intendáns komisszárra, aki rézcsengős lovakkal érkezett, de „a csengők nyelve szalmával volt körbetekerve, hogy ne szóljon". (91) A víz archetípusával, és így az idővel való összeforrottságában (elég itt a jégz*aj*lást említenem) a zaj mint a mitikus időviszonyok megbontója rendszerint negatív tartalmakkal társul. Nikitát is azért teszik ki az erdőben, mert nem bírják bömbölését.

2 „A tengerimalac születése pillanatától a végét várja", mondja Anatol Korkodus. (32)

3 Paradox módon épp az egykori evangélikus lelkész beszél a halállal szembeállított „gyönyörű földi élet"-ről. (216)

Benyovszky Krisztián

„De előbb eszünk"

Gasztroszemiotikai esszé a Verhovina madarairól

„Bodor nemcsak ördöngös novellista, de gasztrozófusként is a legnagyobbak közül való" – írja Cserna-Szabó András.[1] A mondat első felével, azt hiszem, mindenki egyetért, a második azonban némi magyarázatra szorul ahhoz, hogy egyáltalán fontolóra vegyük érvényességét.

Mert mit jelent egy író esetében a főzés dolgaiban való jártasság? Hogy ő maga jó szakács? Ez mindenképpen előnyt jelenthet, bár nem hiszem, hogy nélkülözhetetlen előfeltétel volna. Hogy gyakran fordulnak elő műveiben ételek, azok elkészítését és elfogyasztását jelenetező szakaszok? Igen, jelentheti ezt is, de ez még mindig nem elég. Hogy erről nagyon érzékletesen képes írni? Ez már közelebb visz bennünket az igazsághoz; hiába a konyha iránti érdeklődés, ha ez nem párosul adekvát nyelvi formával, azaz nyálcsorgató és orrcsiklandó stílussal. Viszont kell még egy kis plusz ahhoz, hogy az írott konyha „bölcseleti mélységet" kapjon. Mégpedig az, hogy a szerző ki tudja aknázni a gasztronómiai motívumokban rejlő poétikai lehetőségeket, hogy az evést és az ételeket a narratív értelemképzés elidegeníthetetlen és produktív nyelvi összetevőiként, röviden – többértelmű jelekként legyen képes „működtetni".

Amennyiben tehát egy „gasztrozófus", esetünkben Bodor Ádám szövegvilágát kívánjuk feltérképezni, nem elegendő számba venni az étlapot, azt is követnünk kell, mi történik közben a fogyasztókkal és a készítőkkel, illetve, másik oldalról nézve, hogyan válik az adott fogás a fogyasztók és a készítők történetének részévé. Ezen keresztül aztán – ha a szöveg is nekünk dolgozik – nemcsak a szereplők identitását és az ábrázolt életsorsok összetettségét ismerhetjük meg közelebbről, hanem akár a fikciós világ működési szabályait is.

Éppen ezért gasztroszemiotikainak[2] aposztrofált esszém kiinduló kérdései a következők: Mi válik láthatóvá a bodori világból, ha a gasztronómiával kapcsolatos szöveghelyekre fókuszálunk? Mire vetnek fényt az ételkínálat és a fogyasztás módozatai? Milyen jelentésképző szereppel ruházza fel a szerző a gasztronómiai motívumokat?

Ezúttal kizárólag a *Verhovina madarai*val[3] foglalkozom, az életmű egyéb darabjait csak utalás, esetleg rövid ismertetés erejéig hozom szóba. Indokoltnak és termékenynek gondolom azonban további Bodor-novellák és tárcák gasztronómiai kódoltságának vizsgálatát is, ezért nem kizárt, hogy erre a közeljövőben sort kerítek.

*

Verhovina étkezési szokásait egyfelől a kiszámíthatóság, másfelől az igénytelenségből fakadó vagy a szükség hozta egyszerűség jellemzi.

Tejfölös vagy sült szalámi szeletekkel tálalt puliszka, ízesített grízes kása, krumplis káposzta, héjában sült krumpli, csalán-, lapu-, laboda- és lebbencsleves, bab- és húskonzerv, olykor némi hal, édességnek palacsinta – de mindenekelőtt lángos. Az említés gyakorisága alapján ugyanis ez a legelterjedtebb étel a településen, amit Irina Nyegrutz készít kis bodegájában. Ehhez kötődik a regény első, szinte idillinek mondható étkezési jelenete is: Adam és a javítóból újonnan érkezett fiú csomagolópapírból csipegetik a friss túrós lángost, s kísérőként sült gesztenyét fogyasztanak hozzá (17). Adam minden reggel tejfölös lángost ajándékoz a szívének kedves Nika Karanikának, s ugyancsak ő látja el rendszeresen ezzel a helyi specialitással a házi őrizetét töltő Augustin-házaspárt is.

Hozzá kell tenni, hogy nem közönséges lángosról van szó. Megkülönböztető jegye a „cakkos" széle, aminek titkára csak a könyv felénél derül fény: „Nyegrutzné, miután a lángos tésztáját kiteríti a deszkán, olajba mártott késsel villámgyorsan bele-belehasít a szélébe és csak azután dobja a forró zsiradékba. A tészta peremén, a vágások mentén kis rojtok keletkeznek, tüstént felfúvódnak, kicsattannak, az apró hólyagok rezes színekben pirulni kezdenek, attól lesz olyan cakkos, ropogós a lángos szegélye. Egy pompás nagy, ropogós és forró lepényvirág, amelynek kelyhéből olajos illatok áradnak." (112) Két szempontból is figyelemreméltó ez a leírás. Egyrészt a tömörséggel párosuló plasztikusságát kell kiemelni, mely a receptek nyelvezete és a Bodor-próza jellegadó stílusregisztere közti egybeesésre vet fényt, másrészt az utolsó mondat figurativitásában megbúvó lelkesültséget, amely ritka Adam alapvetően szenvtelen, tárgyilagos, sőt helyenként közönyös hangnemű narrációjában. Az ilyen finom stilisztikai kilengések mutatják, hogy mi az, ami még e zárt, kocsonyás ködöktől mérgezett világ lakóinak fásult életébe is képes némi színt és pezsgést vinni. Ilyen fajta érzéki, láttató aprólékossággal már csak bizonyos természeti jelenségek leírásánál találkozhatunk, melyek a mű, s általában a Bodor-novellák legemlékezetesebb helyei-pillanati közé tartoznak.

*

A *Verhovina madarai* világának élményszerűségét vagy életszerű közvetlenségét leginkább a szagok, illatok teremtik meg (számomra egyébként a leégett méhkaptárakból áradó karamellillatú füst a legemlékezetesebb), de ennek áttekintése külön tanulmányba kívánkozik. Ezért csak egy olyan példát említek, amely az étkezéshez kapcsolódik. A kelt tészta és a kovász illata a regény gasztronómiai jelrendszerében erotikus konnotációkkal bír: a vágytól fűtött asszonyi test visszatérő attribútuma. Amikor a gátőr krónikus éhség gyötörte felesége, Delfina feltárja Hanku előtt szoknyája titkait, ezt olvassuk: „A kelő kovász illata betöltötte a kunyhót a menynyezetig". (53) Korkodus kedvence, a vigécektől vásárolt süketnéma lány, Roswitha is kovászszagot áraszt: „megéreztem a kamrából áradó kovászszagot. A csillogó ajkú, kívánós asszonyokét. Roswitha tüzelt." (131) Ahogy már említettem, Nika Karanikát minden reggel friss tejfölös lángos várja az ablakpárkányon. Adam végig megmarad állhatatos és tartózkodó ételkihordónak, nem lép fel határozottabban kezdeményező hódítóként. Megelégszik azzal, hogy beszívhatja az asszony illatát, mely – az előző két példától eltérően nemcsak figuratívan, hanem ténylegesen is – elvegyül a kelt tészta, a frissen sült lángos ínycsiklandó páráival: „bekopogok, aztán egyszerűen otthagyom neki az ablakpárkányon. Boldoggá tesz, ha olykor őt is megpillantom, az ablak résein beszívhatom illatát is, de ha nem, egyszerűen továbblépek." (60)

*

Az eddig elmondottak hátterében minden olyan étel különös jelentőséggel bír, amely eltér a fogások megszokott rendjétől. Mindenképpen ilyennek számít az a négy-öt sült tengerimalac, amit Korkodus fogyaszt el a letartóztatása (majd az azt követő meggyilkolása) előtti estén. Segédjével, Adammal készítteti el, így megismerjük a fogás titkát is: „Mire végeztem velük, és belezés, nyúzás, mosás, fűszerezés után kakukkfüves, korianderes tökmagolajjal bekenve őket aszalt vadkörte-cikkek között egy tepsiben valamennyit bedugtam a sütőbe, Anatol Korkodus ünnepi öltözékében már a konyhában ült szokott helyén, az asztal végében." (147) Két és fél óra alatt ropogósra sülnek az apró jószágok, s a brigadéros először „csak ímmel-ámmal, nyámmogva piszkálgatta, aztán hol kisebb, hol nagyobb falatokkal a villáján, kimérten órákon át falatozott. Eszegette a malacokat, egyiket a másik után, egészen addig, amíg kihűlve, zsírba fagyottan egy egész és körülbe-

lül egy fél maradt a tepsiben." (148) Hajnalban jönnek érte, letartóztatják, s minden irat és személyes holmi nélkül elvezetik. Előtte azonban még egy meglepő dolgot tesz: „Fölkelt az asztal mellől, kendővel gondosan megtörölte a szakállát, megigazította csokornyakkendőjét, és lassan, kimérten, minden izgalom és a rosszullét minden jele nélkül, mintha csak pontot tenne a történet végére, belehányt a tányérjába". (149) Adam hozzáteszi: „A kiálló tüskékből, szálkákból láttam, a tengerimalacot majdhogy rágatlanul, csontostól ette volt meg". (150)

Mivel magyarázható Korkodus viselkedése?

Már régóta készült e fogás elkészítésére, beszerezte az állatokat, gondja volt a recept pontos ismertetésére, s várta a megfelelő alkalmat, amikor majd elfogyaszthatja. Nem valószínű tehát, hogy nem ízlett volna neki az étel, s ezért adta volna ki magából. Inkább a körülmények hatására gondolhatunk, arra, hogy e vacsorára halála előestéjén kerül sor. Noha sejti, hogy hamarosan érte jönnek, mégsem mutatja a félelem, még csak az izgalom jeleit sem. A teste azonban ellene vall, s kilöki magából a hamis, erővel legyűrt eledelt. Hiába a kifelé mutatott nyugalom, a lappangó szorongás miatt a fogak nem őrölnek, a gyomor nem emészt rendesen. A hányást, melyben a saját test uralhatatlansága manifesztálódik, Korkodus a hatalommal szembeni megvetés performanszává képes átalakítani – legalábbis Adam olvasatában, aki a teátrálisan kivitelezett mutatványt történetzárlatként értelmezi. A hányásnak persze e nélkül is lehet – nyelvileg kódolt – üzenetértéke, hisz a szó és az általa jelölt testi funkció gyakran használatos az undort, a visszataszítót, az alantast kifejező frazémákban ('te hányadék', 'hányok tőled', 'felfordul tőled a gyomrom' stb.).

Az előbbihez hasonló, azt új megvilágításba helyező másik „hányós" jelenet már Korkodus halála után játszódik le egy közeli női büntetőtelepen, Kolinán. Ide küldi el a Radoj nevű fiatalembert Pochoriles kocsmáros halért. A hely „oktalan barmok és bűnös asszonyok tanyája" (158), ami azt jelenti, hogy a „sok bűnös kéjelgés" (158) miatt ide jutott női rabok állattartással (tehenek, birkák, kecskék, malacok) is foglalkoznak. Radoj az állatorvost keresi fel, ő adja a halakat. Nagy munkában találja őt, mivel éppen miskárolás ideje van: „A doki, amint kikanalazta a tasakból a heréket, hátra sem nézve egyenként maga mögé, a palánkon túlra dobta őket, ahol fénylő bajszukkal kövér macskák várakoztak. […] Azért a doki a mutatósabbak közül néhányat magának is megtartott, ezeket egy kis bádogtálba gyűjtötte." (159) Azért, mert fűszeres, párolt birkahere készül majd belőle vacsorára, amire a fiú is meghívást kap. Noha sem az elkészítés módja („vette a tálat a véres kocsonyában úszó birkaherével, amit előzőleg órákon át ecetes sóban áztatott, jól megborsozta, majd a forró lábasba öntötte, meghintette borsikafűvel és lefedte" [161]), sem a kerengő illatok („Állott gumiköpenyszaga volt" [161]) nem tűnnek bizalomgerjesztőnek, épp ellenkezőleg, Radoj mégis igent mond. A közösen elfogyasztott ételt aztán fokozatosan adja ki magából. A doki kérdésére, hogy miért nem szólt közben, hogy nem esik neki jól, ezt feleli: „Még sosem ettem ilyesmit. De nem bántam meg. A brigadérosom mondogatta, hogy az életben legalább egyszer mindent ki kell próbálni." (162)

A hányás tehát ebben az esetben egy hősies kísérlet kudarcának a jele. A fiúnak nem sikerül ugyan a viszolygást keltő idegenség legyőzése, teste nem fogadja be az ismeretlen eledelt, mégis elismerésre méltó erőfeszítés az övé, mivel az új, ismeretlen tapasztalatok iránti nyitottságról árulkodik. S mivel Radoj Korkodus tanácsát követte, indokoltan merül fel annak a lehetősége, hogy a tengerimalac elfogyasztása mögött is ez az „életfilozófia" állt.

*

A Bodor-mű világában az evés nem számít különleges eseménynek. A szereplők általában nem kerítenek nagy feneket neki, minden ceremóniát nélkülözve egyszerűen megeszik a nem egyszer mások által hozott friss vagy újramelegített ételt. Ínyencekkel alig találkozhatni Verhovinán, s nem vagyunk a tanúi a Krúdy-novellákra oly jellemző „rendelési játékok"-nak[4] sem.

Egy kivétel azért akad. Ilyen annak a vacsorának a leírása, amelynek menüje elüt a megszokott helyi étrendtől: „tejszínes vadkömény leves csurgatott galuskával, majd kakukkfüves aludttejben pácolt, roston sült pisztráng petrezselymes burgonyával és fokhagymamártással, valamint kapros-ordás rántott palacsinta vörösáfonya-öntettel". (63) Ezt a különlegesnek számító ételsort Korkodus készítteti el a helyi vendéglőssel, Edmund Pochorilesszel. Az alkalom is különleges, ami a brigadéros előkészületeiből

is látszik: „Délután négy órakor hajat mosott, engem pedig elmenesztett Aliwanka varrónőhöz, hogy hozzam el a kék-fehér csíkos selyemingét és a vörös csokornyakkendőt, amiket külön erre a napra varratott". (86) Ezután vízügyis egyenruhát ölt magára, és látható izgalommal várja azokat a vendégeket, akiktől sorsának további, lehetőleg kedvező alakulását reméli. Az ünnepinek tervezett vacsora azonban – várakozásaival ellentétben – rosszul sikerül, s a meghívottak viselkedése csak megerősíti egy ideje már érlelődő rossz előérzetét.

A három vendég közül csak egyet ismer, de az is más arcát mutatja felé, mint azelőtt. Az új segédpüspököt és kapitányt akkor látja először. Jóllehet ő a meghívó fél, mégsem üdvözli őket, s az idegeneknek sem mutatkozik be. Ráadásul egy tőlük távol eső asztalhoz ül le, és – a viselkedését értetlenül szemlélő – Pochorilest használva hírnöknek megpróbálja magához hívatni közülük régi ismerősét, Kodrin intendánst; mindezt egy szalvétára írt üzenet útján. Az illetőnek a vendéglősön keresztül megüzent válaszából világosan kiderül, hogy a vízvédelmi körzet vezetőjének napjai meg vannak számlálva: „Kodrin úr azt mondja, hogy el nem bírja képzelni, miről is akarnál vele beszélni. És egyáltalán hogy is jut ilyesmi eszedbe. Elmúltak azok az idők. […] Hogy még most gondold végig az életedet, ezt tanácsolja neked." (93)

Hogy milyen hírértéke van ennek a kicsit színpadias vendéglői közjátéknak? Korkodus viselkedéséből kitetszik, hogy kezdetben egy fölérendelt hatalmi pozícióból beszél, mint aki megszokta, hogy mások engedelmeskednek neki. Távolmaradása és kívülállása ennek a fölényes magabiztosságnak a jele. A fenyegetően elutasító válasz után viszont egyik pillanatról a másikra a kizárás, a kitaszítottság térbeli szimbólumává változik át. Az, hogy a vendéglős csak kelletlenül, szemrehányások kíséretében teljesíti a parancsait, nem véletlen. Korkodus ekkor még csak sejti azt, ami halálát követően már bizonyosságot nyer, hogy Pochoriles összejátszott velük, s tevékenyen részt vett e tisztogatási akcióban. Ez akkor leginkább abból látszik, hogy a megrendelt pisztráng helyett „haramia módra készült berbécstokányt" főzött a három férfinak. „Csak megérzés kérdése. […] A jó vendéglős hallgat a sejtéseire." (96) – tér ki a brigadéros számonkérése elől. Az étel már másodszor árulja el őt, korábban ugyanis szünnapon ebédet szolgált fel a „lóarcú vagabundus"-ként emlegetett, gyanúsan viselkedő idegennek, aki feltételezhetően szintén Korkodus eltávolításán munkálkodott. Az érintett azonban hibátlanul olvassa nemcsak a természeti, hanem a gasztronómiai jeleket is: szemében az „ellenség" megetetése egyértelműen a cinkosság bizonyítéka.

Az „előadásnak" ezzel azonban még nincs vége: miután a három férfi távozik, Korkodus két szeretőjével és egy kiugrott evangélikus lelkésszel fogyasztja el az elmaradt háromfogásos menüt. Érdekes, hogy e „második felvonás" az első dramaturgiáját ismétli meg, csak eltérő szereposztásban: ezúttal a brigadéros kerül az intendánséhoz hasonló helyzetbe, s a tiszteletbeli csendbiztos, Hamilcar Nikonuk a pórul járt brigadérosébа. Nikonuk hiába próbált odasündörögni az asztalhoz, „Korkodus, felismervén szándékát, egyenesen a terem túlsó végébe küldte azzal, hogy titkos megbeszélésük van, neki, afféle hivatalos személynek ilyenkor az a dolga, hogy tisztes távolból figyelje, mi történik a teremben". (94) Nem kap a pisztrángból sem, mire Kis Jánost idéző, bosszúra éhes indulattal kilenc főtt kukoricát fal be, és némi görögdinynyét küld utána. Nem tudjuk meg, sikerül-e elkerülnie a móriczi hős sorsát, hisz Danczura, felpuffadt hasát látva, azt mondja: „nem kizárt, éppenséggel haldoklik". (95) Korkodust egyáltalán nem izgatja a sorsa, ő teljesen a vendéglős árulásával van elfoglalva.

Ilyen fajta érdektelenség és cinikus közöny – az egyébként rokonszenvesnek mondható – Adamra is jellemző. A brigadéros segédje kegyeletsértő módon elmajszolja az öngyilkos Augustin házaspár utolsó, érintetlenül hagyott reggelijét (110); mint egy „előrehozott" halotti tor hívatlan vendége. Ez a jelenet, hatásában, a *Barbárok* hátborzongató szalonnázásához mérhető: a juhász és fia gyilkosai a frissen elhantolt holttestek fölött raknak tüzet, s ott költik el jóízűen a vacsorájukat. Amikor pedig az unokahúgaként emlegetett, de hozzá valójában semmilyen rokoni szállal nem kötődő Danczura vajúdni kezd, és üzen érte, hogy beszélni szeretne vele, a férfi nem tesz eleget kérésének. Fontosabbnak tartja ugyanis az éppen akkor elkészült húsos-krumplis omlett elfogyasztását: „Jó, mondom, majd átmegyek. De előbb eszünk. Kezdek tálalni, te addig kérdezd meg tőle, mit akar" (207) – mondja az üzenetet hozó Lorenz Fabritiusnak.

Az idézett példák rávilágítanak arra, hogy Bodor az evési rituálét a jellemfestésen túl a szereplők közti viszonyrendszer változásának ábrázolására használja fel. Az, *amit* esznek (menüsor) és *ahogy* esznek (hely, ülésrend, kommunikáció), ebből a szempontból válik jelentésessé.

*

Verhovina, s ezen belül is a szűkebb cselekménytér, Jablonska Poljana egy olyan földrajzi referenciákat sem nélkülöző mesebeli vidék, ahol a madár se jár. Egy izolált, elfeledett és elmaradott régió, amely az emberi civilizáció – igaz, kezdetleges, de mégis meglévő – jelei ellenére alapvetően *kulturálatlan*, azaz *műveletlen*, a szónak mind mezőgazdasági, mind intellektuális értelmében. Mélyen beágyazódik a hegyvidéki flórába, a lakosok élvezik a vidék nyújtotta természeti és ásványi kincsek áldásos (táplálék, ivóvíz) és ártalmas (bűz) hatásait egyaránt. Vadállatok (medve, róka) is élnek a közelben, de közvetlenül nem veszélyeztetik az emberek életét.

A hely állatvilága, nem mindig tisztázható okok következtében, fogyatkozóban van: a madarakat ismeretlen tettesek elüldözték, a méheket szó szerint kifüstölték, a tyúkok fertőző járványban pusztultak el, s a tehénállományt is rendszeresen tizedeli az „októberi nyálkór". (127) Feltűnő viszont, hogy Verhovina lakói animális vonásokkal felruházottak. Ez elsősorban a metaforikus azonosítások és az állathasonlatok gyakoriságával magyarázható. Elegendő itt a javítóintézetből érkező fiatalokra utalni, akiket Korkodus csak madaraknak hív, „tudván, hogy a vége mindig az, hogy egy szép napon elrepülnek". (6) Így a borzképű Vaneliza Nikonukra (143), a „cinege démon" Nika Karanikára, Brigitta Konuvalov szentjánosbogárként világító gyémántfogaira (86), Daniel Vangyeluk fagyos kutyaszemére (16), a Korkodus „kedvenc állatkája"-ként emlegetett Roswitha tehénborjú tekintetére (101), a lóarcú és az egérarcú idegenre vagy Klara Burszenre, akinek „alakja girhes, konyhája erősen macskaszagú" (140). Három esetben azonban a szereplő viselkedése vagy életvitele is valamely állatéra emlékeztet, s épp ezek a példák gasztronómiai szempontból is figyelmet érdemelnek.

Az egyik ilyen a gátőr felesége, aki, azon túl, hogy Delfinának hívják, férjével együtt medveszerű[5] életmódot folytat: „A tél közeledtével lefeküdtek, betakaróztak kóccal, gallyal, hullott őszi levéllel, s mint a burkus medvék, tavaszig összebújva aludtak a behavazott kunyhóban." (46) Férje eltűnése után azonban az asszonyt korábban nem ismert mértékű éhség fogja el, s a tél folyamán többször is eljár élelemért az utászokhoz – ami viszont inkább emberi vonásnak tartható. A kép teljességéhez tartozik még, hogy áfonyával és bodzával festi „mákosan őszülő" haját, ruhája alól pedig „avas zsírszag árad" (47). Ágyékának leírása – mely a bodori miniatűrök mintadarabja – portréját még inkább a bestiáriumok műfaji tartománya felé tolja el: „Telt fehér combját lila erek hálózták, köldöke alatt, mint menekülő apró bogarak, anyajegyek futkostak szerteszét. A kis mohafészek mélyén, mint egy kis rózsaszín csiga, eleven húsa csillogott." (53) Állati(an) ennivaló; a leírás egy body art produkcióvá avatja a látványt.

A másik állatszerűen megnyilvánuló szereplő Danczura, a vendéglő vagy inkább kifőzde szolgálója. A külsőre amúgy is visszataszító lány szabad pillanataiban, ravasz hüllőt meghazudtoló módon, lepkékre vadászik: „Danczura […] sárga blúzában, amely derűs napokon le nem hullott róla, a nyári konyha lépcsőjén ülve sütkérezett. A lepkéket fogdosta, amelyek a mellére telepedtek. A sárga szín vonzza a pillangókat, de Danczura kipárolgásától, amint rászállnak, el is ájulnak, ilyenkor ő egyenként leveszi őket és megeszi." (64)

Nem tudni, hogy vadállati ösztönök vagy elfojtott kannibalisztikus késztetések élednek-e újjá Klara Bursenben, amikor a Korkodussal való kibékülés után, mintegy az utolsó búcsú aktusaként, beleharap a férfi kezébe – olyannyira, hogy a seb később ápolásra szorul: „ahelyett, hogy e szavakra tekintetét búcsúzóul bánatosan ráemelte volna, keze után kapott, és indulatosan beleharapott". (141) A szűkszavú narrációnak köszönhetően nem ismerjük meg e szokatlan tett lelki mozgatórugóját; leginkább talán az elkeseredéssel teli szemrehányás húzódhat meg mögötte, hogy a brigadéros tizenkilenc évig volt haragtartó vele szemben, s csak akkor szánta rá magát a kiengesztelődésre, amikor már mindkettejük számára késő volt. De a harapásba torkolló ragadozó indulat ugyanúgy lehet az önostorzás szélsőséges megnyilvánulása is: hogy tudniillik miért nem tett a közeledés érdekében ő is valamit. Vagy egyszerűen csak jól eset beleharapnia a halálra szánt brigadéros kezébe?

Ehhez hasonló „harapós" jelenetre egyébként van példa Bodor egy korábbi tárcájában is. Ebben egy menyéthez hasonlító, Ewa Morskie Okónak becézett hölgy kap váratlanul kollégája keze után – azzal a különbséggel, hogy előtte udvariasan megkérdezi: „Megharaphatom?"[6] A szöveg ezzel a bizarr kérdéssel záródik, ezért – a bodori novellaépítkezésre oly jellemző módon – nyitott marad. Nem derül ki, miért lett hirtelen ilyen harapós kedvű ez a „kis ragadozó, hosszúkás, ruganyos, sima és feszes, és bizonyára kellőképpen ravasz"[7] nő.

Hozzá kell tenni, hogy a metaforizáció kétirányú: az állatok olykor emberi tulajdonságokkal bírnak. Példaként szolgálhat a bánatos tekintetű szamár (45), a visítozó, vérmes sakálrókák (101), a kuncogó menyétek (128), a morcos képű bojtos kölönte (164) vagy a Néma erdőt lakó komor, hallgatag varjak (45). Ez utóbbiak gyomra lesz koporsója Duhovnik gátőr nem éppen vitézül holt testének. Az állatok és az emberek világa közti szorosabb kapcsolat olykor sorspárhuzamok formájában jut kifejezésre. A gátőr fán függő holtteste mellett ott lóg – a madarak által ugyancsak megdézsmált – kutyája teteme is. Ilyen az a rejtélyes „merénylet", amelynek először a szamarak, utána pedig az állomásfőnök lesz a szenvedő alanya: ismeretlen elkövetők éjszaka mindkettejüket kopaszra nyírják. S nem hagyhatjuk említés nélkül azt a körülményt sem, hogy Korkodus holtteste – végakaratának megfelelően – épp a kettes számú gálicos vizű termálmedencébe kerül, az egyre kékebb „csodás vadmalac" mellé.

*

Az előbb a lakosok műveletlenségére céloztam, és mintha az állati jegyek ecsetelése – kimondatlanul ugyan, de – szintén ebbe az irányba mutatna. Ez némileg túlzás, hisz orvos és pap is van közöttük. Persze a tanultság még nem jelent feltétlenül műveltséget is. De nem is ez íratta le velem az ominózus mondatot, hanem az, ahogyan a verhovinaiak a könyvekhez, és általában az íráshoz viszonyulnak. Olvasó emberrel szinte alig találkozhatni, az írás szerepe a céltalan, monoton adminisztráció (Korkodus jelentései), a jelző beazonosítás (az új „madarak" nevét tartalmazó kartonlap) vagy a puszta híradás (a vendéglő krétával lefirkantott menüje). A könyvek itt nem ismeret- vagy élményforrásként említődnek, hanem használati tárgyakként; esztétikai érték helyett fűtőértékük van.

Kivétel Eronim Mox szakácskönyve, mely a vízvédelmi körzet vezetőjének szemében különös becsben áll. Nem csak kulináris érdeklődéstől vezérelve forgatja rendszeresen; mondhatni ez a Bibliája, a vigasztalás, a tanítás, az útmutatás könyve. A receptek mellett ugyanis tanmeséket, sőt a jövőre vonatkozó előrejelzéseket is tartalmaz. „Anatol Korkodus, valahányszor élete során szorult helyzetbe került, bezárkózott a szakácskönyvvel a vízfelügyeleti brigád irodájába, ahonnan órák elteltével, ha nem éppen másnap reggel, megkönnyebbülten bújt elő." (98) Ezért esik kétségbe, amikor nem talál benne magyarázatot Roswitha szökésére. De ha már a mesék nem segítenek, még mindig ott vannak a gyógyító ételek. Mintha egy Krúdy-novellából idéznénk: „Úgy rémlett, van benne egy rövid kis fejezet, amely fölött addig mindig magabiztosan átsiklott, kímélő egytálételek lassan múló bánatos napokra, valami ilyesmi volt a címe. Most azt kereste." (104) E hol mese-, hol szakácskönyvként emlegetett opus jelentőségét Adam fogalmazza meg lényegre törően, amikor kijelenti, hogy szerinte „abban van Verhovina egész bölcsessége" (169).

De miféle bölcsesség lehet az, milyen „gasztrozófia"?

A kérdés megválaszolásához csak nagyon kevés támpontot ad a szöveg. Annyi sejthető, hogy a fejezetek a mitológiai alapú eredettörténetekkel és a parabolák analogikus gondolkodásmód formálta struktúráival rokoníthatók. A talányos történetek „Verhovina amúgy is ködös múltjából" (98) származnak, s olyan önértelmező-kivetítő olvasásmódot követelnek meg, ami a példázatok értelmezését jellemzi. Az elbeszélő megjegyzi, hogy a könyv tartalmazta történetekben „a szemfüles olvasó számára bölcs útmutatások rejlettek nem várt események megértéséhez". (98) Egy példa mégis akad, mely legalább valamelyest érzékelteti kulinária és világmagyarázat lehetséges kapcsolódási pontjait: „Eronim Mox, miután megismertetett a madártej, kiváltképp a tetején úszkáló habfelhőcskék készítésének a módjával, történetében, ki tudja miért, azokról az időkről is említést tesz, amikor már nem lesz ember a földön. Hogy ezek a felhők akkor is ugyanúgy fognak rohanni az égen, mintha valaki lentről csodálná őket. Hogy akkor meg minek, arról egy szó nem esik."

(250–251) A tojáshab és a felhő hasonlóságának köszönhetően a földi élettér egy nagy adag madártejként fogható fel, melyben köztudottan legalább olyan kevés a madár, mint a vidék erdeiben. A felhő–tojáshab párhuzam azonban összekapcsolható a Verhovina hangulatát döntő mértékben meghatározó gasztronómiai kicsengésű motívummal, a vidéket beborító *kocsonyás* párával és csenddel.

A szövegek és az ételek, az olvasás és az evés kapcsolata más összefüggésekben is felmerül Bodor művében. Klara Burszennek azt jósolták, hogy egyszer majd egy magyar katonatiszt jön érte Medwaya behavazott bércei felől. Az asszony ezért rendszeresen magyar könyvekből olvastat fel magának (csak úgy *falja* őket, mondja az elbeszélő), hogy ismerkedjék a nyelvvel. Nem ért belőle semmit, akárcsak a felolvasó, Adam, de megilletődve hallgatja a nyelv melódiáját. A felolvasásért cserébe étellel fizet; irodalmi élményért gasztronómiai élmény jár: „leültet és megkér, hogy amíg bodzaszörpös palacsintát süt nekem, olvassak föl legalább egy-két oldalt a hozott könyvből, ilyenkor még az edény koccanásait is kerüli, hogy még egy szótag se szálljon el észrevétlen". (28) Delfina megeszi azt a postagalambot, amely Korkodus üzenetét viszi; az utasítás helyett (a „gátőr haladéktalanul nyissa meg a zsilipeket" 39) a szöveg hordozóját *fogadja be*. A vég közeledtével egyre kétségbeesettebb brigadérosban pedig ténylegesen is felmerül, hogy *befaljon* egy szöveget, azaz hogy megegyen egy rá nézve kompromittáló beadványt (141).

*

Ha a fogások – az eltérő földrajzi szituáltság és regionális meghatározottság következtében – eltérőek is, az ételek jellegében és az elfogyasztás módjában felfedezhetők hasonlóságok Bodor és a magyar irodalom két legnagyobb gasztronómusának művei között. Az ételek rusztikus egyszerűsége, az evés helyenkénti érzéki áthallásai és kannibalisztikus dühe Móriczot,[8] a halál ellenében, annak árnyékában folyó étkezések és azok sajátos rituáléja pedig Krúdyt idézi. Közben persze nem szabad megfeledkezni a nyilvánvaló stilisztikai különbségekről: a szenvtelenül tárgyilagos, tömör, visszafogottan lírai Bodor-prózától egyaránt távol áll a nyelvjárási sajátságokkal átszőtt élőbeszédszerű lazaság és az asszociatív, általában metaforikus logikát követő mellérendelés.

De tekintsünk most előre: a hétköznapi és különleges fogások kontrasztja, az ételekben megtestesülő idegenség legyőzése, az illatok érzékisége, az animalitás hangsúlyossága, a norma- és tabusértő asztali viselkedés talányos jelképisége, olvasás és evés egymásrautaltsága – a *Verhovina madarai* alapján ezek lehetnének a bodori gasztronómia kulcsszavai. Hogy menynyire érvényesek a szerző korábbi műveire is, az még elemző bizonyításra vár – de addig is: együnk és olvassunk!

Jegyzetek:

1 Cserna-Szabó András, *Kurt Fiala halott: Bodor Ádám 70* = Cs. A., *Mérgezett hajtűk*, Bp., Magvető Kiadó, 2009, 60.

2 Az alkalmazott jeltudomány (szemiotika) azon ága, amely az ételek és az evés kultúrtörténeti, poétikai, esztétikai vagy ideológiai vonatkozásaival foglalkozik, mégpedig a jel és a jelezés szempontjából. Ennek elméleti hátteréhez lásd: Benyovszky Krisztián, *Irodalmi étlapok*, Alföld, 2007, 9. sz., 105–115.; Uő, *Gasztronómiai utazások = Az utazás szemiotikája*, szerk. Balázs Géza, H. Varga Gyula, Bp., Eger, Magyar Szemiotikai Társaság, Líceum Kiadó, 2010, 260–269.

3 A kötetre (Bodor Ádám, *Verhovina madarai*, Bp., Magvető Kiadó, 2011) a szövegben csupán oldalszámokkal hivatkozom.

4 Vö.: Fülöp László, *Közelítések Krúdyhoz*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1986, 189–194.

5 *Az utolsó szénégetők* című tárcában viszont fordított a helyzet: egy Bús Ilonkának keresztelt medvéről esik szó benne, amely „vacsoraidő elteltével néha felbukkant a tanya körül, kinyalta a puliszkás kondérokat". Bodor Ádám, *Az utolsó szénégetők* = B. Á., *Az utolsó szénégetők: Tárcák 1978–1981*, Bp., Magvető Kiadó, 2010, 135.

6 Bodor Ádám, *Berlin-Lichtenberg – Wrocław Główny* = Bodor, *Az utolsó szénégetők… i. m.*, 156.

7 *Uo.*, 154.

8 Vö.: Benyovszky Krisztián, *Évődés: Az ételek és az evés szemiotikája Móricz Zsigmond műveiben* = B. K., *Foszto-gatás: Móricz-elemzések*, Pozsony, Kalligram Kiadó, 2010, 151–175.

Horváth Csaba

Nem megoldás, hanem irgalom

Bodor-apokrif

Bodor Ádám majdnem húsz évvel a *Sinistra körzet* után írta meg a *Verhovina madarai* című regényét. Ez a kétely nélküli mondat azonban túl kerek ahhoz, hogy lefedje a valóságot. Egyrészt Bodor most sem regényt ír, hanem a novellafüzér és a regény között helyezi el a szövegét. S bár a *Verhovina madarai* valószínűleg kevésbé kerül a műfaji viták centrumába, mint a *Sinistra körzet*, most sem feledhető, amit Raymond Carver a regényről mondott: „Úgy éreztem, a regényíráshoz az kell, hogy az író egy érthető világban éljen, olyanban, amelyikben hinni tud, amelyiket célba veheti, hogy azután képes legyen hitelesen ábrázolni. […] Ezenkívül meggyőződéssel kell vallania, hogy ez a világ alapvetően igazságos, vagyis indokolt a létezése, érdemes írni róla és vélhetően eközben nem foszlik köddé. Az általam ismert világ, ahol éltem, nem ilyen volt."

A Bodor által megélt világ nem mondható „alapvetően igazságosnak", s csak kérdésesen indokolható a létezése. Az viszont biztosan elmondható, hogy érdemes írni róla, mert csakis az írás közben nem foszlik köddé. Sőt, ezt a világot részben az írás teremti meg, jóllehet Bodor néha még e világ létezését illetően is elbizonytalanít; „Érdekes, amiket mond, de ők életükben nem hallottak Jablonska Poljanáról" (128) – hitetlenkednek a telep hallatán az egészségügyi kommandó tagjai.

Részben pedig egy korábbi hasonló utazás emlékezete: a *Verhovina madarai* felidézi a *Sinistra körzet* emlékeit. A *Verhovina* szövege a telep köré rendeződik, s lényegében a telep egésze a főhős. Az utazó pedig, kit a narrátor Beatriceként kalauzol végig az egyszerre hiperrealista és álombéli Poklon és Purgatóriumon, hogy a könyv végén talán a Feltámadás reményében elbúcsúzzon tőle, nos, az utazó azt látja, húsz év után minden másképpen van, mégis ugyanúgy.

Húsz év alatt nem változott a táj. Bár a *Verhovina* a *Sinistra körzet*hez képest akár valóságos földrajzi helyet is jelölhetne, a szó etimológiájaként fellelhető „felföld, hegyes vidék" akárhol elképzelhető, mégsem lehetne máshol. A hegy mindenhol a földet az éggel összekötő szakrális földrajzi tér, ezt a vidékét mégis itt, Kelet-Közép-Európában véljük felismerni.

Bodornak a *Sinistra körzet*tel sikerült a dokumentaritásra alapozott referencialitásnál mélyebb hitelességet teremtenie. Tájat és nyelvet talált ahhoz a világhoz, melyben az ontológiai és a történelmi viszonyok befolyásolta nyomorúság nem válik külön: az ontológiai nyomorúság elsődlegessége miatt nem működik a történelem illúziója, miszerint szerencsétlen egybeesések okozzák a mi közös West-Balkánunk boldogtalanságát. Másrészt viszont azt is felmutatja, milyen emberi viszonyokat épít fel a félelem, bizalmatlanság és kiszolgáltatottság azon viszonyrendszere, amely nem kis mértékben mégiscsak ezeknek a történelmileg-politikailag változó, lényegüket tekintve változatlan helyzeteknek a következménye.

Húsz év alatt nem változott a nyelv. A *Sinistra körzet* szakirodalma érdemben tárgyalta Bodor személy- és földrajzi neveinek szimbolikáját. Ez a névadási eljárás most a *Verhovina madarai*nak is egyik jellemzője. Verhovina lakóit a nevük közösségként nem identifikálja: nem szlávok, nem magyarok, nem románok. Verhovinán a tizenkilencedik századi kultúrára épülő befogadó nemzet és a huszadik századi totalitárius közösség fogalma egyaránt érthetetlen. Sőt, az egyéni identitások is értelmezhetetlenek: a nevek nem jelölik, inkább lerombolják az eredetet. A szláv, román, magyar, német nevek nem változó identitást, hanem éppen az identitás hiányát mutatják.

Bár a könyv – természetesen – magyarul íródott, az sem derül ki, szereplői milyen nyelven beszélnek. Verhovina általános lecsupaszítottságához a nyelv szegénysége is hozzátartozik.

A szövegben többször is előfordul az olvasás motívuma, de mindig azzal a megszorítással, hogy az olvasók nem értik, mit olvasnak. („[A] kisasszony kívánságára egy órán át felolvasok a Máramaros vármegye hegy- és vízrajza, valamint növény- és állatvilága című magyar nyelvű könyvből. Magyarul egy kevéske a javítóban

ragadt rám, de nem sokat értek a szövegből, Klara Burszen pedig éppenséggel semmit.” [115]) Eronim Mox szakácskönyve, melyet élete értelmezéséhez hív segítségül a brigadéros, szintén felemás helyzetben van: a receptek gyűjteménye a Verhovinán fogyasztott ételeknek ugyanúgy csak az égi mása lehet, ahogyan egy könyv szervezett világa is átesztétizált és szerkesztett variációja az ottaniak életének. De a Tatjána nevű macska ugyanúgy könyvekre tett ironikus utalás, ahogyan a Jasznaja Poljanát megidéző Jablonska Poljana is.

Nyelv és név nélkül Verhovina lakóinak nemcsak közösségi, de egyéni identitásuk sem lehet: nem lesznek történeteik, mert nincsen olyan nyelv, amelyben a történetek megtörténhetnének. Történeteikben nem jöhet létre az az én, akit a nevek érdemben jelölhetnének. Ricoeur narratív identitás gondolata szerint a szubjektum identitása csak reflexív közvetítettségben nyerhető el. Verhovinán a beszéd még egy reflexió előtti, ösztönös állapotot mutat. A narratív identitás ráadásul időbeliséget feltételez, ahol a személyiség identitásának időben megképződő azonossága és változása áll a középpontban. Bár a Verhovinán élőknek vannak emlékeik, mintha mégsem a múlt–jelen–jövő hármasában, hanem valamilyen folyamatos jelenben élnének. Noha vannak magyarázataink, senkiről nem tudjuk, hogyan élt, mielőtt Verhovinára jött volna, ahogyan azt sem, mi történik vele, ha elmegy. A narratív azonosság ebben a világban nem adekvát fogalom.

Ám a nyelvi szegénység nem csupán negatívum. Bodor könyveiben – így a *Sinistra körzet*ben s a *Verhovina madarai*ban – a szavak nem leplezhetik el, legfeljebb leleplezhetik azt, mennyit ér valójában a nyelv. Verhovina lakóinak szava hazátlanabb a szónál: Bodor nyelve nincsen messze Pilinszky stilizált némaságától.

Ricoeur szerint a nyelv, ha igazán fontos határhoz ér, szükségszerűen metaforikussá válik. S ilyen metafora Verhovina is, a folyamatosan hiányzó, s a végén mégis megjelenő madaraival együtt. Annak a létezésnek a metaforája, amellyel szemben lehetnek esztétikai, etikai, sőt akár vallási érveink is, de egyrészt hatástalanok maradnának, másrészt a létezés súlyos félreértéséről tennének tanúbizonyságot. Nem várható el, hogy a világ a mi törvényeink szerint működjön. A létezéssel szemben soha nincs igazunk.

Szent Margit
Szövött falikép

Nem véletlenül haladja meg a civilizációtól elzárt teleppel Bodor a kulturált–barbár ellentétpárját. Verhovina egyszerre természeti és ipari táj, „távol a város kísértésétől, imbolygó ködök, kénszagú melegforrások, elhagyott tárnák és meddőhányók közelében”. (6)

Verhovina természeti-biológiai környezetében az ember nem elsősorban társadalmi lény. Az évszakok körforgása, a hideg, az éhség, a tárgyi szűkösség biologikuma az ontológiai létet idézi.

Bodor hőseinek magányát nem korunk modern vagy posztmodern emberének elmagányosodása okozza, hanem az ontológiai egyedüllét, sőt az *elhagyatottság* érzése. Elhagyatott a vidék, s elhagyatottak benne az emberek. S ebben a hol sivár, hol burjánzóan vad, hol fagyott, hol olvadó tájban egy dolog biztos: a fenyegető bizonytalanság. Ember nem is marad benne éjszakára:

„Nincs itt mégis egy hely, ahol megaludhatnék?

Nincs.

Mégis. Rám fog esteledni.

Isten szolgája nem fél a sötétben.

De fél." (183)

Bodor tája a szereplők interperszonális kapcsolatainak metaforája. Verhovinán az emberek úgy élnek egymás mellett, ahogyan az egy élettérbe került állatok az erdőben: számon tartják egymást, valójában mégis egyedül vannak. Ha valaki elmegy, megszökik, meghal, megölik – az eltűnésnek széles a skálája –, hiánya legalább annyira természetes az ottmaradóknak, amennyire jelenléte annak számított. Sőt, mintha a Verhovinán az emberek jelenléte és hiánya nem képezne éles ellentétet. S mivel mindenki tudja, hogy előbb vagy utóbb mindenkire sor kerül, a hiány a jelenlét meghosszabbított formája lesz. Jól mutatja ezt a termálforrás vize alatt fekvő halott brigadéros: „Az nem hínár. Az az Anatol Korkodus szakálla. […] azt akarta, hogy ide helyezzük örök nyugalomra." (248)

Az elmúlás nem verbalizálódik, de indulatot kelt: a halottakra való emlékezés működik a bosszúban, sőt mintha a megtorlás nem az élet elvétele miatti büntetés, hanem az életre irányuló irigység lenne. Jó példa erre, amikor Augustinék megölik a feltámasztott gyerekeket. Ha az ő gyerekeik meghaltak, másé se maradjon életben. „Évekkel korábban, a pünkösdi förgeteg idején az erdei kápolnában hét iskolás gyereket halálra sújtott a villám, közülük kettőt Nika Karanika gondozónő, a kis cinege démon – ő tudja hogyan –, ott helyben föltámasztott. De az Augustinék két gyereke közül egyik sem volt a kettő között. Úgy látszik, részrehajló kivételezés, felháborító igazságtalanság történt. Ezért valaki, hogy helyre tegye a dolgokat, éjszaka belopózott az őrizetlen beteggondozóba, ahol a feltámasztott gyerekeket pihentették, álmukban drótot tekert fülükre, lábujjkájukra, a drót másik végét pedig az aljzatba dugta. Bizonyára egy darabig még elgyönyörködött az aprócska kék és zöld szikrákban, amelyek mint meganynyi jópofa kis villám cikáztak körülöttük, aztán elégedetten távozott. A két gyerek újra halott volt." (107–108)

S a gyász kanalizált formája, szinte már szertartás az állatok jelképes megcsonkítása is: „Az utolsó napon még történt néhány fura dolog. Reggel, amikor elújságoltam neki, hogy a kommunális istállóban valaki az elmúlt éjszaka megnyírta a szamarakat, kivétel nélkül mindegyiket, helyeslően bólogatott. Igen, meglehet, mondta, ez a gyász, a fájdalom jele, ilyesmire bármikor számítani lehet. Valakinek, egy szeretett lénynek az elvesztése visz rá ilyen cselekedetekre mély érzésű embereket. Valakit elsirattak." (143)

A már-már szociologikus anyagi világot (gumicsizma, Stihl motoros láncfűrész stb.) balladisztikus hangulat ellenpontozza. A megszokott tárgyak között nem a megszokott törvények uralkodnak: „Verhovinán az asszonyok két évre hordják ki a gyereket". (187) Megérzések és jelek, sejtések és babonák keltik a világ kiismerhetőségének illúzióját: „Úgy látszik, megint az az újfajta betegség ütötte fel a fejét". (127) A halál pedig megszemélyesíthető és néven nevezhető: „Nikita az Eronim Mox meséskönyvében, és egész Verhovinán a halál neve". (145)

A telep lakói között számos egykori nevelőintézetes van, akiket azért vett ide a telep vezetője, hogy „a végtelen szabadság igézetében találjanak magukra, a boldogulás útjára". (6) Verhovina tehát a börtön és a végtelen szabadság között helyezkedik el. Sziget, ahol a rabság és a szabadság fogalmai nem válnak élesen külön. Defoe *Robinson*jában a címszereplő két bűnös, sőt lázadó emberre hagyományozza a szigetét, így az egyszerre lesz a Paradicsom és a Paradicsomból való kitaszítottság helyszíne. Bodor Jablonska Poljanája a *jabloko* szóban rejlő *alma* miatt önmagában is bibliai parafrázisnak tekinthető, a már az első oldalakon megmutatkozó szabad akarat téves iránya azután tovább mélyíti ezt az allúziót: „De nem sokra ment velük. Nem is áltatta magát, madaraknak hívta őket, tudván, hogy a vége mindig az, hogy egy szép napon elrepülnek". (6)

Micsoda hát Verhovina? A szabadság magánya vagy soha véget nem érő javítóintézet? Az intézetből érkezett a telep vezetője is. A közelben női börtön, a telep határán túl a fenyegető végtelen. Itt mindenki rab volt, vagy most is az.

Idő látszólag nincs – „a menetrendet itt nemrég eltörölték" (5) –, valójában mindenki tudja, véges az ideje. Sőt, van akinek ez erőt is ad. S a negyvenedik oldalon olvasható mondat akár Bodor ars poeticája is lehetne: „hamarosan vége lesz itt mindennek, ami ide kötötte, mégis úgy

végezte a dolgát, mintha nem az enyészetnek, hanem az örökkévalóságnak dolgozna." (40)

A *Verhovina madarai* a természeti-biológiai életformával és az emberi társadalom hierarchiájának furcsa parafrázisával az *Ivan Gyenyiszovics egy napjá*nak létezésmódját idézi fel. Ám Bodor világában mégsem a börtön alkotja meg a világ modelljét, hanem a világ válik börtönné azáltal, hogy szűkre szabja az emberi kapcsolatok lehetőségeit. Verhovina lakói közel kerülnek egymáshoz, eltávolodnak egymástól, de nyelvtelenségük állapotában nem reflektálhatnak a világra, csak elszenvedhetik azt.

Egyszerre vannak az ártatlanságon túl és a reflexión még innen. S ez a köztes helyzet a bűn és a megbocsátás problémakörét veti fel. A könyv alcíme – *Változatok végnapokra* – az apokalipszist idézi.

Bár könnyű lenne René Girard nyomán azzal érvelni, hogy a regény apokaliptikus műfaj, mégis új megközelítést kaphatunk a Bodor-életmű egészében oly fontossá váló kérdésre. A regényt ugyanis sokan tartják az egydimenziós, tehát Istentől elhagyatott világ műfajának. A regény Kundera szavaival élve akkor született meg, „amikor Isten lassan elvonult arról a helyről, ahonnan a világegyetemet és annak értékrendjét irányította, ahol elválasztotta egymástól a jót meg a rosszat, és értelmet adott mindennek". S ettől nem elválaszthatóan a szabadság és a nevelődés, tehát a jó és a rossz szétválasztásának lehetősége és képessége kerül a regény homlokterébe. Bodor a szabadságról ír egy olyan korban, amelyben a választáshoz sem a szabadság, sem a képesség nem adatott meg.

A regény megjelenése utáni kisepika ideális korszakának viszont azt a töredezett, esetleg később átmenetinek bizonyuló periódust gondolják, melynek folyamatait a regény műfaja – már és még – nem képes hitelesen összefogni. A novella tehát egy töredezett, a hiteles összefüggésekkel nem bíró világ adekvát epikai formája.

Bodor a regényt és a novellát keverve olyan apokaliptikus világot teremt meg, amely azért is apokaliptikus, mert már nem adatik meg benne a nagy narráció lehetősége. Pedig a nagy narráció nélkül a *Jelenések könyve* sem lehetne az, ami: a pusztulás és feltámadás nagy ívű története.

Bodor olyan prózaformát hoz létre a novellafüzér és regény között, amely mindig véget érhet, ám éppen emiatt mindig újrakezdhető. Olyan, mint a *Jelenések könyve* a *Biblia* végén, amely után a *Teremtés könyve* következik. Ám amíg a Kezdet és a Vég nem választható szét egymástól, addig Bodornál az ember nem pusztán alávetettje az időnek, de létezésük nem is feltételezi egymást: „ezek a felhők akkor is ugyanúgy fognak rohanni az égen, mintha valaki lentről csodálná őket. Hogy akkor meg minek, arról egy szó nem esik." (250–251) A befejezetlenség végtelenje pedig ördögi attribútum.

A szövegben számos biblikus motívum található. Egy részük túl van az etikai jó–rossz ellentétpáron, így az „eljön az idő is, amikor majd a napot nem követi többé éjszaka" (224) egyszerre idézi a halált és a feltámadást, illetve az „a valaki, akinek a jövetelére számított, […] rendszerint éjszaka érkezik. Amikor az átlátszatlan sötétségből, a legnagyobb csend mélyéről, úgyszólván a semmiből egyszer csak előlép és kopog. Vagy nem is kopog, csak bejön. Egyszer csak ott van. Azért, hogy magával vigye" (143) részlet az „Úgy jövök el, mint éjjeli tolvaj" (Jel, 16,15) versét idézi meg.

De a legfontosabb bibliai utalások a madarakkal kapcsolhatóak össze. A halottakat az a Nika Karanika támasztja fel („Kettőt feltámasztott, azt mondják. Hogy a fenébe csinálta?" [59]), akinek madarak vannak a ruháján („Kék selyemköpeny volt rajta, melyre fénylő fonallal szálldosó madarak, pintyek, süvöltők, kenderikék és cinegék voltak hímezve" [71]).

Az elhagyatottság reménytelenségének állapota és a remény visszatérésének ígérete egyaránt a madarakhoz kapcsolódik. „Először a kakasokat lehetett hallani, kattogásuk mint egy üres templomban, visszhangzott a Néma erdő fatörzsei között, aztán a korai rigófütty is át- meg átszőtte a távoli tisztásokat. De a hang, ki tudja, honnan, talán egy másik országból érkezhetett. Az is lehet, Hanku csak képzelődött." (49) S a regény végén feltűnő madarak a Noéhoz visszatérő galambként hozzák magukkal a reményt: „Csőrükben ágacskákkal […] Megjöttek a rozsdafarkúak". (255)

Sőt, Verhovina madarai is az ott élők metaforájának tekinthetők. A brigadéros a telepre hívott intézetiseket hívja madaraknak: „madaraknak hívta őket, tudván, hogy a vége mindig az, hogy egy szép napon elrepülnek". (6)

A könyv végén megváltozik a víz összetétele, a termálforrások fölé házakat akarnak építe-

ni. Eladják a cseresznyéskertet, ahogy egy másik szerző írta.

Az utolsó oldalon a gyilkossá vált Adam tiszta ruhát vesz, mint mindenki, aki Verhovinán halni készül. S a megérkező madarakról bár sejthetjük, de nem tudhatjuk biztosan, hogy a halál nyugalmát vagy a feltámadás fényességét hozzák-e magukkal.

Ám Verhovina reménysége a reménytelenségben gyökeredzik. Ez a reményég irracionális, ésszel megérthetetlen, az ember számára irányíthatatlan. S ez a szemlélet talán a nyelvfelfogásnál is mélyebbé teszi Pilinszky és Bodor világát. Mind a ketten arról tesznek bizonyságot, hogy a létre nincsenek megoldásaink. Csak tragédiák vannak – és irgalom van.

Soltész Márton

A gusztustól a gesztusig

Szöveg- és olvasói magatartások a *Verhovina madarai*ban

„A madarak, úgy látszik, megértették, hogy az, ami következik,
már nem az ő világuk, és elköltöztek."
(Bodor Ádám: *Verhovina madarai*, 45)

Amikor néhány hónappal ezelőtt nyitrai irodalmár barátom, Benyovszky Krisztián hosszú idő után ismét Budapestre látogatott, egy jó olasz penne mellett arra jutottunk, hogy Bodor Ádám *Verhovina madarai* című könyvének valójában nincs is saját története (értsd: *fabulá*ja, *story*ja). Most is úgy látom: több apró „anekdota" ereszt levet s olvad eggyé ebben az egzotikus szövegműben; mintha az egyes szereplők történeteinek bővített újramondása, egyfajta kontinuus és kumulatív fabulafejlődés nyomán szervesülne organikus egységgé e transzbodoriánus struktúra. Barátom ekkor már rég megkapta a PoLíSz fölkérő levelét a *Verhovina* körül szerveződő tematikus blokk kritikusi szerepére, s a fűszeres tésztát ízlelgetve egy gasztroszemiotikai olvasat körvonalait rajzolta elém. „Megfigyeltem – mondta végül némi ravaszkás mosollyal –, ebben a könyvben legalább olyan kevés a madár, mint a jó öreg madártejben…" Megkacagtatott ez a lényeglátás, és rögtön hozzáfűztem: „Bazsányi hasonló ötlettel indította írását a februári Holmiban; ő a békebeli Verhovina kismotor első sárvédőjére festett oroszlán kapcsán jegyezte meg: éppoly ritka e nagyragadozó a Kárpátokban, mint a madár Verhovinán".

Aztán ahogy telt-múlt az idő, s magam is kezdtem rendszerezni, legépelni, felvágni, különféle szempontok szerint sorba állítani saját jegyzeteimet, egyre többször jutott eszembe ez a délután, s vele e hiány–éhség–étkezés triász. Az olvasat tehát, amelyet magaménak mond(hat) ok, s amelyet alább felvázolok, ha mégoly hajmeresztő is, semmiképp sem előzmények nélküli. Az éhség – mint az egyes szereplők történetéhsége –, az evés – mint a fiktív pretextus és az oeuvre bekebelező gesztusai –, végül a hiány – a szabad és önelvű tevékenység (amely visszájára fordíthatná a Verhovinán akut egyirányúságot mutató történet–egyén viszonyt), valamint a megfejtés, az indoklás, a biztonságot, kapaszkodót jelentő centrum, a Nagy Narratíva hiánya – mind-mind megjelennek a (meglehetősen széleskörű és változatos) recepcióban. Ami mégis írásra késztet, az a narratív szisztéma és a szóban forgó triász viszonyának tisztázatlansága.

*

Megelőlegezve mondanivalóm velejét: úgy látom, a *Verhovina madarai* című könyvmű alapvetően két forrásból táplálkozik: Eronim Mox könyvéből – mint fiktív előszövegből –, illetve a Bodor-életműből, az olyan, mára klasszikussá olvasott művekből, mint az *Eufrátesz Babilonnál*, a *Sinistra körzet* vagy a *Részleg*. Mindenki, aki (a szerzői vélekedéssel szemben[1]) a *Verhovinár*ól szólva trilógiát vagy sagát emleget, mindenki, aki a *Sinistrá*val olvassa össze, látensen ugyanezt a viszonyt hangsúlyozza. Nekem úgy tűnik, e két jelzett forrásból érkező hagyomány töltitelíti az új művet, s talán ez magyarázza, hogy a saját töltelékeknek, azaz a saját történetnek már

nem is marad hely; az új fabula – e kettős bekebelezés metatörténete – mintegy mázként rakódik a szöveg testére. Az olvasás sajátos parallelitását vonja maga után ez a szerkezeti elv. Legyen a példám a szamarak megcsonkításáról szóló rész. Itt, a *Verhovina* 143. oldalán található sorokat böngészve például az *Eufrátesz Babilonnál* egyes szakaszait érzékelem. Felcsapom hát a becédulázott *Körkép 86*-ot, és a 21. oldalon már olvasom is: „a szamár nyakán haj helyett csak rövid, tüskés sörte meredezett. […] valaki megnyírhatta a szamarukat." Ahogy lapozok, önkéntelenül is megakad a szemem a 29. oldalon, ahol a későbbi *Részleg* Weisz Gizellája zongorázik, ám végül a 31. oldalon ismét visszatérnek a szamarak: „Parancsunk van: meg kell nyírni minden szamarat".[2]

Eronim Mox szakácskönyve a második forrás (a kettes számú „hőforrás" – majd meglátják, miért is írom így). Kétkulacsos könyv ez; egyszerre szolgál útmutatással a testi és a vele párhuzamosan futó, vele metaforikus függésbe kerülő szellemi-lelki éhség kielégítésére vonatkozóan. Egyszer *szakács*-, egyszer *mesés*könyv, a mű vége felé pedig már csak „a könyv" (218). E nagybetűs „Mű" – mely egyben eszkatológia is (250) – nyilvánvalóan a szent könyvet, a szövetség tekercseit helyettesíti ebben az Istentelen, centrum nélküli, perifériális világban, amelyet valami bizonytalan, ideiglenes és külső hatalom irányít (talán az, amelyik megnyíratta a szamarakat, talán másik), de amelynek nem tudni, meddig lesz szüksége arra a „sok hasznavehetetlen" dologra, amelyet az itt lakók szállítanak neki.

„[A] szakácskönyv csak kisebbik részében tartalmazott ételek készítésére vonatkozó utasításokat, a mezei és kerti növényekből készült fogások receptje után rendszerint egy-egy talányos történet következett Verhovina amúgy is ködös múltjából. Ezekben pedig a szemfüles olvasó számára bölcs útmutatások rejlettek nem várt események megértéséhez. Anatol Korkodus, valahányszor élete során szorult helyzetbe került, bezárkózott a szakácskönyvvel a vízfelügyeleti brigád irodájába, ahonnan órák elteltével, ha nem éppen másnap reggel megkönnyebbülten bújt elő. Most viszont, miután egyetlen mesét sem talált, amelyben magyarázat rejlett volna a történtekre, rádöbbent, hogy ez a mostani pontosan beleillik azoknak az eseményeknek a sorába, amelyekkel valaki arra próbálja rávenni, hogy hagyja a fenébe az egész vízügyet, a brigádot, hagyja itt Jablonska Poljanát és egész Verhovinát örökre.

Ha pedig valóban így áll a helyzet, akkor csak azért sem fog annak a valakinek a kedvében járni. Először is túl fogja élni a bánatos napokat. Aztán pedig kivárja a történet végét, és itt marad." (98)

E homályos eredetű munka tehát a közösség múltjának és jövőjének együttes foglalata. Nem napló, mint Závada *Jadvigá*ja, hiszen Anatol Korkodus nem ír bele semmit, nem folytatja, nem javítja, nem kommentálja vagy egészíti ki: a jövő múlttá válván sem kerül bele a kötetbe, abban a *mindenkori* Múlt és Jövő szerepel. Bár a vízügyi vezető olvasata(i) nyomán kizárólag e Mox-féle narratíva látszik meghatározni a térség – s a vele kényszerviszonyban élő közösség – történetét, Korkodus bizonyos értelemben mégiscsak szerzőjévé-alakítójává válik a kollektív históriának (új narratívát alkotva meg így), hiszen – bár egy mások által szerkesztett albumból, de – mégiscsak ő választja ki Verhovina leendő madarait, azokat az intézetis fiúkat-lányokat, akik később szintén a közös történet szereplői lesznek. Sőt, a gyermekgyilkosságok tettesének kiválasztásakor is a brigadéros „fejezi be" az anekdotát (ez egyszer fogadott fiát, a szövegben elbeszélőként is megnyilatkozó Adamot avatva társszerzővé):

„Korkodus Eronim Mox meséskönyve és egy nevekkel teleírt papírlap előtt ülve megkért, tippeljem meg, ki legyen az, akire nyomós indokok alapján ráterelijük majd a gyanút, nyomban rávágtam, ne is fárassza magát: Augustinék voltak azok." (61)

Amint az korábbi idézetünkből kiderült: Korkodus hangsúlyozottan hermeneutikai tevékenysége a *történtek* és *történetek* viszonyára, pontosabban e viszony mibenlétének megfejtésére irányul. Rá kell döbbennie, hogy saját története, amelyet az a bizonyos Valaki „ír" (vagy talán már meg is írt), nem szerepel Mox könyvében, s ezzel máris megdől e varázslatos, szent szöveg mindenhatóságába vetett hite. A Nagy Narratíva helyére egy még nagyobb kerül; az egyetlen, amit a brigadéros tehet: a megírt parancs, a megírt sors, az *előírt* történet elolvasásá-

nak, interpretálásának és követésének karakán elutasítása.

Nem meglepő, hogy az idegen „illető", aki Korkodus elhurcolása után zajos járgányán Verhovinára érkezik, először a Mordwinn- és Korkodus-rezsimek *iratanyagát* – s ezzel múltját – semmisíti meg, amely pernye formájában felhőzi meg a térséget, és ködként ereszkedik le lassacskán Jablonska Poljanára. Korkodus személyes története ezzel véget ért, most már csupán az egyes elbeszélés(ek)ben él tovább; Mox könyve ellenben megmarad, mi több: Adamhoz, a brigadéros egykori jobb kezéhez kerül. Mivel új, uralkodó autoritásnak nyoma sincs, ismét e különös pretext irányítja-kebelezi be a közösség történetét. Mindent a Szöveg, az Olvasás irányít, miként az elődd Cortázarnál, s a szépreményű tanítvány, Potozky László *Áradás* című első kötetében. Míg azonban a jelzett írótársaknál e sajátos megoldás elsősorban narratív érdekű, addig Bodornál a tét hangsúlyozottan egzisztenciális, hiszen a történet–egyén viszony egyirányúságának feloldása kerül műve középpontjába. A kérdés: vajon megfordítható-e a preskripció, képes-e a szereplő valóban *regény*hőssé, a történet teremtményéből annak teremtőjévé, saját sorsának irányítójává válni, még ha el is bukik – a műfaj klasszikus szabályainak megfelelően. Korkodus par excellence regényhős volt – hiszen megszabadult a Mox-féle és a Valaki(k)-féle narratívától egyaránt, s tragikus, mégis üdvtörténeti jelentőségű Utolsó Vacsoráját végre szabad emberként költhette el.

„Népe" ellenben nem szakít a moxiánus hagyománnyal: a rojtos, „N" alakú felhő nyomán – követve a közösségi identitás tán legelemibb részét alkotó hiedelemvilág jelképrendszerét – egyből Nikitát, a halált vizionálják (145). A Mox által rögzített jelentésű jelölőket tehát kritikátlanul átveszik, s a különböző jelentésalternatívák számbavételét, a szabad és felelős interpretáció, az igazi olvasás lehetőségét egyszerűen kizárják az életükből:

„[É]n most ott a ruháján egy nagy N-betűt látok.

N betűt, rajtam? Hol? Észre se vettem.

Bizony. Az N azt jelenti: Nikita. Nikita pedig mifelénk a halál neve. Mondhatom, kár, hogy nem olvasta Eronim Mox szakácskönyvét. Amikor az emberen a melle tájékán vagy a lapockája fölött egy nagy N betű kezd derengeni, mintha madártollból vagy ezüst bárányfelhőből lenne, az neki az élete utolsó napja." (177)

Egyedül Adam, Korkodus „utódja" – vagy legalábbis szellemi örököse – ismeri fel az olvasás és értelmezés közötti összefüggést, egyedül ő vonja kétségbe annak helyességét, hogy kizárólag az olvasás – az előzetes olvasmányok és az annak alapján történő *nyom-*, vagyis inkább *jel*olvasás – irányítsa a verhovinai világot.

„Nézem a napsütötte, behavazott hegyoldalt, a meredeken Z alakban oldalazó, ereszkedő lábnyomokat. Ha nagyon akarom, ha kicsit rézsút tartom a fejem, lehetnek éppenséggel akár egymás után sorakozó N betűk. De akkor is, most mi akar ez lenni.

Hogy Anatol Korkodus is álmában nagy N betűket látott.

Badarság. Nem kellett volna éjjel-nappal Eronim Mox szakácskönyvét bújni. Addig-addig, amíg beteljesednek a látomásai." (192)

Klara Burszen lovagjának megérkezése ugyancsak egy narratíva beteljesülése – hisz jöttét megjósolták neki. Csakhogy Burszen élettörténete ekkor már lezárult, a nő réges-rég halott. Mégis hiába esett ki a jégvirágos katona a jósnő, Aliwanka narratívájából, a helyi „szokásnak" alárendelődvén rögvest egy másik részévé (jelentőjévé) válik. Noha írása van arról, hogy kihez jött, a *mesés*könyv hívei lehurrogják, mondván: „ezzel a *mesé*vel itt nem megy semmire" (196, kiemelés tőlem – S. M.), s Klara Burszen szeretője helyett – tetszik, nem tetszik – Pochoriles halálának „hírnökévé" lesz.

„Az idegen, aki Pochoriles szerint halála hírnöke, vacog, didereg. Kérdem Fabritiustól: biztos, hogy megértette a vándor, amit Pochoriles üzent neki?

Meg, mondja Fabritius, megértette. Kérdi is, hogy itt ez a szokás?

Igen, megmondhatja neki, hogy ez. Itt az emberek tudják, mi meddig tart, hol a határ, hol van a történetnek vége. Aztán ki így, ki úgy, gusztusa szerint." (199–200)

A *consensus communis* szerint tehát a saját történet végét egy nagyobb, befogadó-bekebelező történet jelrendszere határozza meg; azaz a kistörténetre (az egyéni életre) a nagytörté-

netben meghatározott szabályok vonatkoznak. Verhovina népe pedig megtanulta, elfogadta és alávetette magát ezeknek a szabályoknak; itt mindenki tudja, hol van saját élettörténetének (vagyis inkább történetéletének) a vége. *Történetélet* – így nevezem, hiszen a nagy narratíván belül nyilvánvalóan ezek a kisebb, alárendelt fabuláris egységek is pontosan ki vannak dolgozva, csupán szereplőjük, viselőjük nem ismeri a reá vonatkozó, a reá kiszabott *story* pontos méretét és tartalmát.

Mármost mindezek fényében regényhős-e Adam, vagy sem? Mint elbeszélő ugyan egyértelműen magasabb diszkurzív rangra (önálló alanyiságra) tesz szert, s mintegy élolvasóként figyeli a *Verhovina* szereplőinek sorseseményét (gondoljunk csak a Stelian története iránti kíváncsiságára – 226), valójában nem fordul szembe, miként Korkodus tette, azzal a szabályrendszerrel, amely körülveszi. Igaz, nem is törekszik (gyámapjáéhoz hasonló) vezető szerepre, nem kívánja irányítani, dokumentálni közössége életét; sőt az idegen férfi elpusztításával is csupán Verhovina rendjét konzerválja, rögzíti meg, annak időtlenségét, változatlanságát védelmezi. Bár Adam nem él a Mox-kötet bűvöletében, gondolkodásából mégsem zárható ki ez a fajta „műveltség". Lorenz Fabritiusra pillantva rögvest a meséskönyv hősére asszociál: „a szeme izzik, mint Farkas Testvérnek, Eronim Mox meséskönyvében" (210), ugyanígy a nyugati égbolt madarairól is Mox selyem seregélyei jutnak az eszébe (236). Ha nem is vakbuzgalommal, s nem is szoros összefüggésben e kanonikus gasztrohistóriával, de azért Adam is csak egy a valláspótlék után áhítozó, „Godot-ra váró" térségi átlagemberek közül, s mint ilyen: *tragikus* figura. „[E]sténként, imádság helyett – vallja egy helyütt – már rég Eronim Mox történeteit olvasgatom". (230) Tragikus figura, de mégsem drámai, hiszen legmegrendítőbb tapasztalatai nyomán sem ábrándul ki világából, nem idegenedik el, nem keresi a kitörés útjait, sorstörténete nem érkezik el – talán, mert a nagyobb narratíva révén nem is érkezhet el – egy olyan tetőponthoz, amely B-listás, potenciális áldozattá, öntudatos regényszubjektummá avatná.

Köztes eset az öntudatos és az öntudatlan egyén között Danczura, akit Adamhoz hasonlóan kép alapján választott ki Korkodus egy másik valóságból, s helyezett egy új közösség, egy új személyazonosság és rokoni státusz valóságába. S bár a botcsinálta „unokahúgot" csupán „műveletlensége", szellemi érzéketlensége hozza köztes helyzetbe, gyermeke névadásának története mégis érdekesen lép játéba a moxi hagyománnyal. A lány ugyanis nem Nikitát szüli meg, csupán egy gyermeket, amelyet azért nevez épp Nikitának, mert akkortájt mindenki ezt a nevet emlegeti: „Itt ma valami Nikitáról hallott minket beszélni, szép név, megtetszett neki. Úgy gondolta, ha fiú, ha leány, legyen a baba neve Nikita." (208)

A Bodor-text és a Mox-pretext között a legszebb, leglátványosabb – mondhatni: *költői* – kapcsolatot a befagyott malomra alkalmazott bravúros hasonlat építi ki. A malom e láttató kép(b)en Eronim Mox óriás varázslámpásaként jelenik meg, mely trópus akár az egész – végzetesen dermedt és rigid – verhovinai világ metaforájaként is olvasható.

„Jó pár évvel ezelőtt, még Anatol Korkodus idején, egy szeptemberben Balwinder nem nyitotta meg idejében a zsilipeket, miközben észak felé váratlanul fölfeslettek az ősz ködös burkai, a réseken betört a sarki éjszakák metsző hidege, a vízfogók hirtelen befagytak, mögöttük a jeges ár föltorlódott, majd lassan átbukva a torlaszokon elborította a malmot, hogy az mindenestől belefagyott.

Ott áll kristályba dermedve azóta is.

[…] Csak a nyár fényei költöznek bele, hogy aztán lassan adja ki magából őket: ködös őszi éjszakák mélyén mint Eronim Mox óriás varázslámpása dereng a település peremén." (220–221)

E hídként funkcionáló metafora biztosít átjárást a jelzett szövegszintek között, és készíti elő egyben azt a csattanót, amely végleg tisztázni látszik text és intext viszonyát.

*

Nika Karanika kulcsszerepéből már a nevében megbúvó duplikációt, illetve a „Nikita" majdnem teljes anagrammáját érzékelve, Adam iránta táplált vonzalmára figyelve megsejthetünk valamit, noha a többi figuráéhoz hasonló epizódszerepe(i) alapján nem tűnik különösebben jelentősnek. Persze ha jobban meggondoljuk, a rozsdafarkúak megérkezéséig csupán Nika kék köpenyének hímzett madárkái képviselik Verhovinán a szabadság és biztonság szár-

nyasait, de valójában csak a könyv 12. fejezete rántja le személyéről a leplet, s készteti visszalapozásra, élettörténete előző epizódjainak újraolvasására az értelmezőt:

„[A] tövises kökényágak árnyékában Nika Karanika áll, csukott ablaka mögött. Látja, hogy ott vagyok, de nem nyitja ki. Mutatóujja a szája előtt: *nincs miről beszélni*. Mégis közeledik puha lassúsággal az ablakhoz, a homályban megnő bogyószeme, nőnek a vonásai, míg egyszer csak félig nyitott szájjal, *nyelv*e csillogó hegyével az üvegre tapad.

Nika Karanika *nyelv*e Eronim Mox szakácskönyvéből. Mese a nyál ízéről." (236–237, kiemelések tőlem – S. M.)

A Bodor-textus egyik figurája tehát a fiktív, moxiánus pretextusnak is szereplője?! Talán nem árt e ponton felidéznünk, hogyan is került Nika Verhovinára. Saját elmondása szerint „a messzi délről" menekült ide, miután a harmadik éve eső nélkül szomjazó helyi raboknak vizet fakasztott egy sziklából. „Csakhogy a víz sós volt, büdös és meleg" (219), ezért a rabok rátámadtak, s ő kis híján az életével fizetett. A jellemzés alapján elég egyértelmű: *termálvizet* fakasztott a „cinege démon" (21), meleg vizű hőforrást, éppen olyat, mint amilyenek tucatszám találhatók a Paltinsky réten. Lehetséges, hogy éppen Nika volt az első madár (az első *cinege*) Verhovinán, s általa alakult ki e térség, amelyet azután Mordwinn kapitány, majd Anatol Korkodus vízügyi brigadéros vezetett? És ha így van, akkor a helység története is a Mox-féle könyv *nyelv*étől, Nika Karanikától származik? Ez utóbbi esetben Nika nem csupán szereplője, de forrása is az előszövegnek, s ilyenként a verhovinai állandóság és (narratív) azonosság kulcsa.

„Ha most elmegy – tűnődik Adam –, mintha itt se lett volna, magával viszi a madárkáit, kardamon illatát, teste meghitt zugaiban magával viszi valamennyi gyönyörű titkát." (218) Még sincs más választás: el kell engedni őt. Nincs több kérdés a múlt titkai, a múlt narratívái felé – meglehet, máris túl messzire mentünk. Hisz a „lényeg" immár nem mögöttünk, épp ellenkezőleg: *előttünk* van. Bodor utolsó sorai önmagukért beszélnek:

„Röptükből, a szárnyak surrogásából biztonság, meghitt nyugalom árad […]. Egy pálcika, egy ágacska, aztán megint egy-egy, majd négy vagy öt fűszál. Megint egy-két pálcika, ágacska, négy vagy öt száraz fűszál, aztán egy hosszú hajszál a szamársörényből. Pálcika, ágacska, száraz fűszál, hajszál. Alkonyodik, mire abbahagyják.

Megjöttek a rozsdafarkúak". (255)

Jegyzetek:

1 Vö. *„Úgy látszik, élvezem": Bodor Ádám szerint a Verhovina madarai nem egy trilógia része*, Bodor Ádámot Papp Sándor Zsigmond kérdezte, Népszabadság, 2011. november 10., 14.

2 Idézett kiadás: Bodor Ádám, *Az Eufrátesz Babilonnál = Körkép 86: Harmincegy mai magyar elbeszélés*, szerk. Kardos György, Bp., Magvető Kiadó, 1986, 17–36.

Függelék a *Verhovina madarai*hoz

(Összeállította: Sárközi Dóra)

Bibliográfia

Angyalosi Gergely, *A körzet metamorfózisa*, Élet és Irodalom, 2011, 50. sz., (december 16.), 21.
Bazsányi Sándor, *Madártalanul*, Holmi, 2012, 2. sz., 245–249.
Berszán István, *Feljegyzések az időjárásról*, Pannonhalmi Szemle, 2012, 1. sz., 91–102.
Buda Béla, *A lét kopár szigete a Verhovinán*, Élet és Tudomány, 2012, 6. sz., 184.
Jakab-Köves Gyopárka, *Haláltánc a Jablonka völgyében*, Hitel, 2012, 7. sz., 118–122.
Keresztesi József, [*Ex Libris*], Élet és Irodalom, 2012, 12. sz. (március 23.), 19.
Király Kinga Júlia, *Betolakodók és zarándokok*, Kalligram, 2012, 6. sz., 89–94.

Kiss Ernő Csongor, *Határhelyzetek végnapokra*, Helikon, 2012, 8. sz. (április 25.), 15.
Kollár Árpád *A kékköves múmia*, Ózon, 2012, 3. sz., 40–41.
Koncz Tamás, *Térkép, olvasóval*, Szépirodalmi Figyelő, 2011, 6. sz., 48–53.
Láng Zsolt, *Verhovina madarai: Mi történik?*, Kalligram, 2012, 6. sz., 95–97.
László Emese, *„Lassan múló bánatos napokra"*, Jelenkor, 2012, 2. sz., 207–210.
Lengyel Imre Zsolt, *Távoli hatalmasságok*, Műút, 2011, 8. sz., 60–63.
Pál-Lukács Zsófia, *Hontalanul köröző madarak*, Helikon, 2012, 8. sz. (április 25.), 16.
Papp Sándor Zsigmond, *Az ehető apokalipszis*, Népszabadság, 2011. december 17–18., 14.
Pion István, *Már amúgy tényleg mindegy*, Magyar Nemzet, 2012. január 18., 15.
Radics Viktória, *A humor sziksója*, Magyar Narancs, 2011, 48. sz. (december 1.), 34–35.
Selyem Zsuzsa, *Bodor Ádám: Verhovina madarai*, Élet és Irodalom, 2012, 23. sz. (június 8.), 10.
Szabó B. István, *Bodor saga*, Tekintet, 2012, 2. sz., 154–156.
Szalay Zoltán, *Szagok börtöne*, Irodalmi Szemle, 2012, 2. sz., 74–76.
Tóth Tünde, *Változatok végnapokra*, Bárka, 2012, 2. sz., 109–110.

„Úgy látszik, élvezem": Bodor Ádám szerint a Verhovina madarai nem egy trilógia része, Bodor Ádámot Papp Sándor Zsigmond kérdezte, Népszabadság, 2011. november 10., 14.
És-kvartett: Bodor Ádám Verhovina madarai című regényéről, Résztvevők: Károlyi Csaba, Angyalosi Gergely, Bazsányi Sándor, Szilágyi Zsófia, Élet és Irodalom, 2012, 10. sz. (március 9.), 20–21.

Hibajegyzék

32. oldal, felülről az 5. sor: „betér**e**m" szóalakban „t" betűhiány.
49. oldal, alulról a 3. sor: a „ki tudja" szekvencia előtt és után vesszőhiány.
49. oldal, alulról a 6. sor: „Elősz**ő**r" – ő→ö betűcsere.
51. oldal, alulról a 10. sor: „valami**t ?**" szó és írásjel között szóközfelesleg.
70. oldal, alulról a 10. sor: „be**n**e" szóalakban „n" betűhiány.
74. oldal, felülről a 13. sor: „Poc**oh**riles" – betűcsere; helyesen: „Poc**ho**riles".
80. oldal, alulról a 14. sor: a „**– ,**" írásjelek között szóközfelesleg.
81. oldal, felülről a 11. sor: „**is :**" szó és írásjel között szóközfelesleg.
85. oldal, felülről a 11. sor: „ahol" szó után vesszőhiány.
85. oldal, alulról a 14. sor: „és" szó után vesszőhiány.
98. oldal, alulról a 11. sor: „reggel" szó után vesszőhiány.
107. oldal, felülről a 10. sor: „őket**.**" szó és írásjel után .→? írásjelcsere.
143. oldal, felülről a 11. sor: „meglehet" szó után vesszőhiány.
145. oldal, alulról a 9. sor: „**el**képze**li**" szóalakban betűtöbblet és -hiány; helyesen: „képzel**ni**".
176. oldal, felülről a 15. sor: „k**ő**rül" – ő→ö betűcsere.
177. oldal, alulról a 10. sor: „hosszú" szó után vesszőhiány.
192. oldal, felülről a 8. sor: „Korkodu**s ?**" szó és írásjel között szóközfelesleg.
200. oldal, alulról a 10. sor: „áthoz **a** belőle" szekvenciában betűtöbblet.
206. oldal, alulról a 12. sor: „Boursin**- t**anya" szekvenciában szóközfelesleg.
221. oldal, felülről a 12. sor: „mélyé**n m**int" szavak között vesszőhiány.
228. oldal, alulról a 8. sor: „kitágult" szó után vesszőhiány.
239. oldal, felülről a 12. sor: „Gusty **–,**" szó és írásjel után vesszőtöbblet.
239. oldal, felülről a 13. sor: „borotvált" szó után vesszőhiány.
240. oldal, felülről a 6. sor: „dél**i**re" szóalakban betűtöbblet. Helyesen: „dé**l**re".
240. oldal, alulról a 13. sor: „vég**í**gsimít" – í→i betűcsere.

Bágyoni Szabó István

Toronygombi feljegyzések

„Templomtornyaink környékét fel-felperzselték, el-elorozták. De az Isten házában égre emelt kézzel üzenő Időt toronygombok világegyetemet sejtető gömbjei őrzik mind a mai napig. Anyanyelvünkön. Képzeljük el, vajon miről is szólhatnak… hozzánk, isteni magasságokból."
Kós Károly

11. Írógép – avagy: „betű-vetés" a Jenei portán

Azon az éjszakán nem csak a Jenei porta előtt állt meg ablak nélküli kocsi. A tujabokrokat megvilágító udvari lámpa fényében két bőrkabátos férfi alakja rajzolódott ki. Kevés ideig a garázs mellett időztek. Be is kukkantottak a kis szellőztetőn, aztán a frissen rakott, hajdani tornácból kialakított előszoba ajtajánál álltak meg.

Szent Imre, a Fehér herceg
Szövött faliképe

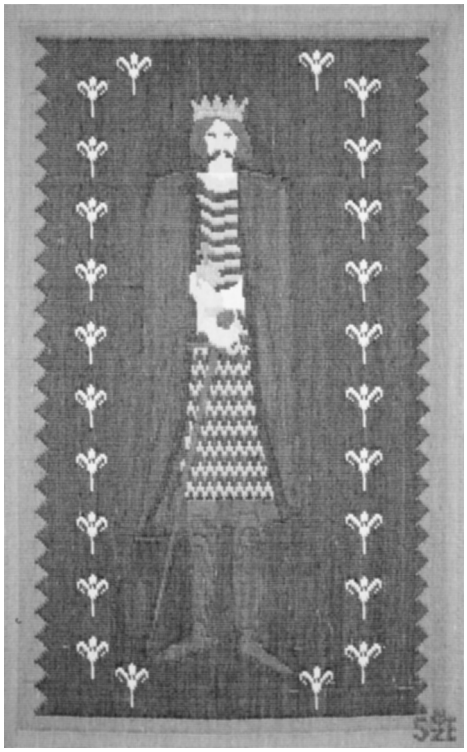

Nincs itthon a férjem – kiáltotta ki egy hang, majd megismételte magyarul is, románul is. – Nincs itthon, kinn van falun, iskolai teendőit végzi. Miért keresik?

Az idősebbik bőrkabátos szólalt meg: – Hát tulajdonképpen a tanár elvtárssal volna egy kis dolgunk. Apró kis probléma…

Kérem… – színeződött izgatottabbá Jeneiné hangja, aki még mindig a kulcsra zárt ajtó mögül válaszolgatott –, jöjjenek akkor, amikor itthon van, vagy hagyjanak üzenetet, ki kereste, miért kereste. Majd holnap átadom!

Holnap már késő – emelte magasba a bal karját az idősebbik bőrkabátos –, tetszik tudni, Jenei elvtársnő, ugye, nem tévedek a nevet illetően… Sürgős teendőink vannak, tetszik tudni, kutya egy munka ez, kérem, mármint az emberekre vigyázni éjjel, nappal, esőben, sárban. De ha a kedves férje vidéken van, ahogy mondta, már elnézést a zavargásért, nekünk a família bármelyik felnőtt tagja is megfelel. Jelen esetben…

Sajnálom, hogy ennyire kényelmetlen munkát választottak, uraim – vágott közbe az asszony –, de a férjem ügyeit ővéle intézhetik. Jómagam meg éjnek idején ismeretleneket nem engedhetek be a házamba. Jó éjszakát!

Rövid tanakodás után az idősebbik bőrkabátos megkopogtatta az ajtót: – Hát akkor magácskához lenne egy-két kérdésünk, Jenei elvtársnő. Ha nincs sietős dolga…

Jeneiné visszalépett az ajtóhoz, fölnyitotta a csapóablakot: – Én először is jó estét kívánnék a maguk helyében, igazolnám magam, s csak ezek után kérdezősködnék.

A két idegen összenézett. Valamit motyogtak, majd az idősebbik egy meggyszínű füzetecskét mutatott az ablak felé: – Jól ismer már a férje, csak annyit tessék mondani, hogy Incze elvtárs járt erre. Tudni fogja rögtön.

Az asszony savanyú mosolya nem látszott. A füzetecskébe vésett név sem belülről, de a felmutató ábrázata ismerősnek tűnt.

Mit óhajtanak?

Mondja, Jenei elvtársnő, tíz nappal ezelőtt hol volt a férje?

Nem emlékszem egészen pontosan – válaszolta az asszonyka –, de itthon kellett lennie. Az utóbbi időben nem voltunk távol hazulról.

Rádiót szokott-e hallgatni rendszeresen?

Én igen, a férjem, ha itthon van, inkább dolgozik. Mikor milyen a kedve. Hol az órákra készül, hol meg az újságnak ír.

Igen – jegyezte meg az idősebbik bőrkabátos –, ír össze-vissza mindent ahelyett, hogy az állását becsülné meg, hogy becsületre nevelné a lurkókat…

Nyugodtak lehetnek, uraim – nyelt egyet az asszony –, a férjem tanítványainál becsületben nem lesz hiány. S különben ehhez önöknek vajmi kevés közük van.

Hát – hümmögött az idősebbik bőrkabátos – majd megválik. Addig is mutassa, legyen szíves azt az írógépet, amelyikkel a férje „dolgozni" szokott, ahogy maga mondotta.

Jeneiné kopott táskát cipelt elő a folyosó végéből, kiemelte belőle az írógépet.

Remington? – csodálkozott az idősebbik bőrkabátos, a másik némán és szenvtelenül figyelte a történteket. – Ha jól tudom, hajdanában a Csongwayé volt. Az amerikásé.

Az asszony vállat vont.

Engedélyük van-e hozzá, Jenei elvtársnő?

Miért – kérdezte a meglepődött Jeneiné. – Talán kellene?

De még mennyire, hogy kellene! – emelte meg a hangot az idősebbik bőrkabátos. – Két napja lépett életbe a törvény, ha nem tudnák!

Ha ezt követeli a törvény, hát meglesz – mondja az asszony –, megszerzi a férjem, csak épp jöjjön haza. Két napja nem járt itthon.

Rendben van, asszonyom, az engedélyt is mi adjuk. Addig is vigyázzon a masinára, ne kerüljön, tetszik tudni, avatatlan kezekbe. Nem éppen bárány ez, kérem! Avatatlan kezekben bizony veszélyes kis állat – így az idősebbik bőrkabátos. Aztán a doboz fedelét helyére illesztette, megpaskolta tenyerével. Nyúlt is utána Jeneiné.

Hogy őszinte legyek – szólt az idősebbik bőrkabátos –, ezt most el kéne koboznunk… (Jeneiné belesápadt.) De mi úriemberek vagyunk, még le sem plombáljuk, lássa. (Zsebéből kis ólomdarabkákat szedett elő.) Huszonnégy órán belül azonban jelentsék be… A tanár elvtárs feltétlenül jelentkezzen nálunk, ellenkező esetben…

Köszöntek, aztán lassú léptekkel elindultak.

Majdnem elfelejtettem – fordult vissza az idősebbik bőrkabátos –, gépelje le Jenei elvtársnő, már ne tessék haragudni érte, hogy „alulírott vállalom, férjemet értesíteni fogom…" és a többi, és a többi! Meg aztán üssön utána egy-egy sor nagybetűt is!

Jeneiné, mit sem sejtve, papír után nézett, becsévélte a gépbe, és írni kezdett.

Ja, még egyvalamit, látja, szinte elfelejtettem – kapott észbe az idősebbik bőrkabátos a lap átvételekor –: azt a Popular rádiót pár napig nélkülözniük kell, tetszik tudni…

Jeneiné átnyújtotta az agyonnyűtt néprádiót. Keze remegett, már azt sem látta, vajon utánanyúltak-e idegen karok vagy sem. Kisvártatva ajtócsapódást hallott. Legalább vége ennek a rádió-históriának is, gondolta, miközben szinte belezuhant a székébe.

Legalább vége, nyugodtan párnára hajthatják a fejüket. Ezek a bőrkabátosok is legalább kipipálják a naptárukban ezt a „tételt"– gondolta Jeneiné, aztán felsóhajtott: – Legalább kipipálják… Csak az ólombetűinket, azokat ne! Megtartó ékezeteinket ne!

Nagy Márta

Szekeres Erzsébet textilművész

Árpád-házi szentjeink – Szövött faliképek

Szekeres Erzsébet textilművész Gödöllőn él. Bár nem itt született, ezt a várost vallja otthonának. Saját lényéből, s valószínűleg eredeti szakmájából (agrármérnöki múltjából) hozta művészetébe a nyílt, egyenes, minden mesterkéltséget nélkülöző, tömör beszédet, nemes egyszerűséget, szülésznői foglalkozásából pedig a teremtés csodájának megtapasztalását, s az e csoda iránt érzett alázatot.

A képzőművészettel a Gödöllői Művésztelep mestereinél, Remsey Jenőnél és Remsey Ivánnál került kapcsolatba. A legnőiesebb képzőművészeti műfajjal, a textillel a Galga-mente népművészetének és édesanyjának hatására jegyezte el magát. Bár a festészetet és a grafikát is műveli, művészi anyanyelve a textil, készít varrott faliképeket, gobelineket, szövött és csomózott szőnyegeket egyaránt.

1969-től több mint száz – *A mesék világa* (1998), *Balladás képek* (2000), *Az Árpád-házi szentek üzenete* (2006, 2007) címmel rendezett – egyéni hazai és külföldi kiállításon mutatkozott be. 1984-ben az Unicef képes levelezőlapon jelentette meg *Bújj, bújj zöldág* c. szőnyegét, 1989–2007 között a *Tündérszép Ilona*, az *Egri csillagok* és *A kis Jézus születése* c. szőnyegeit-grafikáit a Magyar Posta bélyegen mutatta be. Benedek Elek meséihez készített akvarelljeit a Kairosz Kiadó 2010-ben jelentette meg.

A kiragadott kiállításcímekből kirajzolódik Szekeres Erzsébet hitvallása, melyet egy 2006-ban rendezett kiállításának ihletett címében így fogalmazott meg: *Hit, család, haza*. Témái hitételitek, népéletiek és történelmiek.

Az Árpád-ház szentjeit és boldog életű tagjait 2006-tól kezdte megmintázni. Kik is azok a szentek? Nem istenképmások ők, mint a tökéletes Ember, Jézus Krisztus. Egyszerű földi emberek, az Úr képére teremtve (Ter 1,27). De mégis különböznek az egyszerű földi halandótól. Az Úrtól kapott és a bűnbeeséskor elhomályosult istenképiséget ugyanis – önként vállalt áldozatukkal – képesek önmagukban helyreállítani és a világ elé tárni. Vagyis lehozzák az istenit a földre, itt a földön teszik jelenvalóvá az istenit.

A szent nem a mi világunkhoz tartozó valóság – ezt jelzi Szekeres Erzsébet faliképeinek „keretes" kompozíciója: azt a teret, amelyben alakjai megjelennek, kerettel különíti el a földi realitástól. Figurái ezáltal mintegy ablakból lépnek elő. A megidézett szenteket körülvevő tér üres, ebben a látszólag üres térben, a semmiben lebegnek. Ez a „semmi", az égi világ metafizikus tere, az istenivel telített. Vagyis nemcsak a figurák, hanem az őket körülvevő tér is a transzcendenciát közvetíti a néző felé.

A művésznő itt bemutatandó ciklusában az Árpád-ház szentjeit és boldog életű tagjait jelenítette meg. Mindnyájan attribútumaikkal mutatkoznak, melyek földi tevékenységük megkülönböztető jegyei: első királyunk, Szent István a korona-felajánlási jelenetben, a daliás Szent László fegyvereivel és mellette kereszttel, leánya, a szépséges Piroska, a bizánci császárné az általa alapított templom makettjével, Szent Kinga lábánál gyűrűjével, a bénaságra ítéltetett Tössi boldog Erzsébet lebegve stb. Szembetűnő, hogy fejük köré az alkotó nem formázott – a szentek ábrázolásánál szokásos – glóriát, e helyett rendszerint virágból font mandorlával veszi körbe alakjukat. A mandorla az égi világhoz tartozást jelzi, nemcsak dicsfény, de koszorú is egyben, áldozatuk, mártíromságuk szimbóluma.

Az Árpád-ház életszentséget elért tagjai közül csak kevesen – államalapító Szent István és Szent László királyaink – voltak történelemformáló személyiségek. A többiek elsősorban a magánéletben, a családban fejtették ki tevékenységüket, tetteik morális síkon érvényesültek. Alakjaikban koruk erkölcsi ideálja testesült meg. Többségük nem is magyar földön tette meg földi útjának nagy részét, hanem lengyelek között, Skóciában, Portugáliában, Konstantinápolyban, német földön. Mondhatjuk, hogy az Árpád-ház szent életű tagjai családi kapcsolataik révén behálózták a korabeli Európát. Nemcsak fölfelé, vertikális, de horizontális irányú távlatokat is mutattak saját korukban környezetüknek, a világnak.

Életútjuk által – mely az országokat irányító uralkodóházakhoz kötődött – a középkori magyar és európai történelem nyomon követhető, sőt tanítható. Ennek a vizuális nyelven történő tanításnak a nemes feladatát vállalta magára a gödöllői textilművész. De nem csak történelmi folyamatok taníthatók a korabeli Európában szokatlanul számosnak tartott, az Árpád-házból származó szentek élettörténete által. Hitük iránti mélységes elkötelezettségük, családjuk felé tanúsított alázatos kötelességvállalásuk, hazájuk iránt érzett felelősségérzetük ma is példaadó. Szekeres Erzsébet lélekkel szőtt alkotásai által megidézetten útjelzőkként lépnek elő korunkban is: útjelzők múltunk gyökereiben, hitben és mindennapi életükben egyaránt.

(A ciklus darabjaiból a Szeged-Csanádi Egyházmegye névadó szentjének, Gellért püspöknek az emléknapja alkalmából rendezendő Szent Gellért-ünnepségek keretében *Szent Gellért és Árpád-házi szentjeink* címmel kiállítás nyílik 2012. szeptember 21-én 4 órakor a Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Klebersberg-termében, Szegeden, a Dóm tér 6. szám alatt).